

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
Навчально-науковий інститут фінансів, економіки, управління та права
Кафедра фінансів, банківського бізнесу та оподаткування

Магістерська робота

**на тему «Загрози фінансово-економічній безпеці України в умовах
воєнного стану та повоєнного відновлення»**

Виконала: студентка 6-го курсу, групи 601-УФБ
Спеціальності
072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
за освітньо-професійною програмою «Управління
фінансово-економічною безпекою»
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Загорулько Т. А.

Керівник: к.е.н., доцент Маслій О. А.

Рецензент: начальник Головного управління
статистики у Полтавській області Калашник Л. В.

Засвідчую, що в цій роботі немає запозичень із
праць інших авторів без відповідних посилань
Загорулько Т. А.

Підтверджую достовірність даних, використаних
у роботі

Загорулько Т. А.

Полтава, 2024 року

АНОТАЦІЯ

Загорулько Т. А. Загрози фінансово-економічній безпеці України в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення. Рукопис. Магістерська робота на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» за освітньо-професійною програмою «Управління фінансово-економічною безпекою», Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», Полтава, 2024.

Робота містить 148 сторінки, 20 таблиць, 50 рисунків, список літератури з 90 джерел та 4 додатки.

Ключові слова: безпека, фінансово-економічна безпека, воєнний стан, фінансове забезпечення, фінансування, бюджет, економічний розвиток, напрями відновлення, загрози, ризики, повоєнне відновлення.

Одним із найважливіших елементів національної безпеки є фінансова та економічна безпека держави. Вона гарантує стабільний розвиток економіки, соціальну захищеність громадян і захист державних цілей.

В результаті воєнного стану фінансово-економічна безпека України знаходиться під значним ризиком. Наслідки збройної агресії Росії призвели до значних руйнувань інфраструктури, падіння виробництва, інфляції та зростання безробіття. Ця сукупність обставин негативно впливає на стан фінансової та економічної безпеки країни.

Мета роботи – дослідження теоретичних та практичних аспектів оцінювання впливу загроз на фінансово-економічну безпеку України в умовах війни.

Об'єктом дослідження є фінансово-економічна безпека України в умовах війни.

Предметом дослідження є вплив загроз на фінансово-економічну безпеку України в умовах війни.

У випускній роботі розглянуто комплекс питань, пов'язаних із фінансово-економічною безпекою України в умовах воєнного стану та на етапі повоєнного відновлення. Важливим аспектом дослідження є ідентифікація та аналіз загроз, які ставлять під загрозу фінансову стабільність країни у військовий період та його наслідки на етапі відновлення.

У теоретичній частині роботи розглянуто сутність та класифікацію загроз фінансово-економічній безпеці, особливості їх формування на різних рівнях, а також вплив негативних чинників безпеки в умовах воєнного стану.

У розрахунково-аналітичній частині роботи проведено оцінювання впливу загроз на фінансово-економічну безпеку України в умовах війни. Досліджено методичні підходи до ідентифікації та оцінювання загроз, а також проаналізовано рівень фінансово-економічної безпеки та її взаємозв'язок з показниками економічного розвитку країни в умовах військових конфліктів. Розглянуто механізми фінансово-економічного відновлення країн після збройних конфліктів, особливості забезпечення фінансово-економічної безпеки умовах повоєнного відновлення та визначено напрями підвищення рівня фінансово-економічної безпеки України в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення.

Практична цінність магістерської роботи полягає у виявленні наукової, фінансової та економічної ефективності використання запропонованих методів та підходів на практиці.

Інформаційною базою роботи слугують статистичні та аналітичні матеріали Національного банку України, Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, Закони України, науково-аналітичні статті вітчизняних і зарубіжних авторів, інформаційні матеріали, опубліковані в періодичних виданнях, електронні ресурси, представлені в мережі інтернет.

SUMMARY

Zahorulko T. A. Threats to the financial and economic security of Ukraine in the conditions of martial law and post-war recovery. Manuscript. Master's thesis for obtaining the second (master's) level of higher education in the specialty 072 "Finance, banking and insurance" under the educational and professional program "Management of financial and economic security", National University "Poltava Polytechnic named after Yury Kondratyuk", Poltava, 2024.

The work contains 148 pages, 20 tables, 50 figures, a bibliography of 90 sources and 4 appendices.

Key words: security, financial and economic security, martial law, financial support, financing, budget, economic development, directions of recovery, threats, risks, post-war recovery.

One of the most important elements of national security is the financial and economic security of the state. It guarantees the stable development of the economy, the social security of citizens and the protection of state goals.

As a result of the martial law, the financial and economic security of Ukraine is under significant risk. The consequences of Russia's armed aggression led to significant destruction of infrastructure, a drop in production, inflation and rising unemployment. This set of circumstances has a negative impact on the financial and economic security of the country.

The purpose of the work is to study the theoretical and practical aspects of assessing the impact of threats on the financial and economic security of Ukraine in wartime conditions.

The object of the study is the financial and economic security of Ukraine in the conditions of war.

The subject of the study is the impact of threats on the financial and economic security of Ukraine in war conditions.

The final work considered a complex of issues related to the financial and economic security of Ukraine in the conditions of martial law and at the stage of post-war recovery. An important aspect of the study is the identification and analysis of threats that threaten the financial stability of the country during the war period and its consequences during the recovery phase.

The theoretical part of the work examines the essence and classification of threats to financial and economic security, the peculiarities of their formation at different levels, as well as the influence of negative security factors in the conditions of martial law.

In the calculation and analytical part of the work, an assessment of the impact of threats on the financial and economic security of Ukraine in the conditions of war was carried out. Methodical approaches to the identification and assessment of threats were studied, as well as the level of financial and economic security and its relationship with indicators of economic development of the country in the conditions of military conflicts were analyzed. The mechanisms of financial and economic recovery of countries after armed conflicts, the features of ensuring financial and economic security in the conditions of post-war recovery are considered, and directions for increasing the level of financial and economic security of Ukraine in the conditions of martial law and post-war recovery are determined.

The practical value of the master's work consists in revealing the scientific, financial and economic efficiency of using the proposed methods and approaches in practice.

The statistical and analytical materials of the National Bank of Ukraine, the Ministry of Finance of Ukraine, the State Statistics Service of Ukraine, Laws of Ukraine, scientific and analytical articles by domestic and foreign authors, informational materials published in periodicals, electronic resources presented on the Internet serve as the information base of the work.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА ВПЛИВУ ЗАГРОЗ НА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ.....	8
1.1. Сутність та класифікація загроз фінансово-економічній безпеці держави.....	8
1.2. Особливості формування загроз фінансово-економічній безпеці на різних рівнях	17
1.3. Характеристика впливу негативних чинників безпеки в умовах воєнного стану.....	26
Висновки до розділу 1.....	34
РОЗДІЛ 2. ОЦІНЮВАННЯ ВПЛИВУ ЗАГРОЗ НА ФІНАНСОВО- ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	36
2.1. Методичні підходи до ідентифікації та оцінювання загроз фінансово- економічній безпеці держави.....	36
2.2. Аналіз рівня фінансово-економічної безпеки України в умовах воєнного стану.....	47
2.3. Оцінювання впливу загроз на показники економічного розвитку та фінансово-економічної безпеки України.....	68
Висновки до розділу 2.....	75
РОЗДІЛ 3. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД МІНІМІЗАЦІЇ ЗАГРОЗ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ.....	77
3.1. Механізми фінансово-економічного відновлення країн після збройних конфліктів та воєн.....	77

				MP 601-УФБ 10578523			
	П. І. Б.	Підпис	Дата				
Розроб.	Загорулько Т.А.			Загрози фінансово-економічній безпеці України в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення	Літ.	Арк.	Аркушів
Перевір.	Маслій О. А.					3	148
Н. Контр.	Маслій О. А.				Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» Кафедра фінансів, банківського бізнесу та оподаткування		
Затверд.	.						

3.2. Рекомендації для України щодо зменшення негативного впливу загроз фінансово-економічній безпеці в умовах воєнного стану.....	86
3.3. Сильні та слабкі сторони європейських методів моніторингу загроз економічній безпеці держави: корисний досвід для України.....	92
3.4. Запобігання загрозам фінансово-економічній безпеці: співпраця України та ЄС.....	97
Висновки до розділу 3.....	104
РОЗДІЛ 4. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ.....	105
4.1. Аналіз формування та напрямів використання фондів відновлення економіки України після війни.....	105
4.2. Програми та механізми повоєнного відновлення фінансово-економічної безпеки України.....	111
4.3. Особливості забезпечення фінансово-економічної безпеки в умовах повоєнного відновлення.....	117
4.4. Нормативно-правове регулювання фінансово-економічної безпеки України в умовах воєнного стану.....	126
Висновки до розділу 4.....	133
ВИСНОВКИ.....	135
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	139
ДОДАТКИ.....	148

				МР 601-УФБ 10578523			
	П. І. Б.	Підпис	Дата				
<i>Розроб.</i>	<i>Загорулько Т.А.</i>			<i>Загрози фінансово-економічній безпеці України в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення</i>	Літ.	Арк.	Аркушів
<i>Перевір.</i>	<i>Маслій О. А.</i>				4	148	
<i>Н. Контр.</i>	<i>Маслій О. А.</i>				<i>Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» Кафедра фінансів, банківського бізнесу та оподаткування</i>		
<i>Затверд.</i>							

ВСТУП

Фінансово-економічна безпека держави є одним з найважливіших аспектів її національної безпеки. Вона забезпечує стабільний розвиток економіки, соціальну захищеність населення та захист державних інтересів.

В умовах воєнного стану фінансово-економічна безпека України зазнає значних загроз. Збройна агресія Російської Федерації призвела до масштабних руйнування інфраструктури, падіння виробництва, інфляції та зростання безробіття. Ці фактори негативно впливають на стан фінансово-економічної безпеки держави.

Концептуальні засади формування фінансової та економічної безпеки держави висвітлені в роботах таких українських та зарубіжних вчених, як О. Новікова, О. Користин, П. Шевчук, З. Варналій, М. Єрмошенко, М. Фрідман, Дж. Кейнс, та ін. У своїх роботах ці та інші вчені досліджують теоретичні та практичні аспекти формування фінансової та економічної безпеки держави, визначають її сутність, класифікацію загроз, основні принципи та завдання забезпечення. Їхні дослідження є важливим внеском у розвиток наукових знань у цій сфері.

Тема випускної роботи є актуальною та відповідає сучасним потребам суспільства. Вона присвячена дослідженню проблем, які виникають у сфері фінансово-економічної безпеки України в умовах воєнного стану та на етапі повоєнного відновлення.

Метою роботи є дослідження теоретичних та практичних аспектів оцінювання впливу загроз на фінансово-економічну безпеку України в умовах війни та повоєнного відновлення.

У роботі відповідно до мети було поставлено та вирішено наступні завдання:

- дослідити сутність та класифікацію загроз фінансово-економічній безпеці держави;

- охарактеризувати особливості формування загроз фінансово-економічній безпеці на різних рівнях;
- розглянути вплив негативних чинників безпеки в умовах воєнного стану;
- обґрунтувати методичні підходи до ідентифікації та оцінювання загроз фінансово-економічній безпеці держави;
- проаналізувати рівень фінансово-економічної безпеки України в умовах воєнного стану;
- оцінити вплив загроз на фінансово-економічну безпеку України в умовах війни;
- дослідити міжнародний досвід мінімізації загроз фінансово-економічній безпеці держави;
- розробити рекомендації щодо підвищення рівня фінансово-економічної безпеки України в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення;
- визначити сильні та слабкі сторони європейських методів моніторингу загроз економічній безпеці держави;
- проаналізувати досвід співпраці України та ЄС у сфері запобігання загрозам фінансово-економічній безпеці;
- розглянути основні джерела формування та напрями використання фондів відновлення економіки України після війни;
- розробити програми та механізми повоєнного відновлення фінансово-економічної безпеки України;
- визначити особливості забезпечення фінансово-економічної безпеки в умовах повоєнного відновлення;
- проаналізувати чинне нормативно-правове регулювання фінансово-економічної безпеки України в умовах воєнного стану.

Об'єктом дослідження є виявлення та моніторинг загроз фінансово-економічній безпеці України в умовах війни та повоєнного відновлення.

Предметом дослідження теоретичні, методичні та практичні засади оцінювання впливу загроз на фінансово-економічну безпеку України в умовах війни та повоєнного відновлення.

Методологія дослідження включає такі загальнонаукові методи, як діалектичний метод пізнання, а також спеціальні методи економічного аналізу, статистичних порівнянь, індексний, коефіцієнтний та ін.

Практична значимість дипломної роботи полягає у виявленні наукової, фінансової та економічної ефективності використання запропонованих методів та підходів на практиці.

Інформаційною базою роботи слугують статистичні та аналітичні матеріали Національного банку України, Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, Закони України, науково-аналітичні статті вітчизняних і зарубіжних авторів, інформаційні матеріали, опубліковані в періодичних виданнях, електронні ресурси, представлені в мережі інтернет.

Основні результати дослідження опубліковано у фаховому науковому журналі «Економіка та регіон» випуск № 1(88) 2023 року та пройшли апробацію й отримали схвальну оцінку на міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток фінансового ринку в Україні: загрози, проблеми, та перспективи» та Міжнародній науково-практичній конференції «Економічна безпека: держава, регіон, підприємство».

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА ВПЛИВУ ЗАГРОЗ НА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ

1.1. Сутність та класифікація загроз фінансово-економічній безпеці держави

На етапі глобалізації та в кризових умовах розвитку світової економіки, забезпечення економічної безпеки на різних рівнях ієрархії (державна, бізнес, особа, суспільство) є однією з головних проблем, які потребують невідкладного вирішення.

У країнах із перехідною економікою концепція фінансової безпеки набуває особливого значення, оскільки економічні процеси стають все більш складними, а між фінансовими та економічними процесами виникають невідповідності, особливо в умовах воєнного стану. Проте в умовах сьогодення, у зв'язку з війною та агресією Російської Федерації проти України, важко повною мірою оцінити фінансову безпеку країни. Повне розуміння сутності, структури та значення фінансової безпеки є запорукою правильного формування державної політики в економічній сфері (рис. 1.1).

Суть економічної безпеки полягає у забезпеченні економічного розвитку України для задоволення соціально-економічних потреб громадян, оптимізації витрат на оплату праці та екологічного використання сировини та довкілля [5].

Аналіз літератури показує, що українські та зарубіжні вчені по-різному підходять до визначення поняття «економічна безпека». Відповідно до різних підходів економічна безпека визначається як:

- 1) здатність країни створити умови для благополучного життя та довгострокового економічного розвитку;
- 2) здатність держави захищати свої економічні інтереси від зовнішніх і внутрішніх загроз;

3) здатність економіки ефективно задовольняти потреби суспільства на національному та міжнародному рівнях;

4) сукупність умов і факторів забезпечення незалежності, стабільності та стійкості національної економіки, її здатності до безперервного оновлення та самовдосконалення;

5) здатність держави самостійно формулювати та здійснювати власну економічну політику, а також визначати та реалізовувати власні національні інтереси.

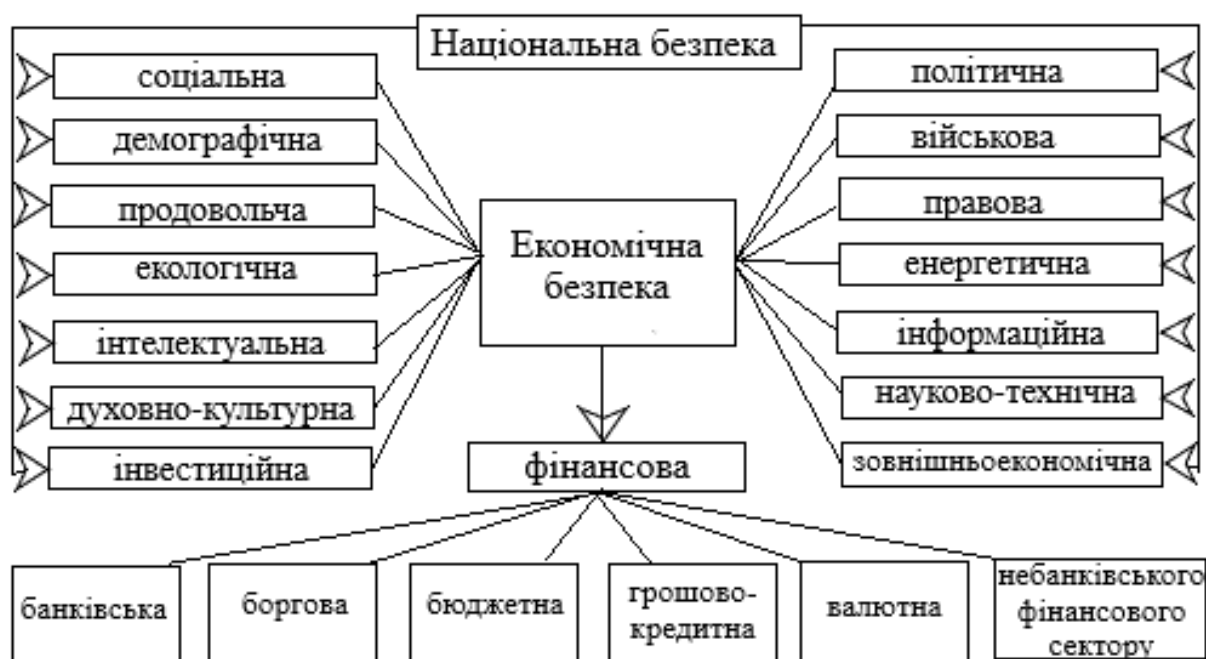

Рис. 1.1. Місце та структура фінансової безпеки в системі національної безпеки держави

*Складено автором за даними [3]

Указом Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021 було затверджено стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року, яка визначає шляхи досягнення цілей і реалізації пріоритетів національних інтересів у сфері забезпечення економічної безпеки.

Національним інтересам України відповідає сталий розвиток національної економіки, інтеграція України в європейський економічний простір, розвиток рівноправного взаємовигідного економічного

співробітництва з іншими державами. Забезпечення національних економічних інтересів вимагає формування і реалізації стратегічного курсу у сфері забезпечення економічної безпеки, спрямованого як на стале нарощення конкурентоспроможності економіки України, так і на поступове зміцнення економічної стійкості та відповідно невразливості національної економіки до зовнішніх і внутрішніх загроз.

Практична реалізація Державної стратегії економічної безпеки повинна здійснюватися через систему конкретних заходів, механізмів, що реалізуються на основі якісних індикаторів і кількісних показників фінансово-економічного розвитку країни. Така система є основою і змістом національної економічної політики. Економічна безпека в цьому випадку може розвиватися лише в умовах забезпечення суспільно необхідних умов для відтворення суспільних продуктів, в системі складних взаємозв'язків і взаємозалежностей, обумовлених соціальною структурою суспільства, глибиною соціальних протиріч і об'єктивними способами реалізації фінансового забезпечення. Достатній рівень фінансового забезпечення є частиною системи першочергових завдань країн, які займаються різними питаннями економічного розвитку та функціонування.

Фінансову безпеку держави варто розглядати як стан фінансової системи країни, що характеризується такими ознаками як стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, забезпеченість фінансовими ресурсами та ефективність використання фінансових ресурсів. Вона є важливою передумовою для забезпечення економічного розвитку, соціальної стабільності та національної безпеки країни.

Фінансова безпека означає, що фінансові інтереси підприємств захищені на всіх рівнях фінансових відносин. Це означає, що домашні господарства, підприємства, організації та установи, регіони, галузі та сектори економіки держави забезпечені фінансовими ресурсами, а також здатність фінансової системи забезпечити ефективне функціонування економічної системи та стабільне зростання.

На даний момент у наукових дослідженнях відсутнє єдине чітке розуміння поняття «фінансово-економічна безпека», що робить цю тему дискусійною. Більшість вчених також досліджують фінансово-економічну безпеку на рівні окремих підприємств, залишаючи поза увагою безпеку інших рівнів, особливо держави.

Фінансово-економічна безпека – це загальна категорія, що відображає безпеку основного комплексу фінансово-економічних відносин на всіх рівнях, від держави до кожного громадянина.

В узагальненому вигляді під фінансово-економічною безпекою розуміють також складову системи, яка являє собою структуру, що складається з певних внутрішніх елементів, спрямованих на забезпечення ефективності використання ресурсів суб'єкта господарювання за кожним напрямом діяльності. Вона є невід'ємною ознакою, що може змінюватися під впливом зовнішніх і внутрішніх загроз та чинників економічного середовища.

Фінансово-економічна загроза – це потенційна можливість завдати шкоди бізнесу через внутрішні та зовнішні фактори. Фінансово-економічна небезпека стає такою під загрозою реального прояву, тобто фінансово-економічна небезпека є прямою, реальною формою загрози[8].

Згідно з Законом України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року, загроза економічної безпеки держави – це наявні та потенційно можливі явища і чинники, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам України.

Найбільш поширеним у науковій літературі є поділ загроз економічній безпеці держави за місцем їх виникнення на внутрішні та зовнішні по відношенню до об'єкта безпеки. Відповідно, зовнішні загрози виникають у зовнішньому середовищі об'єкта, а внутрішні зумовлені станом самого об'єкта безпеки.

Урахування всіх загроз фінансово-економічній безпеці – небезпечних дій, процесів і явищ у всіх сферах і галузях економіки, а також логіки їх

розвитку та взаємодії в кризових умовах – дозволяє краще зрозуміти основи національної стійкості. Це, у свою чергу, полегшує прийняття заходів і коригування економічної політики держави, спрямованих на покращення захисту національної економіки від зовнішніх

Загрози економічній безпеці видозмінюються залежно від стану та рівня розвитку економічної системи і для кожної окремо взятої держави відрізняються характером та рівнем гостроти. В узагальненому вигляді класифікацію загроз економічній безпеці можна провести за такими параметрами (рис. 1.2).

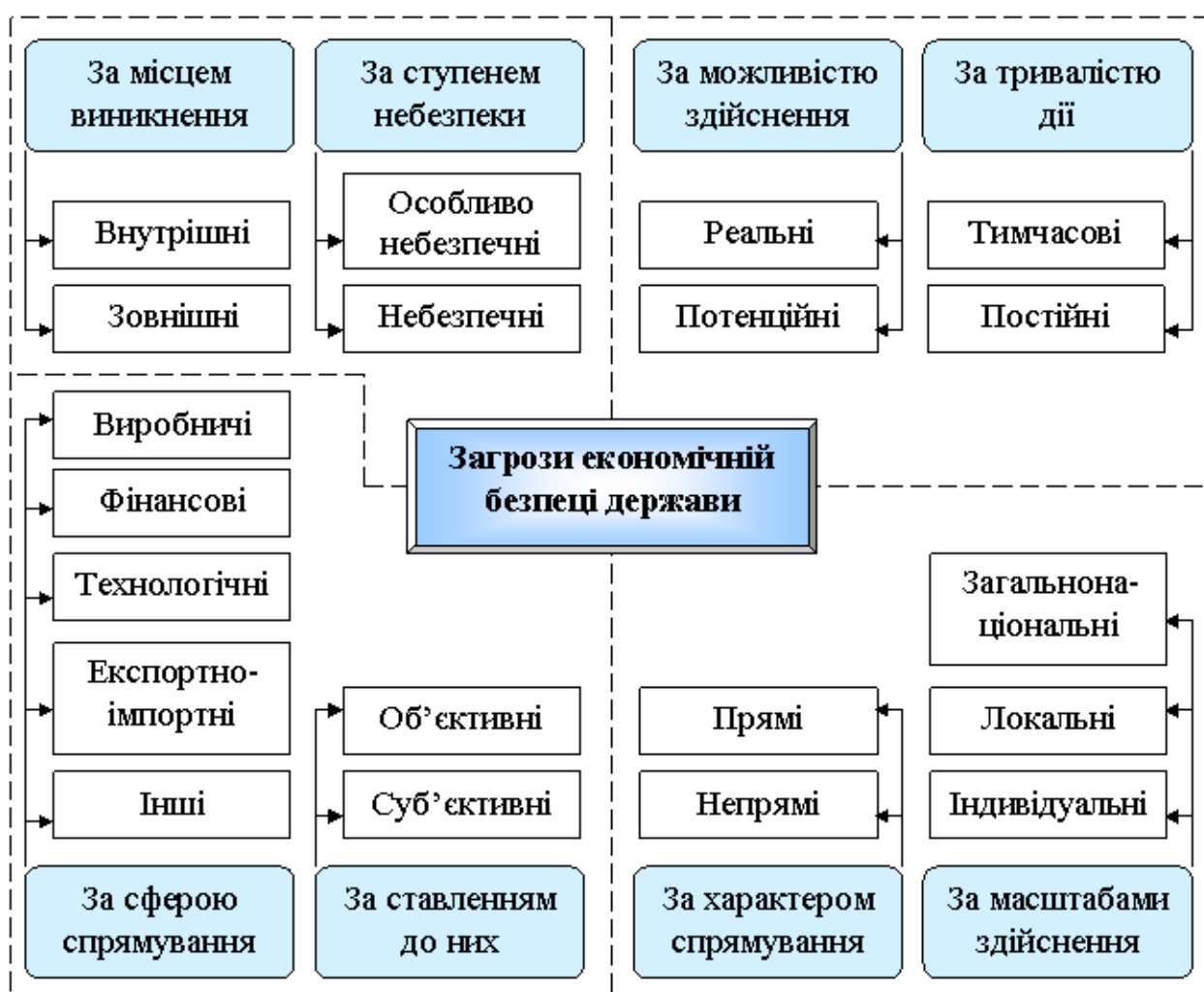

Рис. 1.2. Класифікація загроз економічній безпеці держави [12]

Загрози фінансово-економічній безпеці держави можуть бути як внутрішніми, так і зовнішніми, тобто можуть виникати як в самій країні, так і за її межами.

Рис. 1.3. Систематизація загроз фінансово-економічній безпеці держави деякими складовими

*Складено автором за даними [11]

Враховуючи змінні умови функціонування суспільства, національної економіки та світової економічної системи в цілому, ступінь впливу внутрішніх і зовнішніх загроз на стан фінансово-економічної безпеки

держави постійно змінюється. Внутрішні загрози зазвичай мають найбільший вплив на стан фінансово-економічної безпеки держави, але іноді руйнівний вплив зовнішніх загроз може значно перевищувати небезпеку внутрішніх загроз, а поєднання внутрішніх і зовнішніх загроз, як правило, призводить до посилення загальної загрози.

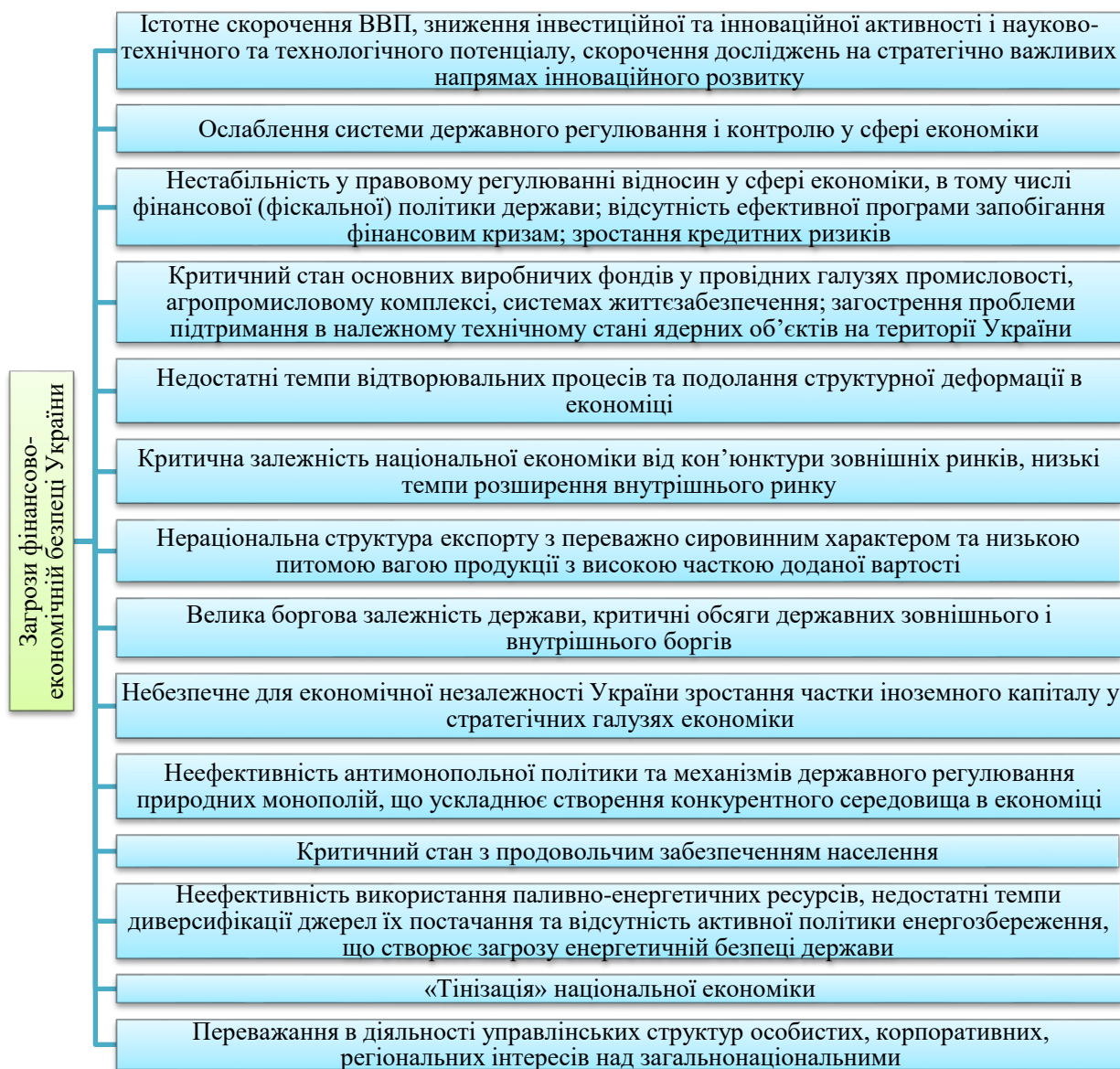

Рис. 1.4. Систематизація загроз фінансово-економічній безпеці України

*Складено автором за даними [9]

Кризові тенденції, які супроводжують розвиток економіки України, призвели до того, що внутрішні загрози для фінансово-економічної безпеки

України перевищують зовнішні загрози. Ці загрози можуть призвести до дезінтеграції країни, техногенних і екологічних катастроф, соціального вибуху або значного обмеження можливостей керівництва держави вирішувати внутрішні проблеми та діяти на міжнародному рівні.

Внутрішні загрози для економічної безпеки держави детермінують зростання зовнішніх загроз, оскільки внутрішні загрози для економічної безпеки держави знаходяться в тісному зв'язку та взаємозалежності з зовнішніми загрозами. У сучасному світі найбільш актуальними проблемами, пов'язаними з глобалізацією, є такі, що наведені на рис. 1.5.

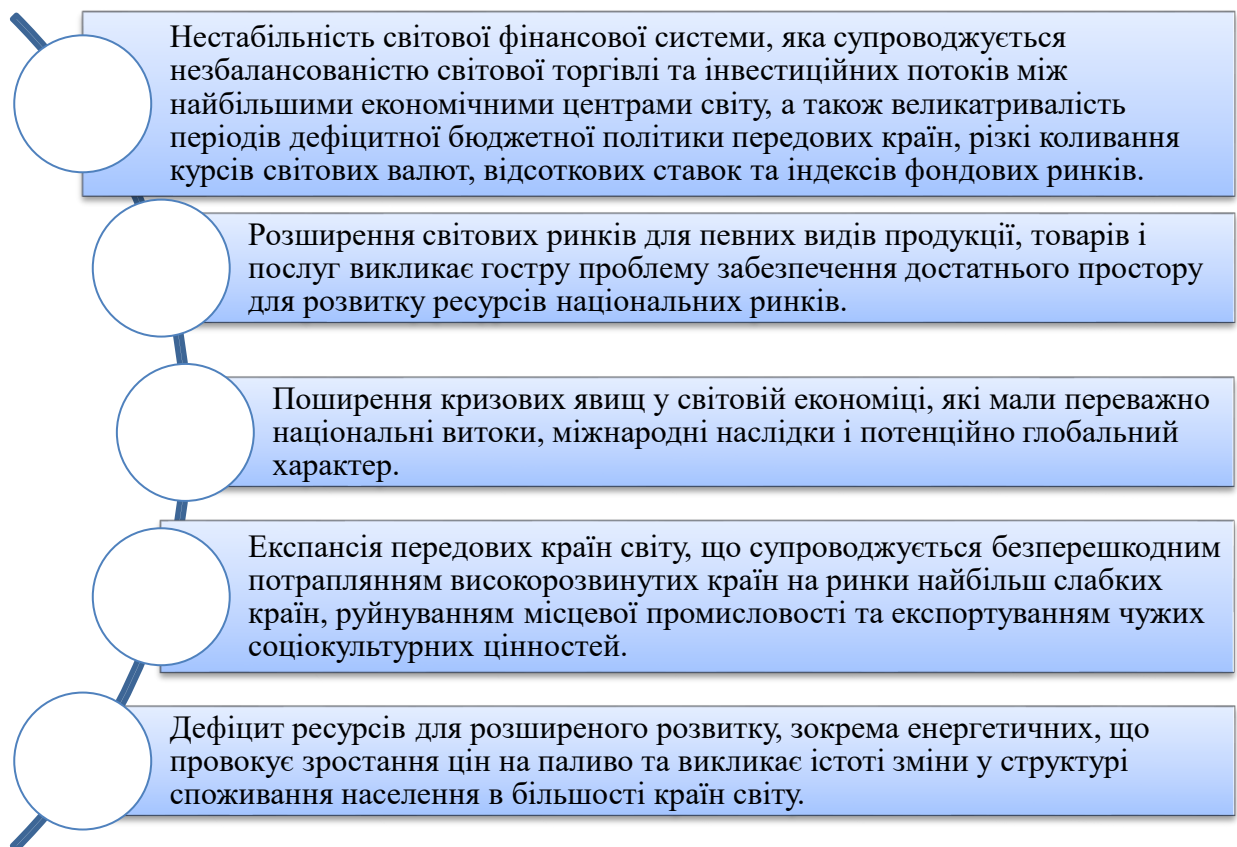

Рис. 1.5. Найбільш актуальні зовнішні загрози фінансово-економічній безпеці держави в умовах глобалізації світової економіки та інтеграції України в ЄС

*Складено автором за даними [15]

У сучасному світі негативний вплив внутрішніх загроз на фінансово-економічну безпеку країни посилюється зовнішніми викликами та загрозами, тому необхідний комплексний підхід до їх нейтралізації.

Багатокритеріальна класифікація загроз фінансово-економічній безпеці держави дозволяє розробити управлінські моделі, які впливають на них. Це дозволяє оцінити масштаби, різноманітність і джерела загроз.

У світлі поточної кризи в економіці України, спричиненої як економічними, так і неекономічними факторами, перелік загроз фінансово-економічній безпеці України, який міститься в чинних законодавчих актах з національної безпеки, має бути повністю переглянутий. Це включає визначення системних і додатково набутих загроз, пов'язаних з економічною безпекою України.

Таким чином, фінансово-економічну безпеку можна визначити як складну структуровану систему, дія елементів якої спрямована на захист фінансово-економічних інтересів суб'єктів економічних відносин усіх рівнів під час їх функціонування та розвитку, а також визначення ефективних способів мінімізації негативних впливів зовнішніх і внутрішніх загроз. Створення надійної системи фінансово-економічної безпеки сприяє стабільному розвитку та діяльності суб'єктів економічних відносин і створює умови для реалізації економічного потенціалу.

Фінансово-економічна безпека є однією з найважливіших складових національної безпеки. Вона забезпечує стабільність економічної системи країни, її конкурентоспроможність на світовому ринку, соціальну захищеність населення. Фінансово-економічна безпека є складним і багатогранним питанням. Для її забезпечення необхідно постійно впроваджувати нові заходи та адаптувати їх до змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі.

1.2. Особливості формування загроз фінансово-економічній безпеці на різних рівнях

Процес забезпечення безпеки фінансово-економічної системи включає в себе багато понять і категорій, які є важливими компонентами процесу. «Виклик», «ризик», «загроза», «небезпека» та «дестабілізуючий фактор (чинник)» – це лише деякі з цих термінів. Оскільки без протидії цим явищам неможливо досягти високого рівня захищеності, ці ідеї дозволяють краще пояснити сутність процесу забезпечення безпеки на різних рівнях.

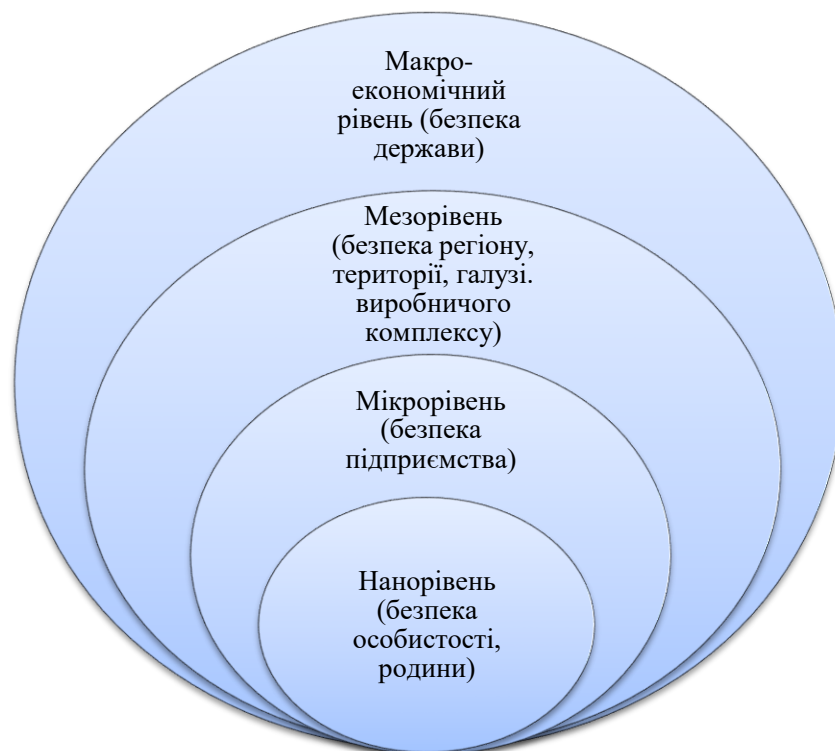

Рис. 1.6. Рівні формування загроз фінансово-економічній безпеці

*Складено автором за даними [4]

У додатку до Концепції національної безпеки України виклики трактуються як: прояви природної, зовнішньополітичної, внутрішньополітичної або будь-якою іншою ситуації, які породжують загрози національним інтересам України, чи обумовлюють потребу в адекватних діях держави з компенсації цих загроз.

Сам по собі виклик не має позитивного чи негативного забарвлення. Його присутність може призвести як до негативних явищ, таких як зниження темпів виробництва, фінансова криза, так і до позитивних (прискорення розвитку підприємства, впровадження інноваційних рішень і технологій, посилення позицій підприємства на ринку збуту).

Науковці вже не так двозначно сприймають термін «ризик». У будь-якому дослідженні ризики майже завжди розглядаються як щось погане, що може призвести до небажаних наслідків [13].

Це означає, що загрози для національних інтересів України можуть бути викликані природними, зовнішньополітичними та внутрішньополітичними обставинами, а також реальною можливістю заподіяння шкоди національним інтересам або явною тенденцією до цього.

З часом поняття «безпека» розвивалося разом із поняттям «небезпека». У своїх початкових проявах небезпека переважно стосувалася ризиків і загроз для життя людини. Тому термін «небезпека» тривалий час був пов'язаний з вітальними функціями людини.

Деструктивні граничні зміни в корпоративній системі, спричинені реальними втратами в результаті реалізації загрози, називають небезпекою.

«Дестабілізуючий чинник» є одним із ключових термінів, який можна знайти в багатьох визначеннях термінів «загроза» та «небезпека» (рис. 1.6) [15].

Водночас, необхідно нейтралізувати ризики і загрози фінансовій компоненті економічної безпеки України, які виступають формами небезпеки та за своєю наявністю зменшують рівень безпеки. Ризики відносно загроз є первинною категорією, а загрози – вторинною, так як загрози виникають за наявності сукупності ризиків (рис. 1.7.).

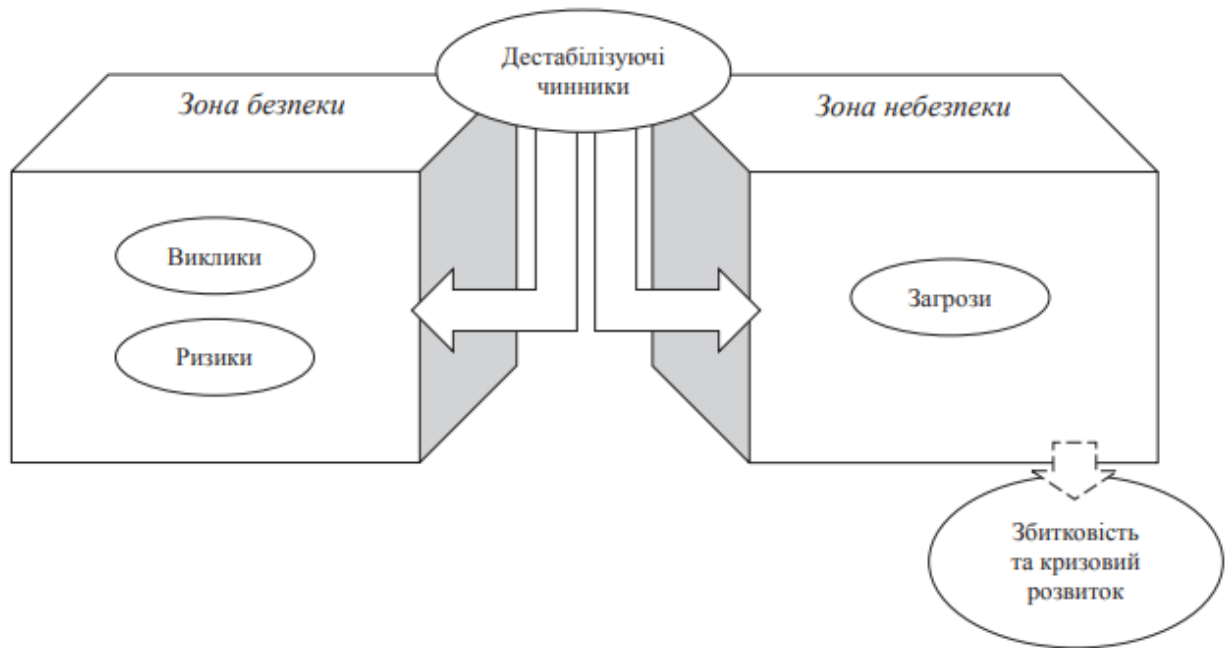

Рис. 1.7. Позичонування дестабілізуючих чинників у зонах безпеки та небезпеки [14]

Під ризиками мається на увазі ймовірність виникнення несприятливих або небажаних наслідків, а також невизначеність щодо того, чи настане ця чи інша подія в майбутньому. Таким чином, можна сказати, що ризики – це економічна категорія, яка полягає в тому, що люди не знають, що буде в майбутньому, коли різні негативні та позитивні фактори вплинуть на те, що станеться.

Під загрозою фінансово-економічній безпеці слід розуміти такий вплив дестабілізуючих чинників на фінансово-економічний стан, який може призвести до потенційних або реальних збитків.

Дослідження загрози та небезпеки дозволяє стверджувати, що дестабілізуючі фактори є важливою частиною цих концепцій. Сучасний словник визначає дестабілізуючий чинник як джерела або важливі обставини загроз.

Дестабілізуючі чинники у фінансовій сфері включають такі явища або обставини, які, залежно від сили дії, можуть негативно вплинути на фінансове становище людини, що призведе до зниження її фінансової

безпеки.

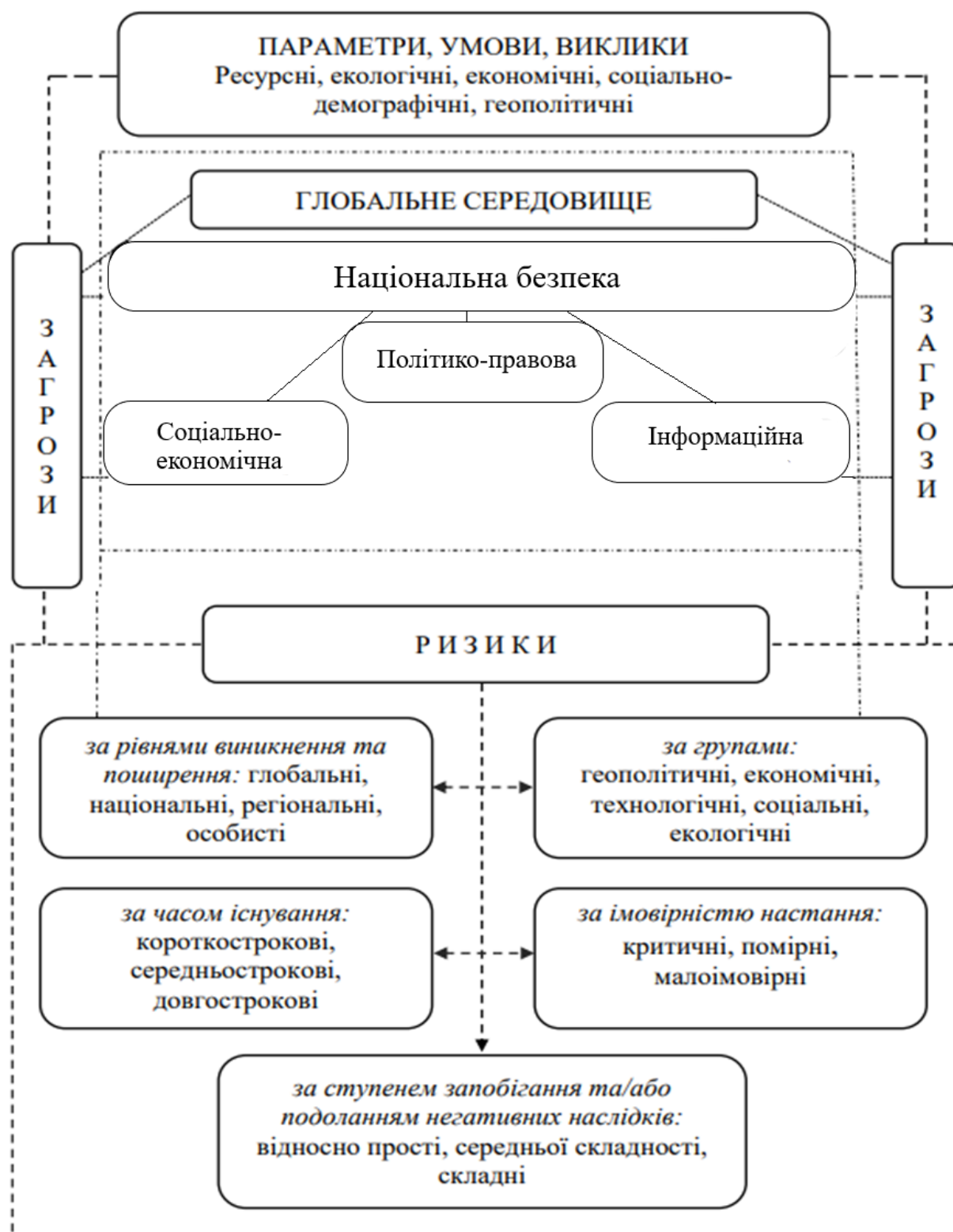

Рис. 1.8. Взаємозв'язок загроз та ризиків у глобальному безпековому середовищі [16]

Загрози розглядаються як найбільш реальна та конкретна форма небезпеки, яка проявляється в певній поведінці та поведінці або проявляється в певній сукупності факторів і умов, які загрожують інтересам різних суб'єктів. Що стосується саме загроз фінансово-економічній безпеці, вони можуть бути класифіковані як дії, які зараз існують або потенційно існують, які мають негативний вплив, перешкоджають або роблять неможливим стійкий розвиток фінансової та політичної сфер держави та створюють загрозу цінностям і свободам життя суб'єктів.

Незважаючи на значні досягнення в теорії економічної безпеки держави, проблема вчасного виявлення та ліквідації загроз економічній безпеці все ще залишається невирішеною.

Загрози економічній безпеці держави можуть виникнути через свідомі чи несвідомі дії окремих осіб і суб'єктів господарювання, таких як органи державної влади, міжнародні організації та конкуренти, або через збіг об'єктивних обставин, таких як економічна кон'юнктура ринку країни, форс-мажорні ситуації та досягнення науково-технічного прогресу. У цьому випадку джерела загроз можуть бути суб'єктивними або об'єктивними.

Об'єктивні впливи виникають не з вини людського фактору, а негативні впливи виникають через неефективну роботу органів влади, підприємств чи інших суб'єктів економічної безпеки.

З точки зору попередження небезпек діагностика повинна базуватися на аналізі об'єктивних факторів безпеки. К. Мердок вказує на такі фактори, як інфляція, обмеження доступу на ринок, скорочення постачання сировини, різкі зміни рівня зайнятості та доходів, які погіршують стан економічних суб'єктів, та інші фактори, які уповільнюють темпи економічного зростання. [10].

Загалом, А.П. Смелянцевий провів аналіз динаміки загроз національним інтересам України і виявив наступні хронополітичні закономірності виникнення та прояву загроз [19] :

1) динаміка загроз залежить від циклічності (фазовості), яка здатна проходити різні етапи розвитку від початкових до кінцевих і навпаки;

2) загрози мають стійкість (здатність відхилитися від свого оптимального руху під впливом протидіючих сил, але з послабленням їх впливу повертатися до свого початкового стану);

3) загрози впливають на об'єкти за допомогою хвилеподібної ритміки: вони активізуються, коли об'єкт перебуває в становищі внутрішньої нестабільності, і загасають, коли об'єкт стає стабільним і здатним протидіяти їм;

4) ритми впливу різних загроз можуть співпадати, що може призвести до створення глобальної мультиплікативної загрози, яка може зруйнувати всю систему безпеки держави.

Таким чином, вони можуть зникнути автоматично в умовах нормального функціонування національної фінансово-економічної системи через механізми ринкового регулювання, але також можуть бути усунені за допомогою механізмів державного регулювання. У цьому контексті система раннього виявлення та попередження загроз фінансово-економічній безпеці держави, яка є основою її забезпечення в сучасному світі, має ґрунтуватися на ретельному багатокритеріальному аналізі загроз економічній безпеці держави. Це дозволить систематизувати небезпеки та визначити найбільш ефективні методи боротьби з ними [20].

Згідно з концепцією комплексності безпеки, загрози безпеці країн світу тісно пов'язані один з одним, тому неможливо об'єктивно розглядати потреби безпеки однієї держави, не враховуючи потреби безпеки інших держав світу, що, безсумнівно, призводить до конфліктів між державами.

Російська агресія на початку 2022 року мала глобальний вплив, який значно перевершував негативні наслідки пандемії. У поєднанні зі зростанням вартості енергетичних і споживчих ресурсів, посиленням дисбалансу в транспортних і логістичних мережах і зростаючими ризиками війни, глобальний вплив агресії значно зріс [14].

Таким чином, до кінця 2022 року було визначено найбільш небезпечні глобальні загрози у коротко- та середньостроковому періоді, згідно з результатами дослідження Global Risks Perception Survey (GRPS), яке проводиться щорічно Всесвітнім економічним форумом (рис. 1.9).

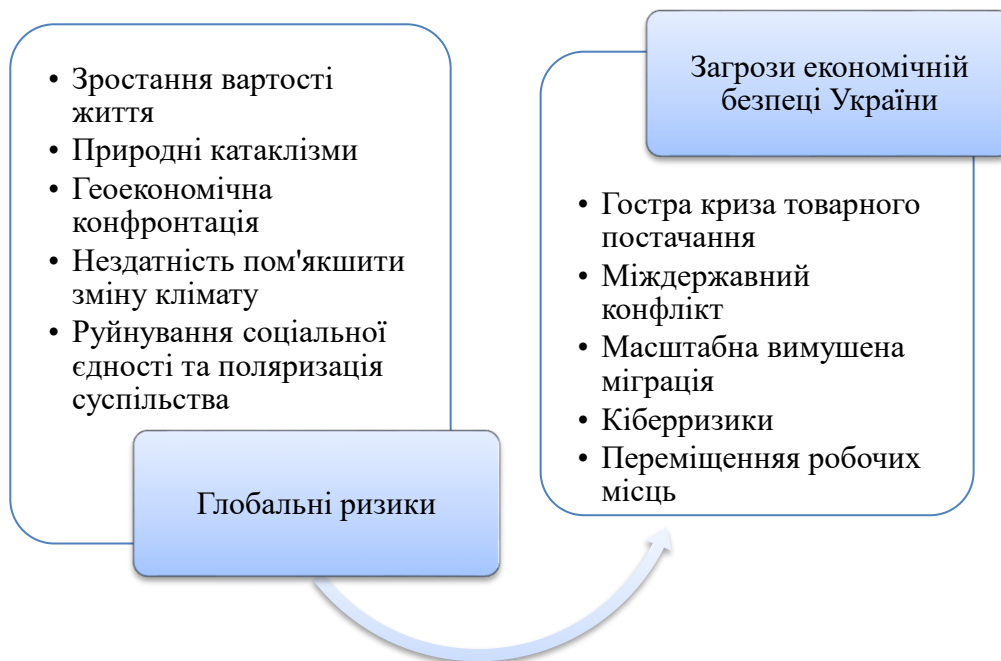

Рис. 1.9. Взаємозв'язок найбільш небезпечних глобальних ризиків із основними загрозами економічній безпеці України в умовах глобальних перетворень [19]

Глобальні перетворення підняли ризики зростання вартості життя, включаючи інфляцію, відтік капіталу, торговельні війни, пандемії та російську агресію, що призвело до зростання цін на продукти харчування та енергію. Крім того, серед п'яти найбільших глобальних небезпек є природні катастрофи, підвищення температури, зростання гео економічної конфронтації, неефективність заходів із пом'якшення зміни клімату, руйнування соціальної єдності та поляризація суспільства.

Експерти Всесвітнього економічного форуму виділили найнебезпечніші ризики економічній безпеці України, які наведені на рисунку 1.10.

Рис. 1.10. Найнебезпечніші ризики економічній безпеці України, виділені експертами Всесвітнього економічного форуму

*Складено автором за даними [29]

Крім того, у світлі сучасних глобальних змін також існує ймовірність того, що небезпеки та загрози для фінансової та економічної безпеки конкретної сторони міжнародних економічних відносин можуть мати значний вплив на глобальний політичний, економічний і гуманітарний контекст.

Аналіз основних глобальних ризиків вивчає їх взаємозв'язок і залежність від ризиків і загроз фінансово-економічній безпеці України. Це пояснюється значною міжнародною підтримкою України в боротьбі з агресором, основними напрямками якої є інвестування, кредитування, військово-технічна допомога та гарантії подальшої підтримки (табл. 1.1), а також появою деглобалізаційних тенденцій у деяких країнах, спрямованих на зменшення негативних факторів, які впливають на їхню національну безпеку.

Таблиця 1.1

Основні напрями міжнародної підтримки, спрямовані на мінімізацію
загроз економічній безпеці України

Напрями міжнародної підтримки	Особливості мінімізації загроз
Пряма фінансова допомога, кредитування та грантова підтримка	Європейські та американські партнери частково задовольняють фінансові потреби України, надаючи фінансування у формі прямої допомоги чи грантової підтримки, яка не потребує повернення. Проте основна частка зовнішніх фінансових вливань в економіку залежить від зовнішніх запозичень, що дає змогу компенсувати економічні втрати України та втрати державного бюджету.
Військово-технічна допомога	Захист території України від ракетних ударів, прямої військової загрози руйнування інфраструктури та цивільних об'єктів.
Інвестування	Поступове відновлення економічного потенціалу України відкриває можливості для відновлення інвестиційної привабливості країни.
Гарантії подальшого захисту України	Надання таких гарантій вплине на впевненість інвесторів у стабільному майбутньому України та швидку повоєнну відбудову.

*Складено автором за даними [19]

Для того, щоб запобігти негативному впливу загроз на економічну безпеку держави, необхідно чітко розрізняти дестабілізуючі фактори та ранжувати їх за ступенем небезпеки. Це робиться для того, щоб своєчасно реагувати на потенційні загрози та мінімізувати негативні наслідки існуючих загроз.

Таким чином, виклики, загрози та ризики для фінансової та економічної безпеки є складовими національної безпеки, які є складними та взаємопов'язаними. Оскільки в умовах всеохоплюючої глобалізації складно розподілити ці елементи на національний або глобальний рівень, вони більш комплексні. Незважаючи на те, що виклики, загрози та ризики виникають на місцевому рівні, уряди держав не можуть розглядати їх самостійно і часто вимагають тісної міжнародної співпраці.

1.3. Характеристика впливу негативних чинників безпеки в умовах воєнного стану

В умовах воєнного стану людство стикається з винятково складними викликами, серед яких особливе значення має вивчення впливу негативних чинників безпеки на суспільство, економіку та людей. Характеристика цього впливу є важливим етапом аналізу ситуації в умовах конфлікту, оскільки дозволяє розуміти та визначати стратегії впорядкування життя та діяльності населення.

Негативні чинники безпеки включають в себе не лише прямий вплив бойових дій, а й різноманітні аспекти, такі як економічна нестабільність, загрози з боку терористичних груп, гуманітарні кризи та порушення прав людини. Дослідження цих аспектів дає можливість розробляти ефективні заходи для забезпечення безпеки та захисту громадян в умовах воєнного стану, а також сприяє формуванню стратегій відновлення та побудови стійкого суспільства після завершення конфлікту.

Дослідження сутності фінансово-економічної безпеки країни в умовах збройної агресії, що нав'язали Україні, стикається з низкою проблем, пов'язаних із зовнішніми загрозами та їхніми наслідками. Захист суверенітету, територіальної цілісності, демократії, прав і свобод громадян залежить від комплексу заходів із всеохоплюючої оборони країни, які базуються на здатності сил оборони країни, національної економіки, інфраструктури та суспільства протистояти та відновлюватися.

Фінансово-економічна система відповідає за відтворення всіх галузей народного господарства, а також забезпечує потужність для оборонних заходів. Таким чином, стійкість, надійність і ефективність фінансової системи є критично важливими для забезпечення обороноздатності країни. Це означає, що воєнна та фінансово-економічна безпеки пов'язані один з одним. Стратегія воєнної безпеки підтверджує цю думку, вказуючи, що всеохоплююча оборона України повинна бути «адаптивною до змін безпекового середовища та збалансованою з можливостями держави

використання людського капіталу, інформаційних, матеріальних, фінансових ресурсів України» [20].

Загрози національній безпеці України включають явища, тенденції та чинники, які унеможливають чи ускладнюють реалізацію національних інтересів і збереження національних цінностей України. На жаль, війна є небезпечною зовнішньою загрозою, і сьогодні внутрішні загрози, визначені Стратегією ЕБ, є наслідком цієї війни. Враховуючи те, що країна перебуває у воєнному стані, і те, наскільки важливо усунути загрози для її фінансово-економічної системи, можна визначити вразливі елементи, які впливають на обіг публічних фінансових ресурсів і, як наслідок, забезпечують державне фінансування обороноздатності.

Фінансова система країни залежить від стану платіжно-розрахункової системи та дотримання основних фінансово-економічних параметрів, а також від здатності мінімізувати негативні наслідки загроз, пов'язаних із руйнуванням виробничої бази, міграцією трудових ресурсів, відтоком фінансових ресурсів на обороноздатність країни та вирішенням завдань із захисту населення.

Обіг державних фінансів та їх вплив на фінансово-економічну безпеку країни є складною проблемою, яка вимагає ретельного аналізу та класифікації викликів та загроз. Одним із ключових аспектів цього аналізу є розгляд функціонального призначення державних фінансів, оскільки вони відіграють важливу роль у забезпеченні обороноздатності країни. Зниження обсягів зборів податків, неефективна система митних платежів чи корупція можуть значно ускладнити фінансування сфери оборони. Такі проблеми впливають на можливість країни ефективно відповідати на поточні та потенційні загрози з боку інших держав (рис. 1.11).

Визначені загрози у сфері фінансово-економічної безпеки, які вважають внутрішніми і які породжені воєнним станом, можна продовжити, проте їх урахування дає додатковий фінансовий ресурс, що спрямовується на заходи оборони та відновлення країни [21].

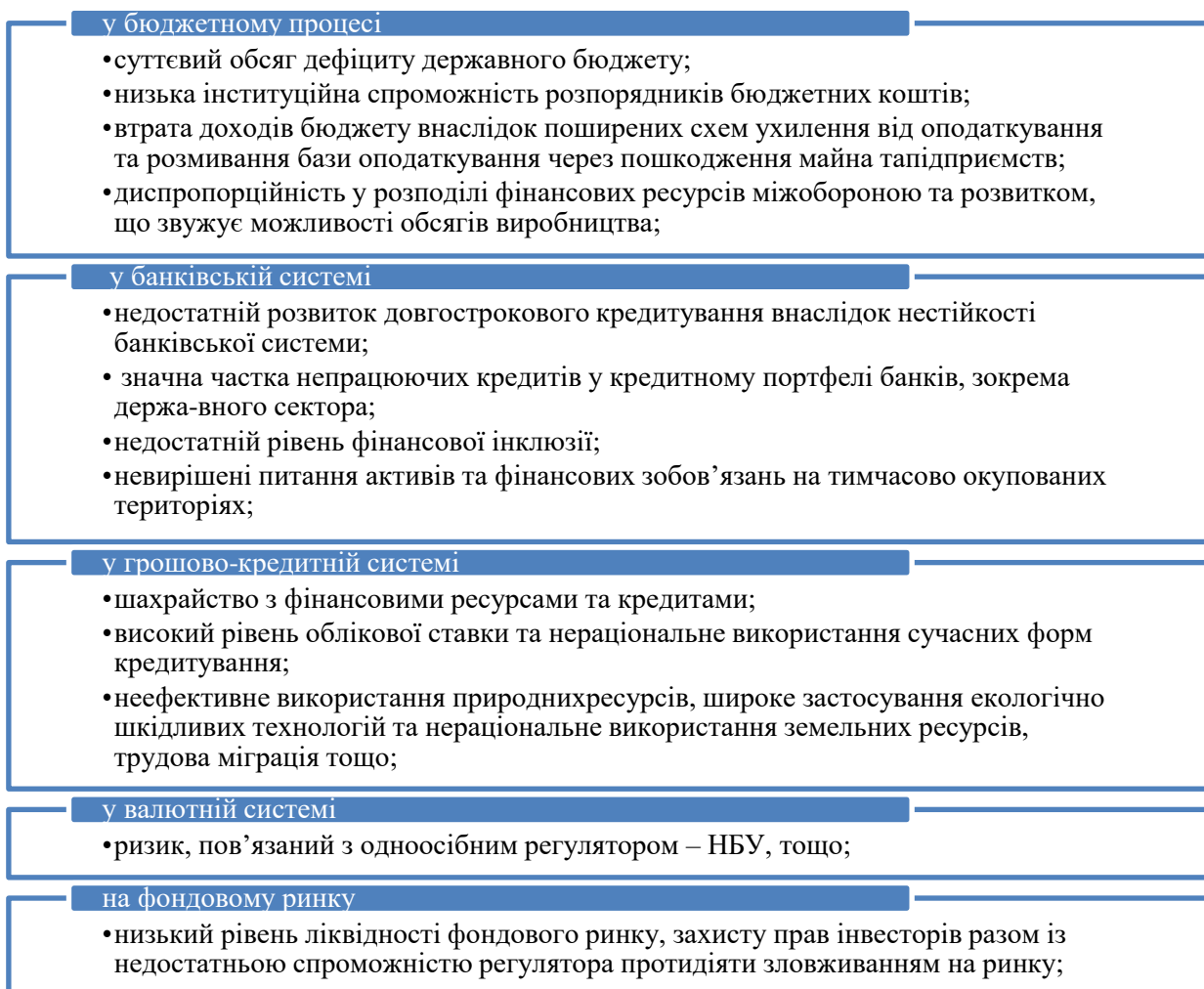

Рис. 1.11. Розподіл викликів та загроз у сфері обігу державних фінансів за функціональним призначенням державних фондів

*Складено автором за даними [23]

Воєнний стан є надзвичайним періодом в житті держави, який характеризується підвищеним рівнем загроз безпеці. Ці загрози можуть мати різноманітне походження і призводити до значних негативних наслідків для економіки, суспільства і держави в цілому.

Основні негативні чинники безпеки, які можуть виникнути в умовах воєнного стану, можна поділити на групи наведені на рисунку 1.12.

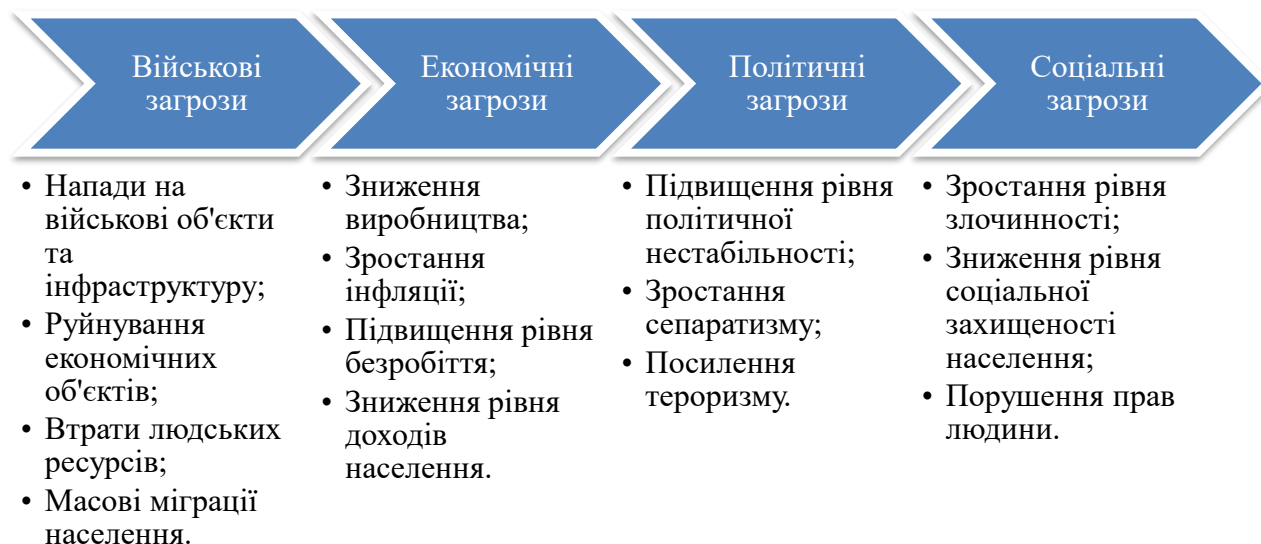

Рис. 1.12. Основні негативні чинники безпеки, які можуть виникнути в умовах воєнного стану

*Складено автором за даними [23]

До внутрішніх негативних чинників безпеки в умовах воєнного стану належать:

- фізичне руйнування економічної інфраструктури, яке може бути викликане військовими діями, терористичними актами, природними катаклізмами тощо;
- порушення торговельних зв'язків, що може призвести до дефіциту товарів і послуг, зростання цін, зниження конкурентоспроможності національних виробників;
- зростання рівня злочинності, яке може ускладнити ведення бізнесу, створити загрозу для життя і здоров'я громадян;
- зниження рівня трудової мотивації, яке може призвести до зростання безробіття, зниження продуктивності праці.

До зовнішніх негативних чинників безпеки в умовах воєнного стану належать:

- санкції, введені проти України, які можуть призвести до обмеження доступу до міжнародних ринків, інвестицій, кредитів;

– зміна геополітичної ситуації, яка може призвести до порушення торговельних зв'язків, зростання цін на енергоносії тощо.

Вплив негативних чинників безпеки в умовах воєнного стану може мати різноманітні та серйозні наслідки як для людей, так і для суспільства в цілому. Однією з основних сфер, які відчують негативні впливи, є безпека і життя громадян. Основні наслідки впливу негативних чинників безпеки в умовах воєнного стану наведені на рисунку 1.13.

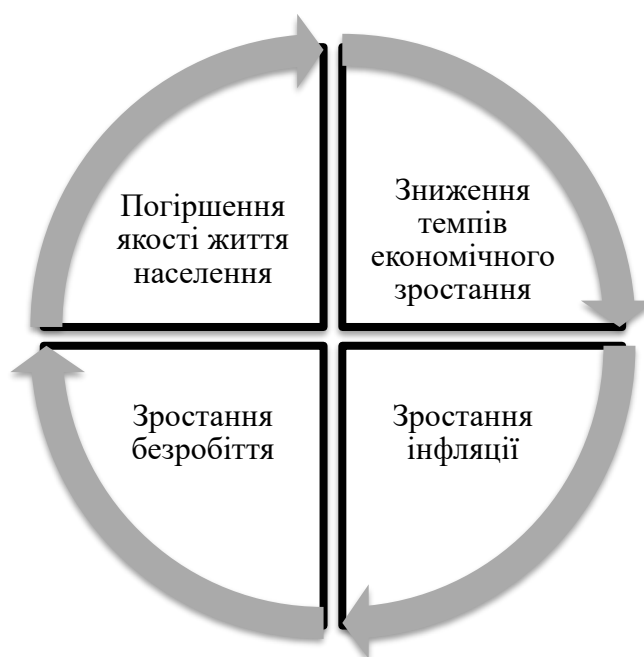

Рис. 1.13. Основні наслідки впливу негативних чинників безпеки в умовах воєнного стану

*Складено автором за даними [25]

Загалом, одним із джерел загроз національній безпеці України можна вважати руйнування системи міжнародної безпеки, яка була створена після Другої світової війни, і ослаблення ролі міжнародних організацій, які повинні дотримуватися міжнародного права. Глобальні процеси погіршили існуючі інструменти кризового врегулювання, знизили цінність безпекових гарантій різних держав і спричинили нові міждержавні конфлікти та поширення міжнародної злочинності через відсутність ефективних стримувань і покарань.

У зв'язку з неефективністю міжнародної безпекової системи джерело загроз фінансово-економічній безпеці виявилось особливо небезпечним для України. Це пов'язано з тим, що існуючі механізми захисту миру та безпеки, такі як Будапештський меморандум, не завадили Росії протягом багатьох років здійснювати гібридну агресію проти України, а 24 лютого 2022 року розпочати повномасштабну війну.

Відповідно до мінливих умов функціонування суспільства, національної економіки та світової економічної системи в умовах глобалізації, ступінь впливу внутрішніх і зовнішніх загроз на стан економічної безпеки держави постійно змінюється [26].

Існують системні внутрішні загрози для економічної безпеки України протягом тривалого періоду часу. Ці загрози включають падіння виробництва, скорочення бюджетних надходжень, кризи внутрішнього попиту, зростання податкового тиску, збільшення податків, відсутність ресурсів для відновлення технологій і підвищення конкурентоспроможності підприємств, а також проникнення та широке поширення корупції в усіх сферах економіки. [27].

Бюджетний дефіцит, який зріс через війну, перевищив критичну межу, непрозорість і корупційні схеми, що призвело до фінансових махінацій, нелогічності та непослідовності державних реформ, були важливими факторами.

Застарілі технічні та матеріально-виробничі бази провідних галузей економіки, недосконала законодавча база, яка потребує суттєвого оновлення, екологічні проблеми, спричинені війною, складна демографічна ситуація в Україні та багато інших є серйозними загрозами. [26].

У світлі сучасних умов глобальної трансформації, які характеризуються появою нових викликів і загроз, необхідно вдосконалити та впровадити проактивний підхід до забезпечення економічної безпеки країни та впровадження превентивних заходів для запобігання негативним наслідкам потенційних загроз (рис. 1.14).

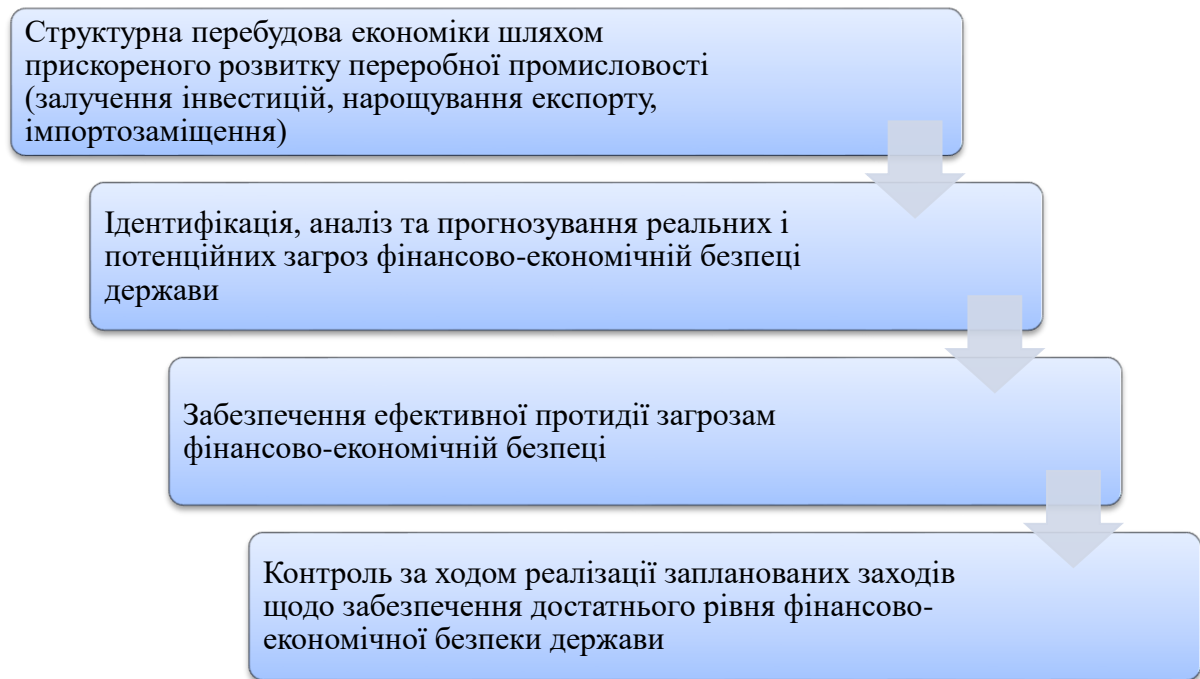

Рис. 1.14. Послідовність протидії загрозам фінансово-економічній безпеці України в межах проактивного підходу до її забезпечення

*Складено автором за даними [27]

Структурна перебудова економіки України має вирішальне значення для запобігання негативним наслідкам загроз фінансовій безпеці України в умовах глобальних перетворень. Це означає прискорення розвитку переробної промисловості, залучення інвестицій, збільшення експорту та зменшення імпорту. З іншого боку, важливо зберегти сільськогосподарське виробництво (продовольча безпеку, експорт і внутрішнє споживання), зосередитися на розвитку важкої промисловості (зокрема, для створення військових замовлень, здатних забезпечити достатню виробничу потужність) і сприяти розвитку ІТ-сектору національної економіки.

Враховуючи високий рівень ризику та значну кількість реальних і потенційних загроз, необхідно негайно розпочати заходи, спрямовані на збереження фінансової та економічної безпеки держави. Війна та рецесія, спричинені пандемією COVID-19, є найбільш небезпечними ризиками для економічної безпеки України в умовах глобальних трансформацій. Системні

внутрішні загрози фінансово-економічній безпеці України, серед яких сировинна орієнтація національної економіки, низька конкурентоспроможність, проблеми з оновленням матеріально-технічної бази виробництва, масштабна корупція, високий рівень тіньової економіки та інші структурні проблеми, посилені військовими руйнуваннями, російськими атаками на інфраструктурні об'єкти та іншими глобальними викликами.

Особливо важливо враховувати глобальний характер економіки та взаємозалежність держав у світі сучасних геополітичних реалій.

По-перше, внутрішні реформи повинні спрямовуватися на зміцнення фінансової системи та підвищення її стійкості до зовнішніх впливів. Ефективне управління бюджетом, податковою політикою, та контроль за корупцією є ключовими аспектами забезпечення фінансової стійкості.

По-друге, співпраця на міжнародному рівні включає обмін інформацією, досвідом та найкращими практиками в галузі фінансового управління. Міжнародні організації, такі як Міжнародний валютний фонд (МВФ) чи Світовий банк, можуть відігравати ключову роль у наданні фінансової підтримки та консультацій для країн, щоб допомогти їм подолати економічні труднощі.

По-третє, створення стійких та адаптивних систем управління економікою вимагає участі у міжнародних економічних форумах та діалогах, де країни можуть спільно розглядати питання економічної безпеки, обмінюватися поглядами та шукати спільні рішення на основі взаємодії та довіри.

Таким чином, під час розробки політики, спрямованої на забезпечення національної безпеки, держава повинна мати ресурси, які дозволять їй пристосуватися до постійних таких загроз. Підвищення обороноздатності та готовності до реагування на кризи, отримання зовнішніх безпекових гарантій поза межами НАТО, розвиток двосторонніх відносин зі стратегічними партнерами, відновлення економічного та людського розвитку України, підвищення ефективності державного управління та інші напрями державної

політики будуть важливими для забезпечення національної безпеки України післявоєнного періоду.

Висновки до розділу 1

Розглянуто ключові аспекти, що стосуються сутності та класифікації загроз фінансово-економічній безпеці. Зокрема, визначено основні типи загроз, які можуть впливати на економічний стан країни та порушувати її фінансову стійкість. Зазначено, що загрози можна класифікувати за походженням, типами впливу та масштабами від державних до глобальних рівнів.

Виявлено, що збереження фінансово-економічної безпеки держави вимагає постійного моніторингу та вдосконалення системи захисту від різноманітних загроз на всіх рівнях – як внутрішніх, так і зовнішніх. Тільки комплексний та добре планований підхід може забезпечити сталість економіки та допомогти державі ефективно протистояти викликам сучасності.

Узагальнено, що фінансово-економічна безпека держави є важливою складовою її національної безпеки. Вона забезпечує стабільність фінансової системи, економічний розвиток та соціальний добробут населення.

Встановлено, що виклики, загрози та ризики, пов'язані з фінансово-економічною безпекою, взаємодіють і взаємопов'язані в рамках національного безпечного середовища. Умови всеохоплюючої глобалізації ускладнюють чітке розподілення цих аспектів на рівні глобального чи національного характеру, відзначаючись складністю та комплексністю.

Досліджено, що під час глобальних перетворень, які характеризуються зростаючим впливом екзогенних викликів і загроз, було продемонстровано, що для підтримки достатнього рівня фінансово-економічної безпеки України під час війни та відновлення економічного зростання після війни важливо впроваджувати проактивний підхід до

забезпечення фінансово-економічної безпеки держави, спрямований на реалізацію превентивних заходів, спрямованих на запобігання негативним наслідкам потенційних загроз.

Отже, забезпечення фінансово-економічної безпеки стає завданням, що вимагає не тільки внутрішніх реформ, але й активної співпраці на міжнародному рівні, спрямованої на створення стійких та адаптивних систем управління економікою в умовах сучасних геополітичних реалій.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНЮВАННЯ ВПЛИВУ ЗАГРОЗ НА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

2.1. Методичні підходи до ідентифікації та оцінювання загроз фінансово-економічній безпеці держави

Ідентифікація та оцінювання загроз фінансово-економічній безпеці держави є важливим завданням, яке має здійснюватися на постійній основі. Це дозволяє своєчасно виявити потенційні загрози і вжити заходів для їх нейтралізації.

Здатність фінансової системи та її похідних інститутів працювати ефективно є важливою для розвитку та забезпечення фінансово-економічної стабільності держави. На основі проактивного підходу й запобігання реалізації загроз важливим елементом забезпечення фінансової стабільності держави є постійний моніторинг і контроль ризиків фінансової стабільності шляхом поточного та стратегічного аналізу показників розвитку фінансової системи, таких як наявність, розміщення та використання внутрішніх і зовнішніх фінансових ресурсів на державному рівні, формування державних і місцевих бюджетів, платіжний баланс тощо.

Фінансова безпека держави визначається низкою показників, які встановлюються на основі рівня економічного розвитку. Банківська безпека, безпека небанківського фінансового ринку, боргова безпека, бюджетна безпека, валютна безпека та грошово-кредитна безпека є окремими групами індикаторів фінансової безпеки, які вказують на виникнення проблемних ситуацій і диспропорцій розвитку відповідно до складових методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки (Додаток 2).

Відповідно до сучасного аналізу економічної літератури, існує багато методологічних підходів до оцінки рівня фінансово-економічної безпеки. Кожен підхід відрізняється за рівнем інформаційного забезпечення,

математичною складністю та алгоритмічною складністю. Отже, це вказує на те, що існує необхідність і доцільність систематизувати існуючі методи та узагальнити їх, щоб забезпечити вибір найбільш повних і надійних методів. Методи оцінки рівня фінансово-економічної безпеки поділяються на два основні типи, які наведені на рисунку 2.1.

Рис. 2.1. Основні методи оцінки рівня фінансово-економічної безпеки

*Складено автором за даними [29]

Методи статистичного аналізу засновані на використанні статистичних методів для оцінки фінансово-економічних показників. Ці методи дозволяють виявити тенденції і закономірності у розвитку фінансово-економічної ситуації, а також оцінити вплив різних факторів на цей розвиток.

Аналіз тенденцій – це аналітичний метод, який використовує математичні моделі для прогнозування результатів в майбутньому на підставі історичних даних. За допомогою цього методу визначається відхилення від базового плану по витратах, термінах або змісту з використанням даних з

попередніх періодів звітності та прогнозування величини відхилення даного параметра в певний момент в майбутньому, якщо у виконання проєкту не будуть вноситися зміни.

Індикаторний аналіз – це методологічний підхід, який використовується для оцінки рівня чи характеристик певної системи за допомогою індикаторів. Індикатори – це конкретні показники чи параметри, які використовуються для вимірювання та визначення стану системи чи явища.

Аналіз взаємозв'язків – це методологічний підхід, який використовується для вивчення та розуміння зв'язків між різними факторами, явищами або змінними у системі. Цей аналіз допомагає виявляти та оцінювати взаємодію між різними компонентами системи та розкривати потенційні закономірності.

Факторний аналіз – це метод дослідження, спрямований на визначення та розуміння взаємодії між різними факторами або змінними, які можуть впливати на якесь явище чи подію. Цей аналіз дозволяє виокремити ключові фактори, які мають важливий вплив на досліджуване явище.

Методи експертних оцінок засновані на використанні експертних суджень для оцінки фінансово-економічних показників. Ці методи дозволяють враховувати експертні знання і досвід, а також оцінювати невизначені і складні фактори, які неможливо оцінити за допомогою статистичних методів.

Опитування експертів – це метод дослідження, що базується на зборі та аналізі думок, оцінок і експертних думок осіб, які володіють спеціальними знаннями чи досвідом в певній області. Цей метод дозволяє залучити експертний погляд для отримання цінної інформації та рекомендацій.

Дельфі-метод – це метод дослідження, який використовується для отримання консенсусу експертної думки в процесі послідовного ранжування опитувань експертів. Цей метод дозволяє систематично визначити погляди та прогнози експертів з метою прийняття інформованих рішень. Дельфі-метод

особливо корисний в умовах великої невизначеності чи при відсутності повних даних.

Метод мозкового штурму – це техніка групової або індивідуальної творчості, спрямована на генерацію ідей та рішень в області конкретної проблеми чи завдання. Цей метод стимулює вільне та асоціативне мислення, сприяє творчому процесу та може бути використаний для розробки стратегій, ідентифікації ризиків, та вдосконалення заходів безпеки.

Вибір методу оцінки фінансово-економічної безпеки залежить від конкретних обставин. Однак, як правило, доцільно використовувати комплексний підхід, який включає в себе кілька методів.

Оцінка фінансово-економічної безпеки здійснюється на основі системи критеріїв і показників. Критерії визначають, які показники є важливими для оцінки фінансово-економічної безпеки, а показники використовуються для оцінки рівня фінансово-економічної безпеки.

Рис. 2.2. Загальні критерії оцінки фінансово-економічної безпеки

* Складено автором за даними [30]

У рамках цього дослідження запропоновано модифікований підхід до вимірювання ризику безпечного розвитку країни на основі алгоритму, що містить послідовність етапів. Перший етап передбачає створення системи кількісних показників ризику, які відображають результати (наслідки) подій в середовищі безпеки або зміни умов експлуатації.

Враховуючи існуючі підходи, доцільно було б забезпечити максимальну кореляцію між показниками ризику та глобальними

детермінантами розвитку, визначеними у звіті Всесвітнього економічного форуму «Глобальні ризики 2022» (World Economic Forum, 2022). Таким чином, пропонується класифікувати всі ризики на п'ять груп: економічні ризики, соціальні ризики, геополітичні ризики, технологічні ризики та екологічні ризики. Кожна група ризиків буде включати в себе певний набір показників вимірювання, що формують динамічну систему, яка може бути скоригована за складом [31].

Метою другого етапу є класифікація обраних індикаторів ризику залежно від того, чи напрямок їх зміни (динаміка) сигналізує про збільшення чи зменшення незахищеності (загрози стійкості економічного розвитку).

Таким чином, показники типу R1 – це ті, зростання значення яких сигналізує про підвищення рівня стійкості та безпеки розвитку, що призводить до зниження рівня ризику, і навпаки. Показники типу R2 – це показники, зростання значення яких призводить до погіршення умов безпечного розвитку та підвищення рівня ризику (табл. 2.1). Тип індикатора додатково впливатиме на розрахунок сукупного рівня ризику.

Таблиця 2.1

Класифікація індикаторів ризику

Індикатор	Індикатор типу R1	Індикатор типу R2
Напрямок впливу	$I_{R1} \uparrow$, ризик \downarrow , безпека \uparrow $I_{R1} \downarrow$, ризик \uparrow , безпека \downarrow	$I_{R2} \uparrow$, ризик \uparrow , безпека \downarrow $I_{R2} \downarrow$, ризик \downarrow , безпека \uparrow
Види індикаторів	ВВП на душу населення, співвідношення ВВП на душу населення в Україні до ВВП на душу населення в країнах ЄС, частка високотехнологічного експорту, індекс умов торгівлі, рівень внутрішніх та зовнішніх інвестицій, рівень інноваційності, рівень конкурентоспроможності, рівень доходу на душу населення	Рівень інфляції, рівень безробіття, частка тіньової економіки, частка експорту сировини, обмінний курс, рівень зовнішнього та внутрішнього боргу, рівень бідності, диференціація доходів, рівень старіння населення, рівень демографічного навантаження, рівень безробіття серед молоді, втрати країни через міграцію

Метою третього етапу є визначення інтервалу часу аналізу, достатнього для виявлення певних закономірностей у динаміці. Необхідно також створити систему статистичних даних, що лежать в основі індикаторів

ризиків, які можна вимірювати кількісно, що дозволить нам проводити оцінку ризиків.

На четвертому етапі оцінюємо інтенсивність динаміки шляхом розрахунку відповідних ланцюгових коефіцієнтів зростання (або спаду) показників ризику ($KgrI$):

$$Kgi = \frac{I_t}{I_{t-1}} \quad (2.1)$$

Потім проводимо агреговану оцінку інтенсивності зміни за весь період часу шляхом розрахунку середнього геометричного для динамічного ряду (\overline{Kgr}):

$$\overline{Kgr} = \sqrt[m]{\prod_{t=1}^n Kgi} \quad (2.2)$$

де

m = кількість ланцюгових коефіцієнтів зростання ($m = n-1$)

n = кількість періодів часу.

На п'ятому етапі отримані коефіцієнти перетворюються в кількісні та якісні оцінки ризику за запропонованою шкалою оцінки ризику.

Таблиця 2.2

Шкала оцінки рівня ризику безпечного розвитку

Оцінка ризику		Вплив на безпеку	Алгоритм перетворення (тип R1) K_i	Алгоритм перетворення (тип R2) K_i
Якісна	Кількісна (бал) R_i			
Без ризику	0	Мінімальний	$Kgi > \overline{Kgr}$	$Kgi < \overline{Kgr}$
Низький	1	Незначний	$1 < \frac{\overline{Kgr}}{Kgi} < 1.25$	$1 < \frac{Kgi}{\overline{Kgr}} < 1.25$
Середній	2	Помірний	$1.25 \leq \frac{\overline{Kgr}}{Kgi} < 1.5$	$1.25 \leq \frac{Kgi}{\overline{Kgr}} < 1.5$
Високий	3	Значний	$1.5 \leq \frac{\overline{Kgr}}{Kgi} < 1.75$	$1.5 \leq \frac{Kgi}{\overline{Kgr}} < 1.75$
Дуже високий	4	Катастрофічний	$\frac{\overline{Kgr}}{Kgi} \geq 1.75$	$\frac{Kgi}{\overline{Kgr}} \geq 1.75$

Інтегральний рівень ризику IR на основі системи показників розраховується за формулою:

$$IR = \sum_{i=1}^n Ri \quad (2.3)$$

Кількісну оцінку ризику на основі балів можна доповнити розрахунком відносного рівня ризику у відсотках, $IR(\%)$, таким чином:

$$IR(\%) = \frac{IR}{IR_{max}} * 100 \quad (2.4)$$

Отриману оцінку відносного ризику можна перетворити за допомогою шкали, наведеної в таблиці 2.3, для отримання якісної оцінки ризику, яка характеризує рівень ризику.

Таблиця 2.3

Шкала відносного рівня ризику

Рівень ризику	$IR(\%)$
Без ризику	$IR(\%) = 0$
Низький	$0 < IR(\%) < 25$
Середній	$25 \leq IR(\%) < 50$
Високий	$50 \leq IR(\%) < 75$
Дуже високий	$IR(\%) \geq 75$

*Складено автором за даними [35]

Фінансово-економічна безпека є невід'ємною складовою стабільності та ефективності суспільно-економічних систем. Оцінка її рівня визначається рядом ключових критеріїв, які враховують різноманітні аспекти фінансового та економічного функціонування. Ці критерії є не лише важливими показниками стану економіки, але й визначають її стійкість до зовнішніх викликів та внутрішніх турбулентностей. У цьому контексті важливо розглядати фінансово-економічну безпеку як комплексне явище, оцінка якого

вимагає аналізу різних аспектів фінансів, економіки та їх взаємодії. Основні критерії оцінки фінансово-економічної безпеки наведені на рис. 2.3.

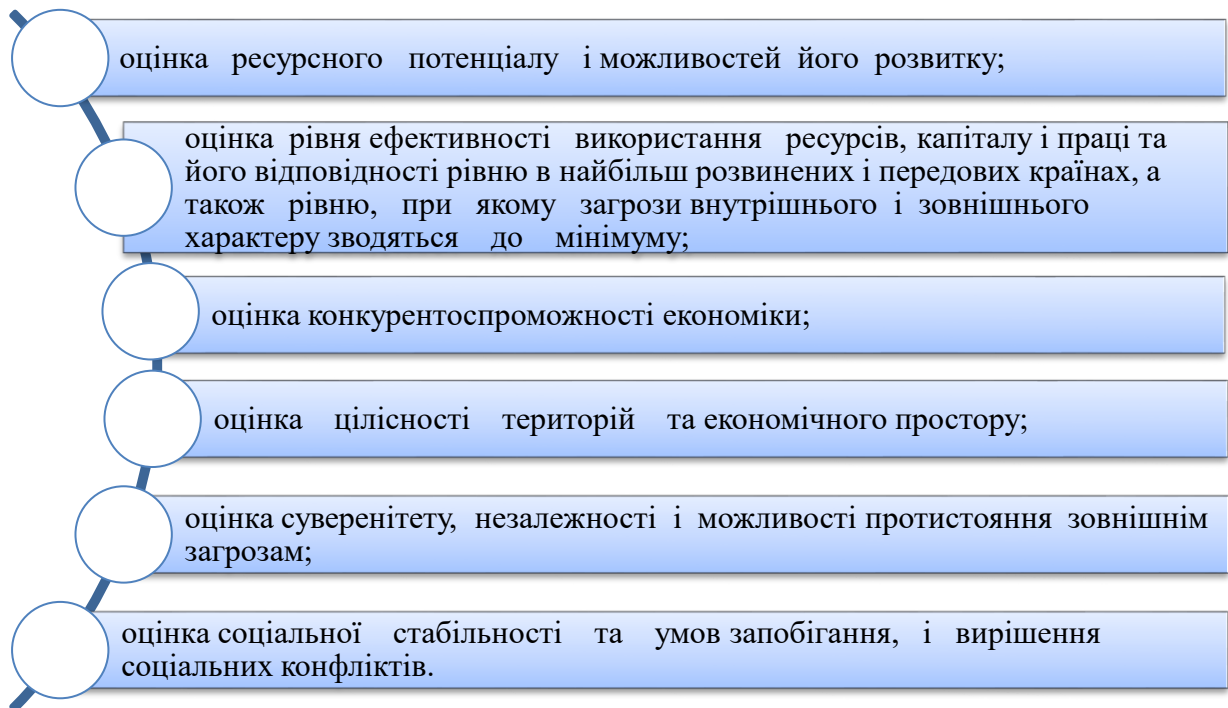

Рис. 2.3. Основні критерії оцінки фінансово-економічної безпеки

*Складено автором за даними [33]

Критерії фінансово-економічної безпеки диктують вибір певних показників економічної безпеки об'єкта дослідження, які будуть описувати і характеризувати проведення соціальної політики, еволюцію відтворення ринку, рівень його кількісних і якісних параметрів у системі світової статистики, а також в системі Національних рахунків України. Для економічної безпеки важливе значення мають не самі показники, а їх порогові значення, тобто граничні величини, недотримання значень яких перешкоджає нормальному ходу розвитку різних елементів відтворення та призводить до формування негативних, руйнівних тенденцій в економіці. Важливо підкреслити, що найвищий ступінь безпеки досягається за умови, що весь комплекс показників перебуває в допустимих межах своїх порогових значень, а порогові значення одного показника досягаються не на шкоду іншим.

Висновок на основі аналізу вітчизняної наукової думки дозволяє визначити, що система індикаторів економічної безпеки держави охоплює наступні аспекти:

- макроекономічні показники, які вказують на основні тенденції розвитку національної економіки (наприклад, валовий внутрішній продукт, видатки на оборону, обсяг зовнішнього та внутрішнього боргу і інші);

- індивідуальні соціально-економічні показники (такі як обсяг інвестицій у основний капітал та витрати на науку у відсотках від ВВП, частка машинобудування, металообробки та інноваційної продукції у загальному обсязі промислового виробництва, рівень безробіття, децильний коефіцієнт диференціації та інші);

- показники функціонального та галузевого рівня, які дозволяють оцінити окремі складові економічної безпеки держави (наприклад, рівень монетизації, рівень інфляції, обсяг золотовалютних резервів і інші).

Проте фундаментальність та масштабність назрілих проблем, суттєві зміни в функціонуванні фінансово-економічної системи, що відбулися з моменту розробки чинних методичних рекомендацій, різноплановість самого змісту фінансово-економічної безпеки та її забезпечення вимагають формування інформаційно-аналітичної бази для моніторингу показників фінансово-економічної безпеки з урахуванням міжнародного досвіду.

Коли розглядається міжнародний досвід моніторингу фінансової стабільності держави, особливо коли порівнюється метод Європейського Центрального Банку щодо визначення рівня фінансової стабільності з методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України з точки зору фінансової безпеки, варто виділити низку важливих відмінностей. Ретельне вивчення цих відмінностей дозволить виявити додаткові загрози фінансовій стабільності України. Фінансова система Єврозони є більш глобальною ніж Українська, проте показники, що застосовуються при оцінці є більш адаптивними та адекватними до нових

економічних тенденцій, й можуть показати відповідність динаміки росту національної фінансової стабільності.

На основі аналізу основних фінансових показників за методом Європейського Центрального Банку варто відмітити, що національний метод досить точний. Жоден із додатково розрахованих показників не заперечує, а навпаки свідчить про те, наскільки добре працює фінансова система. Головним недоліком національного підходу є відсутність широкого порівняльного аналізу (табл. 2.4) [36].

Таблиця 2.4

Порівняння ключових відмінностей національного та європейського підходу до виявлення загроз фінансовій безпеці на макрорівні

<i>Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України</i>	<i>Щорічний огляд Європейського Центрального Банку (ЄЦБ) фінансової стабільності Єврозони</i>
Шість елементів фінансової безпеки: боргова, бюджетна, грошово-кредитна, банківського і небанківського сектору, валютна.	Чотири групи зон фінансової стабільності: банківська, небанківська, макроекономічна та грошово-кредитна, фінансові ринки.
Нормативний підхід.	Структурно-динамічний, рейтинговий підхід.
Основу оцінок складають кількісні та якісні внутрішні показники економіки.	Застосування експертних показників складових фінансової системи.
Ігнорування фондового ринку та фінансового середовища.	Особлива увага до інструментів фондового ринку, в структурі складових стабільності.
Зосередженість на національному рівні економічних показників.	Порівняльний характер усіх складових між країнами учасницями, та іншими важливими економіками.

*Складено автором за даними [36]

Використання рейтингових показників є основною відмінністю між національним і європейським підходом. Методика ЄЦБ оцінює кредитний рейтинг країн єврозони та порівнює його з середнім показником, а також кількістю незадовільних кредитів.

Кредитний рейтинг – це умовний вираз кредитоспроможності об'єкта рейтингування в цілому та/або окремих боргових зобов'язань за шкалою кредитних рейтингів [38].

Інвестори використовують суверенний кредитний рейтинг, щоб визначити рівень ризику інвестиційного середовища країни, а також політичний ризик.

Рейтингова оцінка емітента показує, наскільки здатний емітент цінних паперів виплачувати відсотки та основну суму боргу вчасно та повністю, порівняно з борговими зобов'язаннями інших позичальників.

Кредитний рейтинг являє собою оцінку якісної та кількісної інформації щодо боржника, включаючи інформацію, надану боржником та іншу непублічну інформацію, отриману аналітиками рейтингового агентства. Визначення рейтингової оцінки міжнародним рейтинговим агентством здійснюється за шкалою, яка прийнята таким агентством [37].

На міжнародному рівні рейтинг є важливою умовою відкритого фінансового ринку, і він використовується для переговорів з інвесторами та залучення коштів як за допомогою публічних, так і приватних розміщень.

Існує три найбільших відомих рейтингових агентства: Moody's, Standard&Poor's та Fitch Ratings. Крім найбільших трьох України також співпрацює з японським агентством Rating and Investment Information, Inc (Додаток В). Кредитний рейтинг України за оцінками деяких рейтингових агентств наведено в табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Кредитний рейтинг України станом на 2023 рік

Рейтингове агентство	Поточний рейтинг	Прогноз	Дата присвоєння рейтингу
S&P	CCC/CCC+	Негативний	8 вересня 2023
Fitch	CC/CCC-	-	23 червня 2023
Moody's	Ca	Негативний	10 лютого 2023
R&I	CCC	Перегляд з можливим зниженням	27 липня 2022

*Складено автором за даними [17]

За результатами рейтингів чотирьох провідних рейтингових агентств, Україна має низький рейтинг кредитоспроможності, що означає підвищений

ризик неплатежу за своїми зобов'язаннями. Всі ці рейтинги нижчі за інвестиційний клас, що означає, що інвестиції в Україну є більш ризикованими.

Рейтинги України були знижені внаслідок російської агресії, яка розпочалася у лютому 2022 року. Війна призвела до значних економічних потрясінь в Україні, зокрема до падіння ВВП, зростання інфляції та дефіциту бюджету.

Наразі ризик дефолту України є високим. Для покращення рейтингів Україна повинна вжити заходів для стабілізації економіки та відновлення миру. Пріоритетними завданнями є забезпечення швидкого та ефективного відновлення економіки після війни, зниження бюджетного дефіциту та прискорення реформи, необхідної для зміцнення економіки та управління. Якщо Україна зможе вжити цих заходів, її рейтинги з часом можуть покращитися. Однак це вимагатиме значних зусиль і часу.

Кожна країна, пов'язана зі світовою економікою, прагне запобігти загрозам фінансово-економічній безпеці, і Україна повинна приділити увагу активним діям, які Європейський Союз застосовує до своїх слабких учасників, а також механізмам інших розвинених країн для боротьби з цими загрозами. Таким чином, для виявлення та попередження небезпек для фінансової безпеки України необхідно розширити та адаптувати його до нової економічної ситуації.

2.2. Аналіз рівня фінансово-економічної безпеки України в умовах воєнного стану

Фінансово-економічна безпека є важливим критерієм оцінки якості національної економіки та стратегічної ефективності економічної політики держави. Це означає, що національна економіка може бути стійкою та невразливою до внутрішніх і зовнішніх загроз, забезпечувати високу

конкурентоспроможність у світовій економіці та досягати сталого та збалансованого зростання.

Експективно-аналітичний нагляд за рівнями та загрозами економічної безпеки та її компонентами залишається надзвичайно важливим. Це особливо важливо, оскільки загрози, зумовлені повномасштабною агресією Росії проти України, значно зросли та посилюються.

У перші місяці повномасштабної війни економічна безпека України була забезпечена запасами та міцністю, накопиченими довоєнно, оперативною консолідацією суспільства на регіональному та місцевому рівнях, самоорганізацією та згуртованістю громадян України перед реальною загрозою російської агресії та безпрецедентною міжнародною підтримкою.

Вплив бойових дій на економіку посилюється після переходу російської агресії в стан затяжної війни. Це пов'язано з цілеспрямованими атаками на важливу інфраструктуру країни, зниженням фінансових резервів населення та бізнесу, збільшенням економічних диспропорцій, які були створені під час війни, і використанням з боку ворога різних гібридних інструментів. Це свідчить про те, що держава повинна впроваджувати цілеспрямовану політику щодо протидії комплексу ризиків, яка базується на оперативному моніторингу викликів і загроз фінансово-економічній безпеці в умовах війни та аналітичній оцінці їхніх наслідків.

Відповідно до Методичних рекомендацій Мінекономіки здійснює оцінку інтегрального рівня економічної безпеки України в цілому та за субіндексами економічної безпеки двічі на рік на підставі офіційних даних Держстату, ДПС, Держмитслужби, Міненерго, Мінфіну, Національного банку та експертних оцінок, у тому числі рейтингових звітів міжнародних неурядових організацій.

На запит даних за 2022 рік, Мінекономіки повідомляє, що за підсумками 2022 року не здійснювало оцінку інтегрального рівня економічної безпеки України у зв'язку з відсутністю в органів державної

статистики можливості забезпечити збір, аналіз та поширення статистичної інформації в умовах введення в Україні воєнного стану.

Таким чином, можливість проаналізувати зміну рівня економічної безпеки в умовах воєнного стану відсутня, проте ми можемо оцінити довоєнний рівень економічної безпеки України (рис. 2.4).

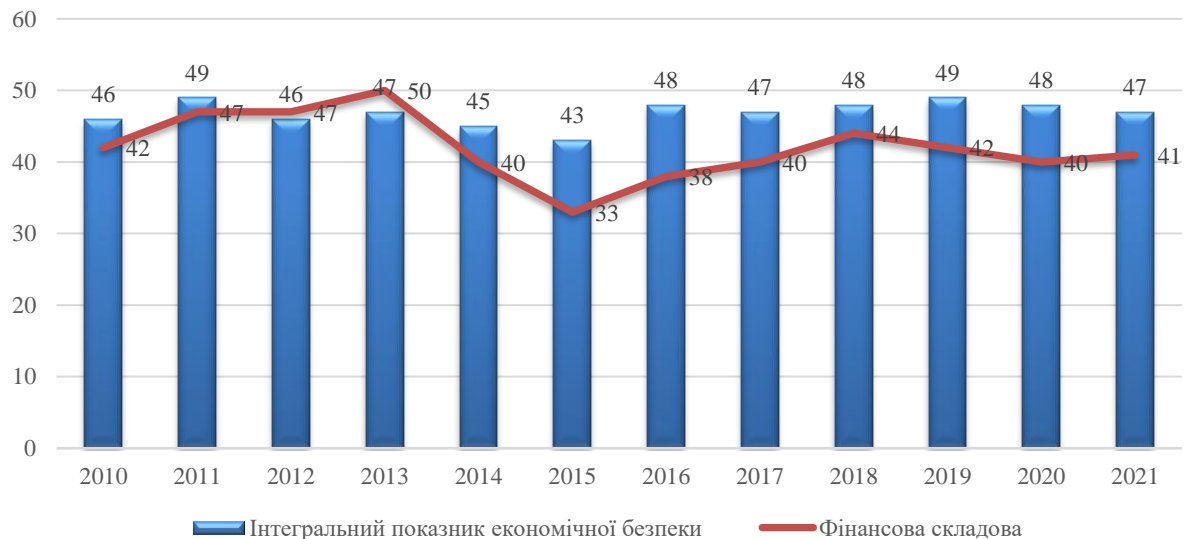

Рис. 2.4. Рівень економічної безпеки України інтегральний та за фінансовою складовою за 2010-2021 роки, %

*Складено автором за даними [44]

Аналізуючи рівень економічної безпеки України з інтегральним показником економічної безпеки та його фінансовою складовою протягом періоду з 2010 по 2021 роки, можна зробити декілька важливих спостережень. За вказаний період інтегральний показник коливався в межах від 43% до 49%, демонструючи певну стабільність. Однак фінансова складова виявляє більші коливання, зростаючи в 2011 та 2013 роках, але зменшуючись в 2015 та 2020 роках.

Загальні тенденції показника економічної безпеки та його фінансової складової можуть бути пов'язані з різними економічними та політичними факторами, що впливали на країну протягом розглянутого періоду.

Рівень фінансової безпеки визначається комплексним аналізом ряду складових, які включають бюджетну, боргову, валютну, грошово-кредитну, банківську та безпеку небанківського фінансового ринку.

Загалом, рівень фінансової безпеки є досить чутливим до змін у складових, таких як бюджет, борг, валюта, грошово-кредитна сфера, банківська система та небанківський фінансовий ринок. Розгляд індивідуальних складових дозволяє усвідомити сильні та слабкі сторони економічної системи та розробити ефективні стратегії для забезпечення стійкості та стабільності фінансового сектору у майбутньому (рис. 2.5).

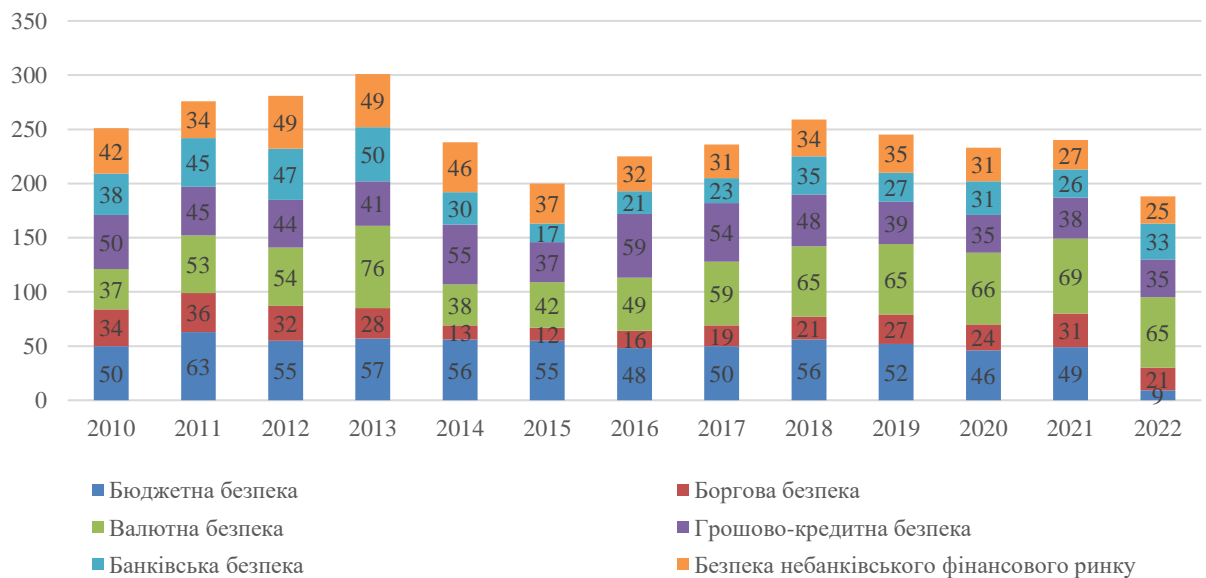

Рис. 2.5. Рівень фінансової безпеки за складовими за 2010-2022 роки, %

*Складено автором за даними [44]

Аналізуючи рівень фінансової безпеки за складовими протягом періоду з 2010 по 2022 роки, можна зазначити, що бюджетна безпека демонструє великі коливання, зі значним спадом у 2022 році. Боргова безпека виявляє тенденцію до збільшення протягом років, з невеликим зниженням в 2022 році.

Валютна безпека відзначається значними коливаннями, з підвищенням у 2013 році та подальшим зниженням у 2015 році, після чого вона

відновлюється у наступні роки. Грошово-кредитна безпека та банківська безпека також показують коливання, з меншими значеннями в 2022 році.

Безпека небанківського фінансового ринку демонструє загальне зменшення протягом розглянутого періоду. Загальний розрахунковий індекс фінансової безпеки показує стабільність протягом більшої частини років, але спостерігається суттєве зниження в 2022 році.

Очевидно, що війна вплинула на всі показники фінансової безпеки, що в свою чергу, підтверджується їх низькою динамікою у 2022 році. Загальний спад рівня фінансової безпеки свідчить про серйозні виклики, які виникли внаслідок конфлікту, включаючи турбуленції в бюджеті, підвищення ризиків боргової безпеки та нестабільність на валютному ринку.

Бюджетна безпека може зазнати значних втрат через збільшення витрат на оборону та відновлення після воєнних руйнувань. Зростання боргового навантаження може бути зумовлене потребою у фінансуванні військових операцій та реконструкції. Валютна безпека стає предметом нестабільності через можливу девальвацію національної валюти в умовах економічних труднощів.

Грошово-кредитна та банківська безпека також можуть постраждати внаслідок неспокійних умов, включаючи можливість фінансових труднощів у банківській системі та падіння довіри до грошового обігу. Безпека небанківського фінансового ринку може виникнути під загрозою через нестабільність і непевність під час воєнного конфлікту.

У зв'язку з цим, важливо приділити особливу увагу відновленню та зміцненню фінансового сектору в умовах посткризового відновлення, враховуючи всі аспекти фінансової безпеки для забезпечення стійкості та відновлення економіки.

Війна росії проти України завдала значних руйнувань інфраструктури та виробничого капіталу, а також людських жертв і соціальних втрат. Війна скоротила робочі місця, доходи та купівельну спроможність. У 2022 році національна економіка втратила 29,2% реального ВВП, а 13,5 млн. людей

були вимушені покинути власні домівки. Більше 7 мільйонів людей живуть за межею бідності, що становить 24% населення.

На 1 вересня 2023 року прямі задокументовані збитки інфраструктури України від повномасштабного вторгнення росії становили 151,2 млрд доларів (за вартістю заміщення). Наслідки війни продовжують руйнувати житлові будинки, школи та інфраструктуру, що збільшує загальну суму збитків (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Загальна оцінка збитків інфраструктури за галузями у грошовому вимірі, станом на 1 вересня 2023 року

Тип майна	Оцінка прямих втрат, млрд доларів
Житлові будівлі	55,9
Інфраструктура	36,6
Активи підприємств, промисловість	11,4
Освіта	10,1
Енергетика	8,8
АПК та земельні ресурси	8,7
Лісовий фонд	4,5
Транспортні засоби	3,1
Охорона здоров'я	2,9
ЖКГ	2,7
Торгівля	2,6
Культура, туризм, спорт	2,4
Адміністративні будівлі	0,5
Цифрова інфраструктура	0,5
Соціальна сфера	0,2
Фінансова сфера	0,04
Разом	151,2

*Складено автором за даними [43]

Найбільшою часткою загальних прямих збитків на початок осені 2023 року залишаються втрати житлового фонду на суму 55,9 млрд дол. У результаті бойових дій було зруйновано або пошкоджено 167,2 тисячі будівель житлового фонду, з них 147,8 тисячі приватних будинків, 19,1 тисячі багатоквартирних будинків і 0,35 тисячі гуртожитків. Донецька, Київська, Луганська, Харківська, Миколаївська, Чернігівська, Херсонська та Запорізька області найбільше постраждали від руйнування житлового фонду.

За сумою збитків інфраструктура займає друге місце, а промисловість – третє, з витратами 36,6 млрд дол. і 11,4 млрд дол. відповідно. З початку бойових дій в Україні було пошкоджено понад 25 тисяч кілометрів державних і місцевих доріг і комунальних доріг, щонайменше 344 мости та мостові переходи, а також 18 аеропортів і цивільних аеродромів. Війна завдала шкоди промисловості та підприємствам, нараховуючи щонайменше 426 великих і середніх приватних підприємств і державних компаній.

За словами експертів проєкту KSE Institute «Росія заплатить», освіта є однією з найбільш постраждалих сфер. На початок вересня 2023 року війна завдала цьому сектору збитків на 10,1 млрд дол. Ця сума зросла на понад 400 мільйонів доларів у порівнянні з червнем 2023 року. Понад 3,5 тисячі закладів освіти вже постраждали від пошкоджень і руйнувань. Серед них понад 1,7 тисяч закладів середньої освіти, понад тисяча закладів дошкільної освіти та 586 закладів вищої освіти. За даними обласних військових адміністрацій у Донецькій, Харківській, Херсонській, Миколаївській, Запорізькій та Київській областях, найбільше освітніх установ було зруйновано та пошкоджено [43].

Крім того, збитки в сфері охорони здоров'я продовжують зростати, і станом на 1 вересня 2023 року вони становили 2,9 млрд дол. Війна пошкодила або зруйнувала 1223 медичні заклади, з них 384 лікарні та 352 амбулаторії.

Економічні збитки від війни включають не лише руйнування та пошкодження інфраструктури, виробничих об'єктів, громадських інституцій, але й втрати людського капіталу та витрати ресурсів, необхідних для ведення війни. Національний бюджет на оборону склав 23% ВВП у 2022 році, а в 2023 році він має скласти 20 % ВВП. З іншого боку, до 15 січня 2023 року західні партнери надали Україні військову допомогу на суму 65,4 млрд дол. США, або 46,5% ВВП за 2022 рік.

Крім того, демографічні втрати, спричинені війною, є суттєвими, і поки що важко визначити остаточні цифри. Однак дослідження ЄБРР показало, що

населення постраждалих країн значно менше, ніж у співставних країнах без воєн, навіть через 25 років після закінчення воєн. Жертви військових дій, відтік біженців і зниження народжуваності є основними компонентами цих втрат.

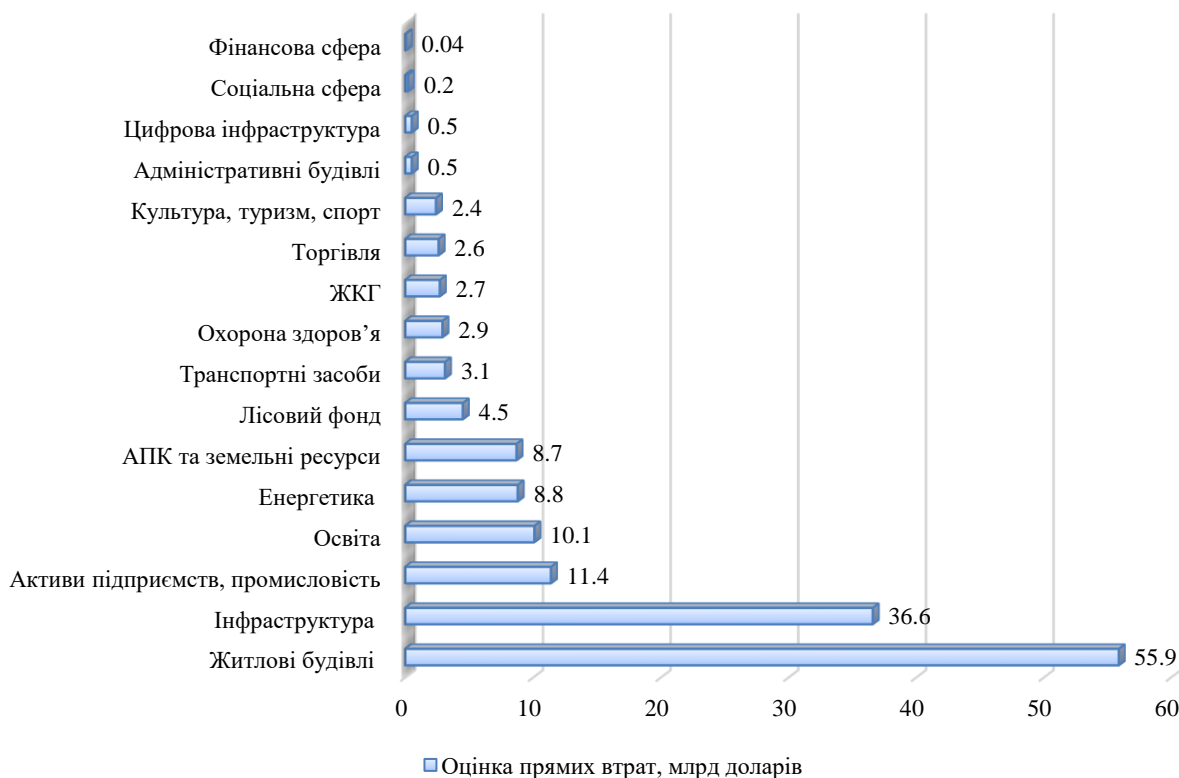

Рис. 2.6. Динаміка збитків інфраструктури за галузями у грошовому вимірі, станом на 1 вересня 2023 року

*Складено автором за даними [45]

Поки що важко говорити про загальне падіння ВВП України в результаті війни, але після початку російської агресії в 2014–2015 роках Україна вже втратила 15,8% ВВП, а в 2022 році реальний ВВП країни впав на 29,2%.

Прогноз зростання реального ВВП на 2023 рік покращився до 4,9 відсотка. Основними факторами є рекордна врожайність, швидше розширення експортних маршрутів, вища адаптивність населення та бізнесу до воєнних умов, а також суттєвіші обсяги фінансової підтримки.

За даними Держстату, реальний ВВП у другому кварталі 2023 року збільшився порівняно з попереднім кварталом на 0,8% (з урахуванням сезонного фактора), а порівняно з другим кварталом 2022 року – на 19,5%. У третьому кварталі 2023 року реальний ВВП України зріс на 9,3% порівняно з аналогічним періодом 2022 року, і на 0,7% порівняно з попереднім кварталом цього року (рис. 2.7) [47].

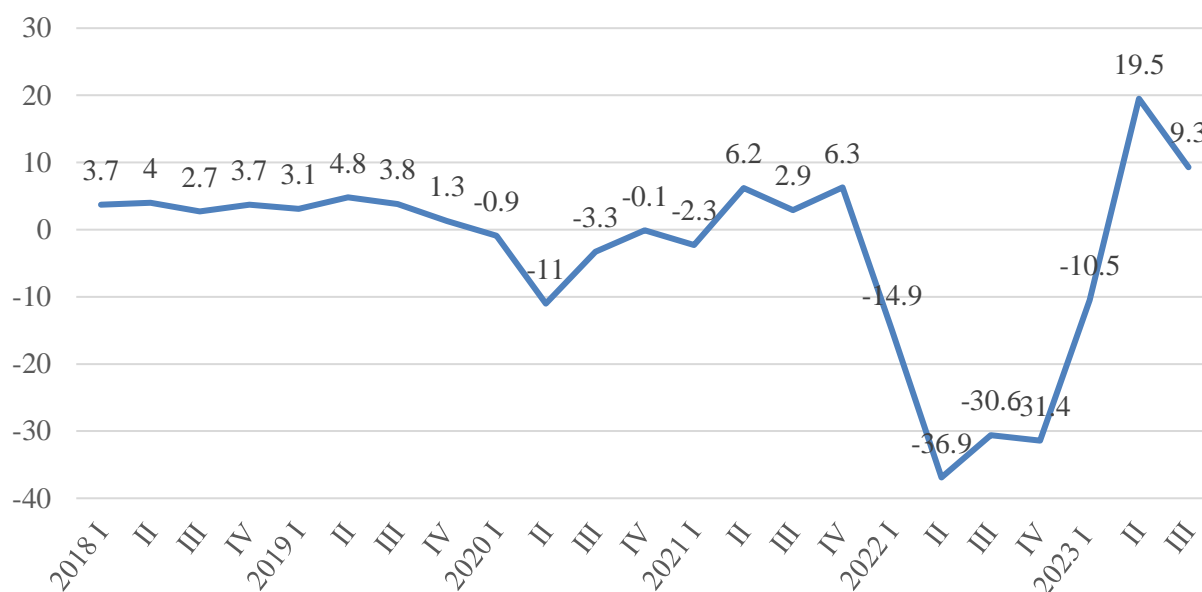

Рис. 2.7. Зміна реального ВВП (у % до відповідного кварталу попереднього року) протягом 2018 – 2023 рр.

*Складено автором за даними [47]

Зростання відбувалося на тлі низької бази порівняння: реальний ВВП впав на 36,9% у другому кварталі 2022 року. ВВП впав на 24,6% у порівнянні з аналогічним кварталом 2021 року.

У липневому прогнозі НБУ передбачав зростання ВВП на 18,1% у другому кварталі порівняно з аналогічним періодом 2022 року. Національний банк прогнозує зростання економіки на 2,9% до кінця 2023 року.

У результаті війни українська промисловість зазнала значних втрат. Промислове виробництво України впало на 38% у 2022 році. Крім того, експерти Світового банку оцінюють збитки в промисловості та торгівлі в 10,9 млрд доларів. Це означає, що ці галузі потребуватимуть 23,2 млрд дол. США

для відновлення до 2033 року. Прогнозовані витрати на відновлення та модернізацію виробничих приміщень, машин і обладнання, а також відновлення складських запасів складають 80% цієї суми.

Війна має негативні соціальні та економічні наслідки, а також впливає на фінансовий сектор країни, що веде боротьбу. Середньорічна інфляція в Україні в 2022 році становила 20,2%, що майже відповідає середньорічному рівню інфляції в дев'яти європейських країнах, які найбільше постраждали від Другої світової війни (20,1%). Тим не менш, рівень інфляції в Україні менший, ніж середній рівень інфляції під час війни в Хорватії (1991–1995), Іраку (1991) і Італії (1941–1945).

У результаті чудових врожаїв протягом останніх місяців 2023 року інфляція стрімко знижувалася. Більші врожаї вплинуть на ціни в короткостроковій перспективі та вплинуть на базову інфляцію та ціни на сирі продукти харчування.

Прогноз інфляції на кінець 2023 року НБУ зменшив з 10.6% до 5.8%. Вплив високих врожаїв на динаміку продовольчих цін є основним компонентом цього перегляду. Водночас Національний банк України підвищив прогноз інфляції на 2024 рік з 8,5 % до 9,8 %. Зростання цін у наступному році буде зумовлене низькою базою порівняння для вартості продовольчих товарів цього року, а також збереженням тиску на витрати бізнесу через зміну припущень щодо безпекових ризиків, збільшення зарплат і пришвидшення зростання адміністративно-регульованих цін.

У третьому кварталі 2023 року споживча інфляція продовжує стрімко знижуватися. Прогноз НБУ на зростання цін у липні був значно нижчим. Більша пропозиція нових овочів, фруктів, зернових і олійних є основною причиною швидшого сповільнення інфляції. На тлі стійкості валютного ринку, у тому числі завдяки діям НБУ, інфляцію стримували поліпшення курсових і інфляційних очікувань, а також фіксація окремих тарифів на житлово-комунальні послуги. У той же час, незважаючи на зниження тиску з боку продовольчої сировини, військові витрати на бізнес залишаються

значними. Енергоносії та трудові ресурси для бізнесу постійно зростають [48].

Таблиця 2.7

Зміна індексу споживчих цін до відповідного місяця попереднього року, %

	01. 2023	02. 2023	03. 2023	04. 2023	05. 2023	06. 2023	07. 2023	08. 2023	09. 2023	10. 2023	11. 2023
Індекс споживчих цін	26,0	24,9	21,3	17,9	15,3	12,8	11,3	8,6	7,1	5,3	5,1
Продукти харчув. та безалког. напої	33,0	31,8	26,8	22,2	20,1	16,5	13,3	8,4	5,8	2,6	2,8
Алкогольні напої, тютюнові вироби	22,5	22,4	22,1	17,6	14,6	12,8	12,5	12,0	11,6	11,0	10,2
Одяг і взуття	3,0	4,1	3,6	3,5	2,1	0,4	-0,9	-1,2	-3,0	-4,2	-5,5
Житло, вода, електроенерг., газ та ін. види палива	5,3	5,2	4,6	4,0	3,6	15,2	14,7	14,2	13,2	13,1	13,0
Предмети домаш. вжитку, побутова техніка та утримання житла	27,8	27,9	24,9	20,1	18,5	15,1	12,7	7,0	4,4	2,5	1,2
Охорона здоров'я	20,7	20,2	14,5	12,1	14,0	13,8	13,7	11,1	9,9	9,1	8,6
Транспорт	41,0	33,6	27,1	23,6	10,9	-1,1	1,9	4,2	6,0	6,8	6,6
Зв'язок	13,3	13,2	13,2	11,1	9,8	9,3	7,4	5,2	4,5	4,5	2,7
Відпочинок і культура	16,4	16,4	14,8	11,5	11,1	9,1	7,3	3,7	2,8	0,6	-0,6
Освіта	9,3	9,4	9,6	9,6	9,6	9,6	9,9	9,8	12,7	12,7	12,7
Ресторани та готелі	23,4	23,0	22,3	21,9	19,4	19,1	18,5	18,0	16,9	15,4	13,8
Різні товари та послуги	19,1	19,3	18,5	18,1	17,9	16,8	15,7	14,6	13,5	12,4	11,2

*Джерело [48]

Згідно з даними, оприлюдненими в Інфляційному звіті за листопад 2023 року, інфляція має сповільнитися до 5,8% у 2023 році і залишатися помірною на прогнозованому горизонті, навіть якщо у 2024 році буде незначне прискорення до 9,8%. Натомість через зниження безпекових ризиків зростання споживчих цін сповільниться до 6% у 2025 році. Диспропорції на ринку праці, збільшення споживчого попиту та зростання адміністративних тарифів підтримуватимуть ціни.

НБУ прогнозує зростання економіки 2023 року на 4,9 % і ще на 3,6 % у 2024 році. Надалі зростання економіки має пришвидшитися до 6% до 2025

року. Це призведе до зниження безпекових ризиків, що призведе до поживлення споживчого та інвестиційного попиту на тлі значних бюджетних стимулів економіки. Вищий рівень адаптації українського населення та бізнесу до воєнних умов, вищий рівень врожаїв і швидше розширення експортних шляхів призвели до значного покращення економічного прогнозу. Однак прогноз базується на припущенні, що високі ризики безпеки залишаться до кінця 2024 року.

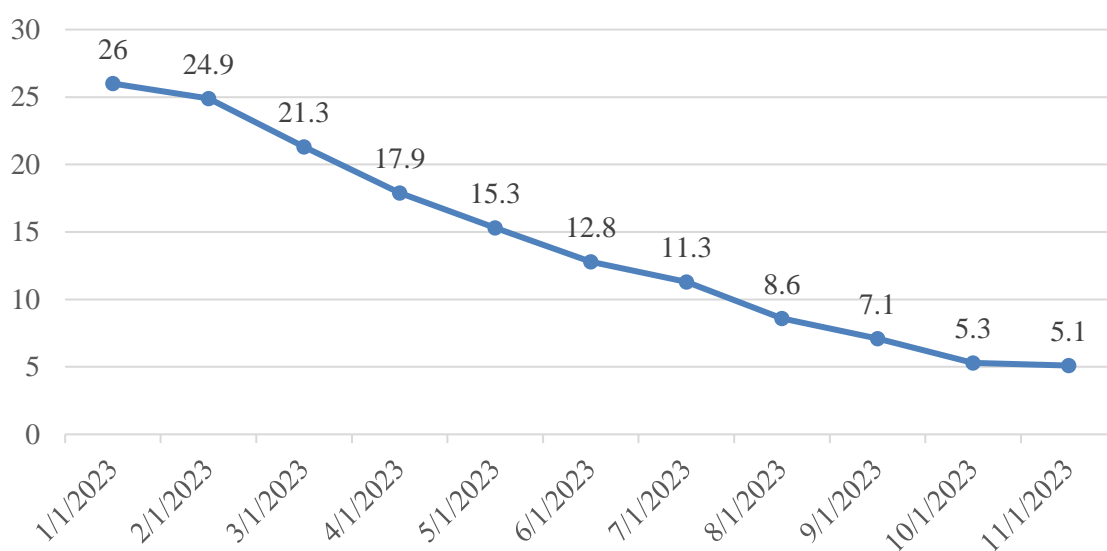

Рис. 2.8. Динаміка індексу споживчих цін України з січня по листопад 2023 року

*Складено автором за даними ДССУ [45]

НБУ стверджує, що хоча безробіття продовжуватиме знижуватися, воно залишатиметься вище, ніж до повного російського воєнного вторгнення. Очікується, що 2023 року воно зменшиться до 19%, наступного року – до 16,5 %, а в 2025 році воно не перевищить 15%. Відновлення ринку праці стримуватиме міграцію, нерівномірне економічне відновлення та структурні диспропорції, що посилюються через війну [48].

За підсумками поточного року доходи населення в номінальному вимірі зростуть майже на 18%, а в реальному вимірі – на 4%. Реальний дохід населення також зросте з 2024 по 2025 рік. Відновлення економічної

активності та збереження м'якої фіскальної політики сприятимуть збільшенню доходів на прогностному горизонті. Поширення попиту на робочу силу через необхідність відновлення буде ще одним стимулюючим фактором післявоєнного періоду.

За жовтнем 2023 року міжнародні резерви України становили 39,0 млрд дол. Міжнародні резерви країни становили 38 973 млн дол. США на 1 листопада 2023 року (рис. 2.9). У жовтні вони знизилися на 1,9 % через інтервенції НБУ з продажу валюти, щоб компенсувати коливання попиту та пропозиції на валютному ринку, а також боргові виплати країни в іноземній валюті, які частково компенсувалися надходженнями від міжнародних партнерів.

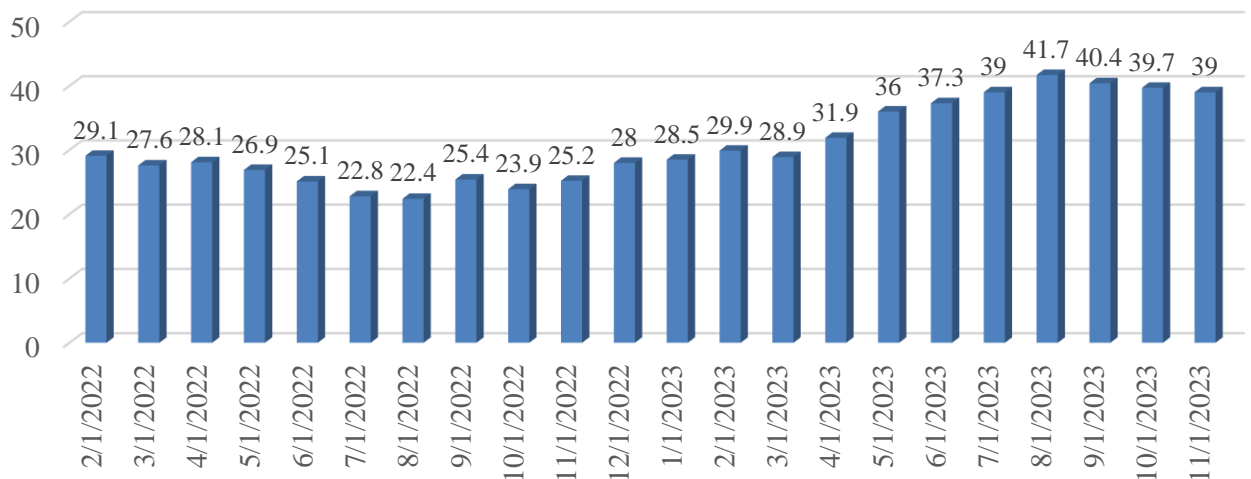

Рис. 2.9. Дані про міжнародні резерви України в 2022 р. та до 01 листопада 2023 р., млрд. дол. США

*Складено автором за даними [49]

У жовтні 2023 року загальний продаж НБУ валюти становив 3338 млн дол. Крім того, уряд України виплатив 893 мільйони доларів США за обслуговування та погашення державного боргу в іноземній валюті. З них 715 мільйонів доларів США були виплачені за обслуговування та погашення валютних ОВДП, 136 мільйонів доларів США були виплачені Світовим банком, а залишок був виплачений іншими міжнародними кредиторами.

Крім того, Україна перерахувала Міжнародному валютному фонду 80 мільйонів доларів. Тим не менш, у жовтні на валютні рахунки уряду в НБУ надійшло загалом 3313 млн дол. США, у т. ч. 1590 млн дол. США отримують макрофінансову допомогу від Європейського Союзу; грант у розмірі 1150 мільйонів доларів від Сполучених Штатів через Цільовий фонд донорів Світового банку; і 573 мільйони доларів від розміщення валютних ОВДП.

Проте слід зауважити, що курс гривні на міжбанківському ринку зміцнився з 36,57 до 36,28 долара на 1 листопада 2023 року та 36,01 долара на 24 листопада 2023 року в результаті відмови від фіксованого обмінного курсу гривні та переходу до режиму керованої гнучкості курсу з 3 жовтня 2023 року. Однак зростання курсу було досягнуто завдяки активнішим продажам валюти регулятором, ніж у попередні місяці. У жовтні чистий продаж становив 3,3 млрд дол США, порівняно з 2,7 млрд дол США у вересні, 2,4 млрд дол США у серпні та 1,9 млрд дол США у липні [48].

Поточний обсяг міжнародних резервів забезпечує фінансування 5,2 місяця майбутнього імпорту, що суттєво перевищує загальносвітові стандарти (не менше трьох місяців).

Аналізуючи довоєнні видатки за даними Міністерства фінансів України у 2021 році, можна визначити ключові пріоритети управління державними ресурсами. Загалом, відзначається різноманітність і збалансованість видатків, що свідчить про спробу уряду враховувати різні аспекти життя суспільства.

У 2021 році найбільшу частину видатків державного бюджету України становили видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення (22,77%), а також видатки на оборону (8,56%).

На загальнодержавні функції було спрямовано 13,87% видатків, на економічну діяльність – 12,14%, на охорону навколишнього середовища – 0,55%, на житлово-комунальне господарство – 0,01%, на духовний та фізичний розвиток – 1,07%, на освіту – 4,28%. Міжбюджетні трансферти склали 13,60% видатків.

Цей розподіл видатків бюджету відображає пріоритети державної політики України, спрямовані на забезпечення соціальної безпеки громадян, захист країни та розвиток економіки.

Про стан виконання Державного бюджету України за десять місяців 2023 року Міністерство фінансів України проінформувало, що за цей період до державного бюджету надійшло 2206 млрд грн (у т. ч. 1414,3 млрд грн загального фонду), згідно з оперативною інформацією Держказначейства. Бюджетні видатки держави становили 3113,9 млрд грн, у т. ч. загальний фонд становив 2346 млрд грн, або 95,1 відсотка від розпису звітнього періоду. Крім того, за період з січня по жовтень 2022 року доходи державного бюджету становили 1337,3 млрд грн, а видатки становили 1980,0 млрд грн.

За десять місяців до 2023 року державний бюджет України мав дефіцит у сумі 900 млрд грн. Загальний дефіцит державного бюджету становив 923,1 млрд грн, порівняно з прогнозованим дефіцитом у сумі 1478,0 млрд грн.

Як і раніше, безпека та оборона були на першому місці. Зокрема, оборона становила 52,4% бюджету, а безпека, громадський порядок і робота судової влади становили 13,4%.

Забезпечення соціальної допомоги населенню є одним із пріоритетних напрямків видатків, і його частка у видатках становить 12,2 %. За десять місяців 2023 року з державного бюджету було спрямовано 371,3 млрд грн на соціальні виплати, у тому числі 226,6 млрд грн на забезпечення виплати пенсій, надбавок і підвищень до пенсій, призначених за пенсійними програмами, а також на компенсацію дефіциту коштів Пенсійного фонду; 85,6 млрд грн – на соціальний захист громадян, які потрапили в складні життєві обставини; 36,5 млрд грн – на підтримку малозабезпечених сімей та надання пільг і житлових субсидій громадянам; 20,2 млрд грн – на соціальний захист дітей та сім'ї; 2,2 млрд грн – на соціальний захист осіб з інвалідністю; 0,2 млрд грн – на оздоровлення й відпочинок дітей, які потребують особливої уваги [49].

Четвертий за обсягом напрям видатків державного бюджету становить виконання загальнодержавних функцій (7,2 %). Витрати на обслуговування державного боргу та виплати за державними деривативами становлять майже 84 % цієї суми (рис. 2.10).

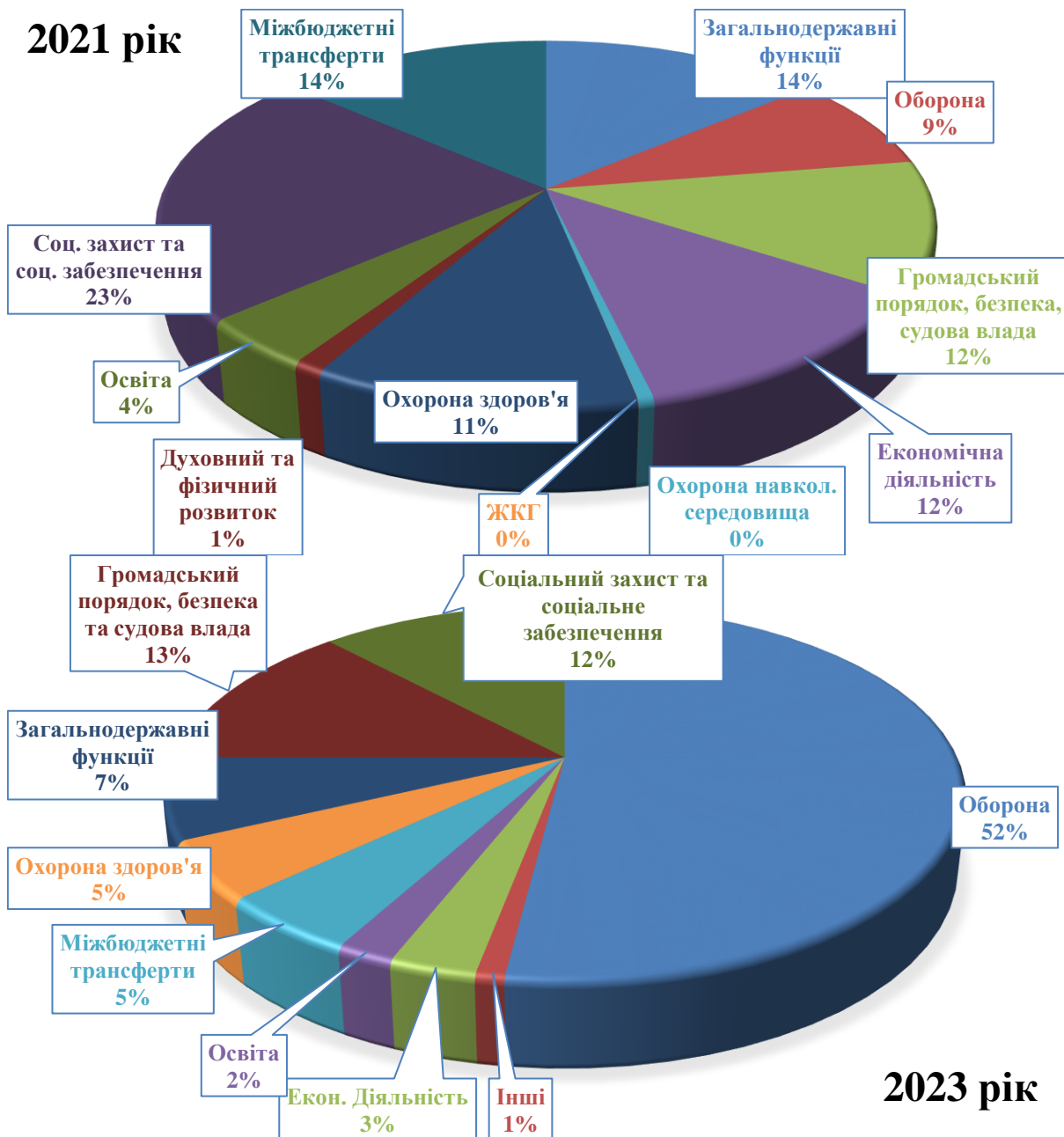

Рис. 2.10. Порівняння структури видатків Державного бюджету України у 2021 році та за десять місяців 2023 р. (за функціональною класифікацією видатків), %

*Складено автором за даними [49]

Структура видатків Державного бюджету України за десять місяців 2023 року істотно відрізняється від структури видатків 2021 року. Найбільш істотна зміна відбулася у структурі видатків за рахунок оборонних витрат, які зросли з 8,56% у 2021 році до 52% у 2023 році. Частка видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення знизилася з 22,77% у 2021 році до 12% у 2023 році. Частка видатків на інші напрями, крім оборонних витрат, знизилася з 22,77% у 2021 році до 1% у 2023 році. Це пов'язано з повномасштабною війною росії проти України, внаслідок якої основні ресурси держави були спрямовані на оборону і безпеку країни.

В умовах воєнного стану в Україні фінансово-економічна безпека є одним з найважливіших пріоритетів державної політики. Вона забезпечує стабільність економіки та фінансової системи, захист інтересів громадян та суб'єктів господарювання.

Аналіз рівня фінансово-економічної безпеки України в умовах воєнного стану показує, що вона перебуває під впливом значних викликів та загроз. Серед них основними є зниження обсягів виробництва та торгівлі, зростання інфляції, втрата доступу до міжнародних фінансових ринків, зростання ризику фінансової кризи, зниження рівня життя населення.

Забезпечення фінансово-економічної безпеки України є ключовим завданням для уряду та бізнесу у довгостроковій перспективі. Воно є запорукою відновлення економіки та покращення рівня життя населення після закінчення війни. Для забезпечення фінансово-економічної безпеки України важливо розвивати фінансовий ринок. Це включає в себе створення ефективної інфраструктури, залучення іноземних інвестицій та розвиток нових фінансових інструментів.

Загалом, для оцінювання рівня фінансової складової економічної безпеки України використовуються індикатори визначені в Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджених 2013 року (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Динаміка індикаторів фінансової безпеки України за 2013-2022 роки

Найменування індикатора	Значення індикаторів за роками										Критичні межі	Значення цільового орієнтира
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022		
Відношення дефіциту державного бюджету до ВВП, %	4,2	4,9	2,3	2,9	1,6	1,7	2	5,2	3,6	17,6	3	2-3
Відношення обсягу державного боргу до ВВП, %	32,8	59,7	67,1	69,2	61,5	52,2	44,3	60,8	48,9	78,4	60	50
Обсяг валового зовнішнього боргу, % ВВП	77,5	93,9	129,3	120,5	102,9	87,6	79,2	80,8	64,9	82,2	70	40
Валові міжнародні резерви України, місяців імпорту	3,5	1,8	3	3	3,2	3,3	4,9	4,8	4,1	3,6	3	5
Частка довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів, %	19,1	16,6	15,2	23,8	25,8	22,5	20,04	34,8	32,5	31,5	25	60
Частка непрацюючих кредитів, %	-	-	-	-	54,5	52,9	48,4	41,0	30,0	38,0	60	10

* ■ – незадовільне значення, ■ – задовільне значення

За даними таблиці, у період з 2013 по 2022 рік фінансово-економічна безпека України зазнала значних змін. Деякі показники, такі як відношення дефіциту державного бюджету до ВВП та частка довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів, демонструють позитивні тенденції. Інші показники, такі як відношення обсягу державного боргу до ВВП, обсяг валового зовнішнього боргу, частка непрацюючих кредитів, демонструють негативні тенденції.

Аналізуючи дефіцит державного бюджету можна зазначити, що це різниця між доходами та витратами бюджету. Він характеризує фінансовий стан держави та її здатність виконувати свої фінансові зобов'язання.

За аналізований період від 2013 до 2022 року спостерігалася значна динаміка цього показника. Починаючи з 2013 року, відношення дефіциту становило 4,2%, у 2014 році дефіцит державного бюджету України зріс до 4,9% ВВП, це було пов'язано з початком російсько-української війни, яка призвела до різкого падіння економічної активності та доходів бюджету, але вже в 2015 році відбулося зменшення до 2,3%. З 2017 року до 2020 року відбувалася поступова зростання, досягнувши максимального значення у 5,2% в 2020 році. Велике перевищення критичної межі в 2022 році (17,6%) свідчить про неефективність фінансової політики та потребу в її корекції. Цільовий орієнтир (2-3%) був значно перевищений, що вказує на потребу вдосконалення механізмів бюджетного контролю (рис. 2.11). Причинами такого зростання можна вважати збільшення витрат на оборону та соціальну підтримку населення у зв'язку з воєнним станом та зниження доходів бюджету внаслідок зниження економічної активності та експорту.

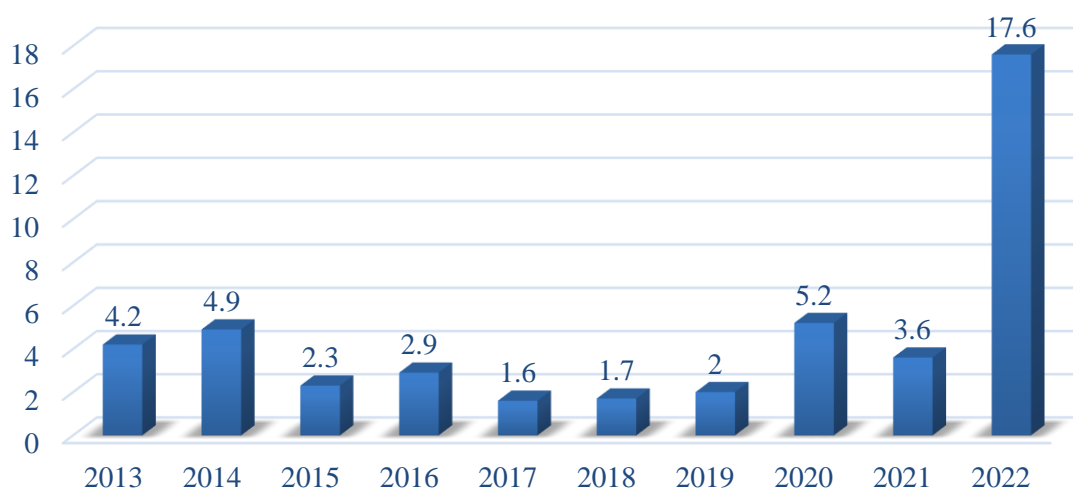

Рис. 2.11. Динаміка відношення дефіциту державного бюджету до ВВП у % за 2013-2022 роки

*Складено автором за даними [50]

Відношення обсягу державного боргу до ВВП – це один з основних показників фінансової безпеки держави. Воно характеризує рівень заборгованості держави та її здатність її обслуговувати.

За розглянутий період від 2013 до 2022 року спостерігалася нестабільність у зменшенні обсягу державного боргу до ВВП. Після пікового значення у 2015 році (67,1%), було зафіксоване послідовне зменшення до 44,3% у 2018 році. Однак у 2022 році відбулося значне зростання до 78,4%, що перевищує критичну межу (60%). Це свідчить про потребу у ретельному плануванні і управлінні державним боргом.

Збільшення відношення обсягу державного боргу до ВВП є негативним фактором для фінансово-економічної безпеки України. Воно може призвести до зниження кредитного рейтингу України, погіршення здатності країни залучати зовнішні запозичення, а також збільшення інфляції та девальвації гривні.

Обсяг валового зовнішнього боргу – це сума всіх зовнішніх зобов'язань держави, включаючи державні позики, кредити від міжнародних організацій та приватних кредиторів.

Показник валового зовнішнього боргу показує тенденцію до зниження протягом років. Значення зменшилося з 129,3% в 2014 році до 64,9% в 2021 році, але у 2022 році відбулося зростання до 82,2%. Важливо відзначити, що цей показник залишається нижчим від критичної межі (70%), але його динаміка вимагає уваги для уникнення можливих економічних ризиків (рис. 2.12).

Валові міжнародні резерви – це сукупність активів, які контролюються Національним банком України та можуть бути використані для здійснення платежів за зовнішніми зобов'язаннями. Вони виражаються у місяцях імпорту.

Аналізуючи значення валових міжнародних резервів з 2013 по 2019 роки спостерігалася певна стабільність з піком у 2019 році (11,5 місяців імпорту). Однак, у 2020 і 2021 роках відбулося дуже суттєве зростання до 11,9 місяців

імпорту. Це свідчить про важливість збереження високих рівнів міжнародних резервів для забезпечення економічної стійкості.

Рис. 2.12. Динаміка відношення обсягу державного та валового зовнішнього боргу до ВВП у % за 2013-2022 роки

*Складено автором за даними [50]

Частка довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів – це показник, який характеризує структуру кредитного портфеля банків.

Частка довгострокових кредитів показує коливання, проте в загальному збільшується з 2013 по 2022 рік. Причиною перевищення цільового орієнтира (60%) у 2022 році (31,5%) є запровадження нових нормативних вимог НБУ щодо структури кредитного портфеля банків.

Зростання частки довгострокових кредитів в 2022 році є позитивним фактором для фінансової безпеки України. Це пов'язано з тим, що зростання частки довгострокових кредитів зменшує ризик неплатежів та сприяє збільшенню інвестиційної активності.

Частка непрацюючих кредитів – це показник, який характеризує якість кредитного портфеля банків. У період з 2017 по 2022 рік частка непрацюючих кредитів в Україні знизилася з 54,5% до 38,0%. Це зниження

було пов'язано з низкою факторів, у тому числі з запровадженням нових нормативних вимог НБУ щодо якості кредитного портфеля банків та з відтоком з ринку неплатоспроможних банків.

Зниження частки непрацюючих кредитів в 2022 році є позитивним фактором для фінансової безпеки України. Це пов'язано з тим, що зниження частки непрацюючих кредитів зменшує ризик фінансової нестабільності та сприяє збільшенню прибутковості банків.

Узагальнюючи вище наведене можна зазначити, що уряду важливо приділити увагу збалансованому підходу до фінансової політики, стратегічному управлінню державним боргом та створенню ефективних механізмів контролю за бюджетними витратами для забезпечення економічної стабільності та сталого розвитку України.

2.3. Оцінювання впливу загроз на показники економічного розвитку та фінансово-економічної безпеки України

У сучасних умовах глобальних викликів та нестабільності на світових ринках, оцінка впливу різноманітних загроз на показники економічного розвитку та фінансово-економічної безпеки стає критичною для країн, що прагнуть до стійкого і сталого розвитку. Україна, не виключення, знаходиться під постійним впливом економічних, політичних та соціальних факторів, що можуть суттєво впливати на її економічний ландшафт та фінансову стійкість.

Оцінка впливу загроз на показники економічного розвитку та фінансово-економічної безпеки України є складним завданням, яке вимагає комплексного аналізу різноманітних факторів. Загрози можуть бути різного характеру: економічні, політичні, соціальні, екологічні тощо. Однією з ключових загроз є геополітичні конфлікти, такі як військові події та санкції, які можуть суттєво вплинути на економіку та фінансову систему.

Однією із ключових складових забезпечення сталого розвитку є ефективна оцінка економічного ризику. Рівень економічного ризику для України стає визначальним фактором у забезпеченні безпечного розвитку. Передовсім, важливо враховувати глобальні та регіональні економічні тенденції, які можуть впливати на національну економіку.

Збалансована та об'єктивна оцінка ризиків, пов'язаних з економічною нестабільністю, може допомогти уряду та бізнес-спільноті приймати обґрунтовані рішення для запобігання можливим кризовим ситуаціям та забезпечення сталого розвитку. У цьому контексті важливо розглядати не лише внутрішні економічні чинники, але й зовнішні впливи, такі як геополітична обстановка, міжнародна торгівля та світові фінансові ринки.

Оцінка економічного ризику стає стратегічним інструментом для формулювання ефективних політик та заходів, спрямованих на підтримку сталого розвитку України та збереження її фінансово-економічної безпеки в умовах нестабільності та невизначеності.

Задля адекватної оцінки рівня економічного ризику та забезпечення безпечного розвитку України, важливо враховувати різноманітні аспекти її фінансово-економічної ситуації. Обрано наступні ключові показники, які відображають різні аспекти економічного ризику та можуть слугувати орієнтирами для стратегічного планування та прийняття рішень (табл. 2.9):

Обрані показники враховують наступні критерії, які є ключовими для оцінки економічного ризику та забезпечення безпечного розвитку України

1) Відношення дефіциту державного бюджету до валового внутрішнього продукту (ВВП) та відношення обсягу державного боргу до ВВП є ключовими показниками фінансової стійкості. Ці критерії вказують на здатність країни ефективно управляти бюджетом та уникати надмірного накопичення боргового тягаря.

2) Обсяг валового зовнішнього боргу та валові міжнародні резерви України вказують на рівень її залежності від зовнішніх фінансових ресурсів та здатність витримувати зовнішні турбулентності.

3) Частка довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів та частка непрацюючих кредитів свідчать про стабільність банківської системи та якість кредитного портфеля.

Таблиця 2.9

Значення показників для оцінки рівня економічного ризику для безпечного розвитку України за 2017-2022 роки

Найменування індикатора	Значення індикаторів за роками					
	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Відношення дефіциту державного бюджету до валового внутрішнього продукту, відсотків	1,6	1,7	2	5,2	3,6	17,6
Відношення обсягу державного боргу до валового внутрішнього продукту, відсотків	61,5	52,2	44,3	60,8	48,9	78,4
Обсяг валового зовнішнього боргу, відсотків валового внутрішнього продукту	102,9	87,6	79,2	80,8	64,9	82,2
Валові міжнародні резерви України, місяців імпорту	3,2	3,3	4,9	4,8	4,1	3,6
Частка довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів, відсотків	25,8	22,5	20,04	34,8	32,5	31,5
Частка непрацюючих кредитів, відсотків	54,5	52,9	48,4	41,0	30,0	38,0

Ці обрані критерії не лише враховують фінансові аспекти, але й охоплюють ключові сфери економіки та зовнішньої взаємодії, що є важливим для повного розуміння ризиків та формулювання стратегій для сталого та безпечного розвитку України.

З врахуванням вищезазначених показників можливо визначити ступінь вразливості економіки до зовнішніх та внутрішніх чинників ризику. Далі, для глибшого розуміння динаміки економічних змін, буде проведений

розрахунок ланцюгових коефіцієнтів зростання (K_{grI}) (табл. 2.10). Ці коефіцієнти дозволять здійснити агреговану оцінку інтенсивності змін в обраних показниках за весь період часу, допомагаючи виявити тенденції та потенційні ризики, які можуть впливати на економічний ландшафт України.

Таблиця 2.10

Розрахунок ланцюгових коефіцієнтів зростання (K_{grI})
України за 2017-2022 роки

Показники	2018	2019	2020	2021	2022
Відношення дефіциту державного бюджету до валового внутрішнього продукту	1,06	1,18	2,60	0,69	4,89
Відношення обсягу державного боргу до валового внутрішнього продукту	0,85	0,85	1,37	0,80	1,60
Обсяг валового зовнішнього боргу	0,85	0,90	1,02	0,80	1,27
Валові міжнародні резерви України	1,03	1,48	0,98	0,85	0,88
Частка довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів	0,87	0,89	1,74	0,93	0,97
Частка непрацюючих кредитів	0,97	0,91	0,85	0,73	1,27

Отримані значення ланцюгових коефіцієнтів зростання для вибраних показників економічного ризику вказують на важливі тенденції та динаміку змін протягом років 2018-2022. Даний аналіз дозволяє зрозуміти, як вказані показники економічного ризику змінюються відносно попереднього року та визначити їхню інтенсивність динаміки.

Потім проводимо агреговану оцінку інтенсивності зміни за весь період часу шляхом розрахунку середнього геометричного для динамічного ряду ((K_{gr})) за формулою 2.2 (табл. 2.11)

Слід зазначити, що середнє геометричне є менш чутливим до відхилень від середнього, ніж середнє арифметичне. Тому воно є більш доцільним

показником для оцінки інтенсивності зміни динамічного ряду, у якому спостерігаються значні коливання.

Таблиця 2.11

Розрахунок середнього геометричного для динамічного ряду ((K_{gr}))

Показники	(K_{gr})
Відношення дефіциту державного бюджету до валового внутрішнього продукту	1,12
Відношення обсягу державного боргу до валового внутрішнього продукту	1,17
Обсяг валового зовнішнього боргу	1,04
Валові міжнародні резерви України	1,04
Частка довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів	1,22
Частка непрацюючих кредитів	1,1

Середнє геометричне для динамічного ряду, що характеризує інтенсивність зміни макроекономічних показників в Україні протягом 2018-2022 років, становить 1,12. Це означає, що в середньому за цей період часу показники зростали на 14%.

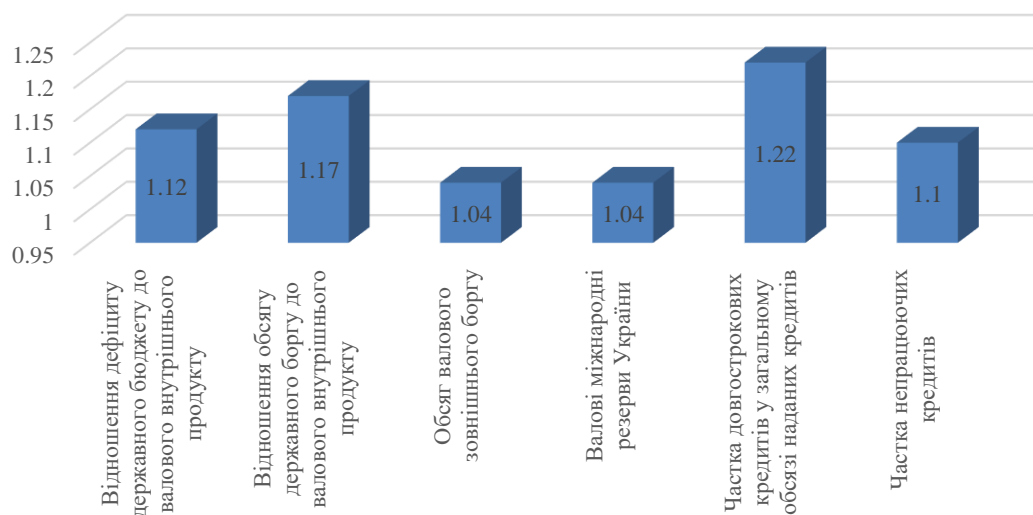

Рис. 2.13. Кількісні коефіцієнти, які характеризують інтенсивність зміни макроекономічних показників України за 2018-2022 роки

*Складено автором за даними [52]

Запропонована шкала оцінки рівня ризику безпечного розвитку, наведена в таблиці 2.2 дозволяє перетворити кількісні коефіцієнти, які характеризують інтенсивність зміни макроекономічних показників, в якісні оцінки ризику.

Таблиця 2.12

Оцінка ризику безпечного розвитку в Україні протягом 2018-2022 років

Показники	K_{gi}	$(K_g)^{\bar{}}$ / K_{gi}	$K_{gi}/(K_g)^{\bar{}}$	R_i
Відношення дефіциту державного бюджету до валового внутрішнього продукту	1,12	1,00	1,00	1
Відношення обсягу державного боргу до валового внутрішнього продукту	1,17	0,96	1,04	1
Обсяг валового зовнішнього боргу	1,04	1,08	0,93	1
Валові міжнародні резерви України	1,04	1,08	0,93	1
Частка довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів	1,22	0,92	1,09	1
Частка непрацюючих кредитів	1,1	1,02	0,98	1

За результатами проведених розрахунків загальна оцінка ризику безпечного розвитку в Україні протягом 2018-2022 років складає 1 бал. Ця низька оцінка свідчить про те, що ризик безпечного розвитку є незначним у вибраному періоді. Такий висновок базується на аналізі ланцюгових коефіцієнтів зростання (K_{grI}) та їх агрегованій оцінці середнього геометричного, що відображає інтенсивність змін обраних економічних показників.

Далі, для глибшого розуміння рівня ризику, важливо вивчити інтегральний рівень ризику (IR). Інтегральний рівень ризику враховує комплексність впливу різних факторів та взаємодію між ними. Аналізуючи IR, можна отримати більш об'єктивну картину загального економічного стану та його стійкості до зовнішніх чинників.

Розрахуємо інтегральний рівень ризику IR на основі системи показників:

$$IR = \sum_{t=1}^6 1 = 6$$

Кількісну оцінку ризику на основі балів можна доповнити розрахунком відносного рівня ризику у відсотках, $IR(\%)$, таким чином:

$$IR(\%) = \frac{6}{7} * 100 = 85,71$$

За шкалою, наведеною в таблиці 2.3, відносний рівень ризику 85,71% відповідає дуже високому рівню ризику.

Дуже високий рівень ризику свідчить про те, що існує велика вірогідність настання негативних наслідків. Цей рівень ризику пов'язаний з серйозними загрозами, які можуть завдати значної шкоди інтересам суб'єкта ризику.

Війна в Україні, безумовно, вплинула на показники безпечного розвитку країни. Деякі з основних причин високого рівня ризику в Україні (рис. 2.14).

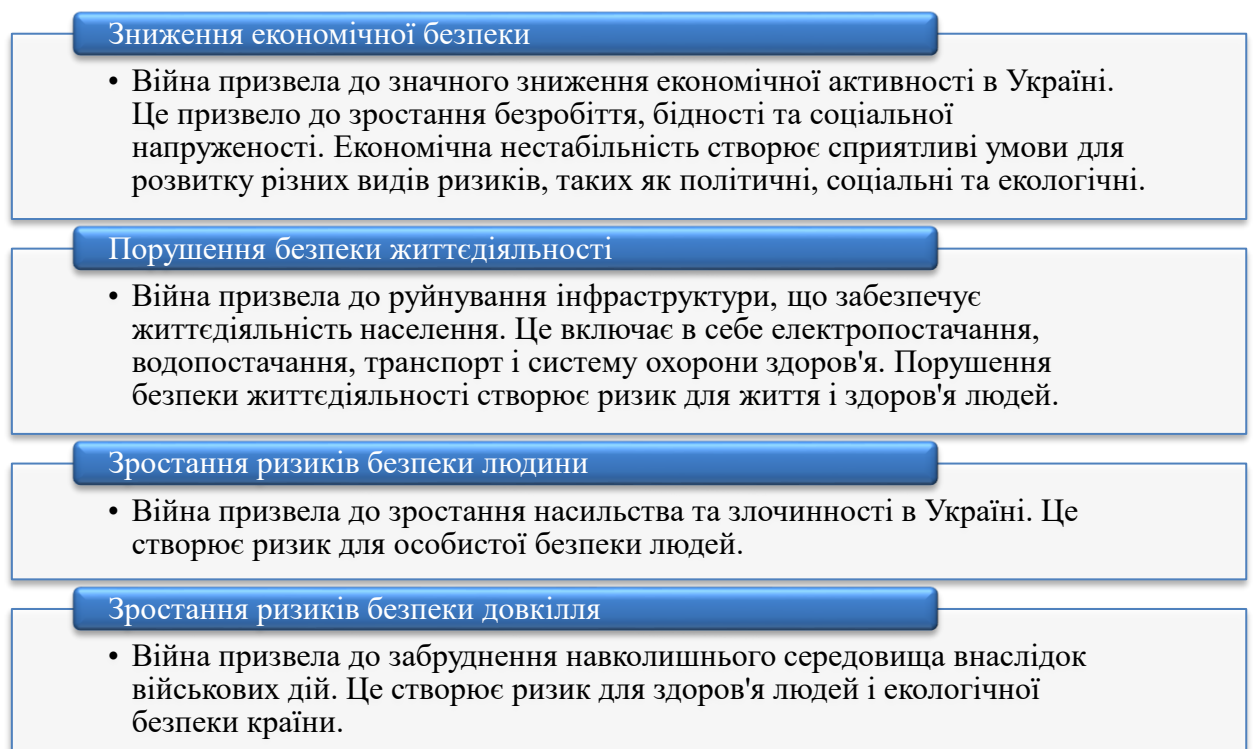

Рис. 2.14. Основні причини високого рівня ризику в Україні

*Складено автором за даними [62]

Ці фактори призвели до того, що рівень ризику безпечного розвитку в Україні значно підвищився. Це вимагає від уряду та суспільства вжиття невідкладних заходів для зниження ризиків і забезпечення безпеки людей і країни.

Аналіз фінансово-економічної безпеки держави вимагає комплексного підходу та використання різноманітних інструментів, які допомагають виявляти, оцінювати та прогнозувати ризики. Застосування ланцюгових коефіцієнтів зростання, середнього геометричного та інших методів аналізу економічних показників дозволяє визначати інтенсивність змін та ризики в економіці.

Оцінка впливу загроз на показники економічного розвитку та фінансово-економічної безпеки України є важливим інструментом для формулювання стратегій та прийняття рішень в умовах глобальних викликів та нестабільності. Розглядаючи вибрані показники, які охоплюють фінансові, зовнішньоекономічні та банківські аспекти, можна визначити ключові тенденції та ризики, що впливають на економічний ландшафт України.

Для глибшого розуміння загроз та їх можливого впливу на економічний розвиток України рекомендується продовжувати моніторинг та аналіз економічних показників, а також розробляти превентивні стратегії для забезпечення стійкості та безпеки фінансово-економічного сектору. Враховуючи виклики світового економічного середовища, такий підхід допоможе Україні зберегти стійке та стає економічне зростання.

Висновки до розділу 2

Війна в Україні призвела до значних змін у фінансово-економічній безпеці країни. З одного боку, вона створила нові можливості для розвитку економіки, такі як зростання оборонних замовлень та збільшення попиту на

українські товари та послуги на світовому ринку. З іншого боку, війна також посилила низку загроз фінансово-економічній безпеці України

На основі методичних підходів до ідентифікації та оцінювання загроз фінансово-економічній безпеці держав, були розглянуті ключові аспекти, що визначають ступінь уразливості та можливості сталого розвитку в умовах воєнного стану.

Визначено, що в умовах війни необхідно вдосконалювати методології оцінювання фінансово-економічної безпеки, щоб вони відображали особливості ситуації та враховували специфічні загрози, що виникають у таких умовах. Аналіз рівня фінансово-економічної безпеки України в умовах воєнного стану свідчить про великий внутрішній потенціал для стійкості, але ймовірні ризики визначають необхідність удосконалення стратегій та заходів управління фінансовим сектором.

Досліджено, що оцінювання впливу загроз на показники економічного розвитку та фінансово-економічної безпеки України підкреслює важливість комплексного підходу до аналізу, оскільки економічні, соціальні та політичні фактори тісно пов'язані. За результатами розрахунків, можна констатувати, що загальна оцінка ризику безпечного розвитку вказує на його високий рівень, що, свідчить про потреби в постійному моніторингу та адаптації стратегій у змінних умовах.

Узагальнено, що вплив загроз на економічний розвиток та фінансово-економічну безпеку України є значним. Ці загрози призвели до зниження обсягу виробництва, зростання інфляції, зниження рівня інвестицій та зростання безробіття.

Отже, для мінімізації негативного впливу загроз на фінансово-економічну безпеку України необхідно вжити комплексу заходів, включаючи захист фінансової системи від зовнішніх загроз, стимулювання економічного зростання, відновлення інфраструктури та зменшення соціальної напруженості.

РОЗДІЛ 3

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД МІНІМІЗАЦІЇ ЗАГРОЗ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ

3.1. Механізми фінансово-економічного відновлення країн після збройних конфліктів та воєн

Фінансово-економічне відновлення країн після збройних конфліктів та воєн є складним і тривалим процесом. Воно вимагає значних зусиль і ресурсів з боку уряду, бізнесу та міжнародного співтовариства. Вже майже 2 роки в Україні триває повномасштабна війна – фінансові збитки та людські втрати збільшуються щодня. Тож необхідні ефективні стратегії для відновлення постраждалих територій та відбудови країни.

У світовій історії було багато прикладів відновлення країн після війни. Після закінчення Другої світової війни у світі сталося понад 30 великих воєн та понад 250 військових конфліктів, у яких брали участь не менш ніж 60 країн.

Аналіз плану Маршалла та сценаріїв відновлення п'яти країн (Західної Німеччини, Італії, Японії, Південної Кореї та Ізраїлю) є найлогічнішим підходом до розробки плану для України. Ці приклади абсолютно відрізняються за інструментами, які використовуються для досягнення мети, але вони мають спільний вихідний стан і результати. Як мінімум три країни, які були змушені відновити свою економіку після війни, зараз входять до п'яти найбільших економік світу. Відновлення, яке називають «економічним дивом», відкрило економікам постраждалих країн нові можливості після війни.

План відновлення Європи, який офіційно називався планом Маршалла, був розроблений в 1948 році як відповідь на значні економічні та соціальні проблеми, які існували в Європі, включаючи голод і п'ять мільйонів зруйнованих будинків. Фінансові вливання США, які склали понад 17 млрд

доларів за чотири роки (на даний момент близько 210 млрд доларів), були одним із засобів допомоги. Двадцять відсотків суми були дешевими кредитами, а вісімдесят відсотків – безоплатною фінансовою допомогою.

Таблиця 3.1

Порівняльний аналіз програм відновлення та їх ефективності

Країна	Стан після війни	Програма відновлення
Європа	Виробництво сільськогосподарської продукції становило 83% рівня 1938 року, промислове виробництво становило 88%, а експорт – лише 59%. Було розірвано економічні зв'язки між країнами Європи.	План Маршалла (1948–1953)
Західна Німеччина	Виробництво скоротилося у 7 разів порівняно з довоєнним рівнем. Зруйновано 25% житла, 20% промислових об'єктів, 40% транспортної інфраструктури. Кожен другий мешканець Німеччини виявився безробітним. Фінансова система зазнала колапсу через величезну інфляцію та держборг.	Німецьке економічне диво (1948–1960)
Італія	Італія опинилася серед найбільш постраждалих і зруйнованих європейських країн. ВВП був лише на рівні бідних країн, а військово орієнтована промисловість у занепаді.	Італійський економічний бум (1953-1973 рр.)
Японія	Рівень промислового виробництва становив 20% показників 1939 року. 70% усіх промислових потужностей лежали в руїнах. Країна втратила всі захоплені території, від яких залежало постачання сировини, палива та продовольства.	Демілітаризація та лібералізація (1945–1952) Японська модель (1952–1962)
Південна Корея	У результаті війни Корея була не просто зруйнована, а розділена на дві частини. ВВП на душу населення 1961 року становив лише \$80 доларів – за цим показником країна поступалася навіть багатьом країнам Африки. У містах не було електрики – основна промисловість залишилася у Північній Кореї.	Диво на річці Ханган (1945–1980)
Ізраїль	Економіка перевантажена величезним (800 тисяч) напливом емігрантів з арабських країн. Витрати армію становили 40% від усіх витрат країни. Сільське господарство забезпечувало лише близько 50% потреб у харчових продуктах, а доходи від експорту покривали не більш ніж 30% витрат на імпорт.	Диво в пустелі (1948–1962)

Важливо пам'ятати, що метою програми Маршалла було відновлення промисловості. До нього Європа отримала 14 млрд євро безпосередньо на відновлення інфраструктури з 1945 по 1947 рік.

Незважаючи на те, що план відновлення був розроблений для шістнадцяти країн Європи, Великобританія, Франція, Італія, Західна Німеччина та Нідерланди були головними одержувачами допомоги, що склало 2/3 всіх коштів.

Таблиця 3.2

Механізм дії програми відновлення Європи (План Маршалла)

Елемент	Опис
Країни-реципієнти	Шістнадцять країн Європи, в тому числі Великобританія, Франція, Італія, Західна Німеччина та Нідерланди.
Уряд США	Надає допомогу країнам-реципієнтам, контролює витрати коштів.
Спеціальні фонди	Акумулюють та контролюють кошти, ведуть облік потреб країни та контролюють витрати.
Зміст допомоги	Продовольча допомога, сировина та напівфабрикати, транспортні засоби та обладнання, паливо.
Механізм	Країни-реципієнти подають заявки на допомогу, отримують товари та послуги від США, продають товари підприємствам і приватним особам, отримують доларову вартість товарів у місцевій валюті.
Результати	Зростання економік країн-реципієнтів на 30%, інтеграція економік країн Європи, виключення комуністів з управління країнами-реципієнтами.

Загалом більшість грошей було витрачено на товари зі Сполучених Штатів. Імпорт сировини та напівфабрикатів на суму 3,4 млрд доларів, продукти харчування, корми та добрива на суму 3,2 млрд доларів, транспортні засоби та обладнання на суму 1,9 млрд доларів і паливо на суму 1,6 млрд доларів.

План Маршалла мав політичні цілі, окрім економічних. По-перше, головним фактором була повна відсутність комуністів у керівництві країни. Наприклад, допомога була доступна для Італії лише після поразки комуністів на виборах у країні.

Друга політична мета – інтеграція економік Європи та співпраця. Завдяки співпраці між рурським вугіллям і лотаринзькою залізною рудою він став членом Європейського Союзу.

Німецьке економічне диво – це період швидкого економічного зростання Західної Німеччини в 1950-1960-х роках. За цей час економіка

країни зросла втричі, а Німеччина стала однією з провідних економічних держав світу.

План Маршалла	• Програма економічної допомоги США для країн Європи, постраждалих від Другої світової війни. Німеччина отримала 12,4 мільярда доларів США, що склало близько 10% її ВВП.
Валютна реформа	• Введення нової валюти, німецької марки, у 1948 році. Це призвело до стабілізації економіки та стимулювання торгівлі.
Дерегуляція	• Зменшення державного регулювання економіки. Це сприяло розвитку підприємництва та конкуренції.
Інвестиції в інфраструктуру	• Уряд Західної Німеччини інвестував у будівництво доріг, залізниць та аеропортів. Це покращило транспортну доступність і стимулювало економічне зростання.
Зростання продуктивності праці	• Німецькі компанії впровадили нові технології та методи виробництва, що призвело до підвищення продуктивності праці.
Зростання експорту	• Німецькі компанії збільшили експорт своїх товарів і послуг на світові ринки. Це сприяло економічному зростанню та створенню робочих місць.

Рис. 3.1. Механізм дії факторів впливу економічного зростання Західної Німеччини в 1950-1960-х роках

*Складено автором за даними [72]

Ці фактори призвели до стрімкого економічного зростання Західної Німеччини в 1950-х роках. У 1950 році ВВП країни становив 31,1 мільярда доларів США, а в 1960 році – 112,4 мільярда доларів США. Темп зростання ВВП становив у середньому 8,6% на рік.

В повоєнній Західній Німеччині фіскальна політика була дуже важливою. Бюджети держави та місцевих органів влади були зменшені. Було випущено державні облігації, а гроші, отримані від продажу, були спрямовані на допомогу підприємствам.

Для стимулювання експорту держава надала податкові пільги та фінансування за великими контрактами. Ставка податку на доходи понад 250 000 марок на рік зросла до 95%, а особи з доходами нижче 2400 марок на рік

платили 18% податку. Податки на доходи за цінними паперами також були знижені.

Німецьке економічне диво мало значний вплив на світову економіку. Воно стало прикладом того, як країна може швидко відновитися після війни та стати економічною силою.

Історія повоєнного відновлення Італії унікальна тим, що вона була заснована на державно-монополістичному капіталізмі. Уряд Італії надав значну підтримку великим монополістичним компаніям, таким як "Фіат" і "Едісон". Це призвело до швидкого зростання промислового виробництва та відновлення економіки країни.

План Маршалла

- Програма економічної допомоги США для країн Європи, постраждалих від Другої світової війни. Італія отримала 1,5 мільярда доларів США, що склало близько 10% її ВВП.

Дерегуляція

- Зменшення державного регулювання економіки. Це сприяло розвитку підприємництва та конкуренції..

Інвестиції в інфраструктуру

- Уряд Італії інвестував у будівництво доріг, залізниць та аеропортів. Це покращило транспортну доступність і стимулювало економічне зростання.

Зростання продуктивності праці

- Італійські компанії впровадили нові технології та методи виробництва, що призвело до підвищення продуктивності праці.

Зростання експорту

- Італійські компанії збільшили експорт своїх товарів і послуг на світові ринки. Це сприяло економічному зростанню та створенню робочих місць.

Рис. 3.2. Механізм дії факторів впливу економічного зростання Італії в 1953-1973 роках

*Складено автором за даними [72]

Ці фактори призвели до стрімкого економічного зростання Італії в 1953-1973 роках. У 1953 році ВВП країни становив 94,5 мільярда доларів

США, а в 1973 році – 460,8 мільярда доларів США. Темп зростання ВВП становив у середньому 5,8% на рік.

Італійський економічний бум мав значний вплив на світову економіку. Він став прикладом того, як країна може швидко відновитися після війни та стати економічною силою.

До початку 50-х років Італія повністю відновилася після війни, і промислове виробництво зросла втричі з 1953 по 1962 рік. Вже наприкінці 60-х років проблеми, пов'язані з надмірною монополізацією економіки, включаючи корупцію та диспропорції в розвитку різних регіонів Італії, стали очевидними.

Японське економічне диво – це період стрімкого економічного зростання в Японії з середини 1950-х до початку 1970-х років. За цей час ВВП Японії зріс у 10 разів, а країна стала другою економікою світу.

Таблиця 3.3

Механізм дії плану відновлення Японії

Фактор	Опис	Вплив
Зовнішня допомога США	Фінансова та технічна допомога в рамках плану Маршалла	Забезпечила фінансові ресурси для відновлення економіки, допомогла упровадити нові технології
Лібералізація економіки	Зниження корпоративних податків, збільшення оподаткування населення, аграрна реформа	Підвищила ефективність економіки, створила заможний клас споживачів
Пріоритетний розвиток високотехнологічних галузей	Державна підтримка компаній, які працювали в цих галузях	Дозволила Японії швидко зайняти лідируючі позиції у виробництві споживчої електроніки, автомобілів та інших високотехнологічних товарів
Культура праці та довіри	Працьовитість, дисципліна, відданість роботі	Підвищили продуктивність праці та якість продукції

США виділили понад 3 млрд дол. на створення сильного успішного партнера в Азії, але більшість країн Європи отримали значно менше фінансової допомоги.

Таким чином, можна умовно розділити японське економічне диво на два етапи: демілітаризація та лібералізація в Сполучених Штатах до 1951 року та японська модель після відходу Сполучених Штатів.

Ставка на високотехнологічне виробництво була ключовою частиною успішного відновлення економіки країни. Японські компанії придбали понад 30 тисяч патентів на суму близько 1 млрд дол. США лише з 1950 по 1960 рік. Таким чином, вони не виробляли технологічних товарів, а працювали лише над товарами, які можна експортувати на великі ринки збуту. На науково-технічні розробки витрачалося понад 3 відсотки валового внутрішнього продукту (ВВП).

У 1956 році ВВП на душу населення перевищив довоєнний рівень на десять років. У період відновлення ВВП на душу населення становив 7,1% на рік. У 1969 році Японія вийшла на друге місце у світі за промисловим виробництвом і ВВП ще через дванадцять років. Економіка країни була чудовим прикладом успішного відновлення після війни [73].

Поширена назва «Диво на річці Ханган» стосується економічного дива Південної Кореї. За п'ятдесят років країна перетворилася з аграрної країни, зруйнованої громадянською війною, у високотехнологічну, процвітаючу країну.

Після Другої світової війни Південна Корея була країною з низьким рівнем розвитку. Основними факторами економічного зростання країни в 1960-1980-х роках були:

- 1) Зовнішня допомога США. З 1945 по 1976 рік США надали Південній Кореї понад 12,6 млрд дол. економічної допомоги. Ця допомога дозволила відновити інфраструктуру країни та створити основу для подальшого розвитку.

- 2) Зміна економічної політики на експортоорієнтовану. У 1961 році в Південній Кореї прийшов до влади військовий уряд генерала Пак Чон Хі. Новий уряд відмовився від політики імпортозаміщення та перейшов до

експорту. Це дозволило стимулювати зростання виробництва та створити робочі місця.

3) В'єтнамська війна. У 1960-х роках США вели В'єтнамську війну. Південна Корея брала участь у цій війні на боці США, що принесло країні значні прибутки від військових контрактів.

4) Розвиток Японії. Японія стала одним з основних торгових партнерів Південної Кореї. Японський капітал і технології сприяли розвитку південнокорейської економіки.

З 1960 по 1980 роки економіка Південної Кореї зростає в середньому на 8%, а її ВВП в рази перевищував ВВП Північної Кореї. У 1963–1969 роках загальний щорічний приріст ВВП становив 35%. До 2000 року це зростання поклало основу для того, щоб Південна Корея стала однією з провідних економік світу.

Ізраїльське економічне диво стало можливим завдяки комплексу факторів, які взаємопов'язані та доповнюють один одного. Цей досвід не можна повністю повторити в інших країнах, але він може бути корисним для розуміння того, як можна досягти успішного економічного зростання.

Таблиця 3.4

Механізм дії плану відновлення Ізраїлю

Фактор	Опис	Вплив
Залучення зовнішніх ресурсів	Кредити та гранти США, репарації від Західної Німеччини	Забезпечили фінансування відновлення економіки, створили робочі місця, стимулювали економічне зростання
Лібералізація економіки	Скасування розподільчої системи та держрегулювання цін, відмова від емісії грошей на покриття витрат	Підвищили ефективність виробництва, стимулювали економічне зростання
Інвестиції в інфраструктуру та промисловість	Будівництво Національного ізраїльського водопроводу, енергетичних заводів і портів, інвестиції в аграрний сектор та легку промисловість	Створили робочі місця, стимулювали економічне зростання
Розвиток військово-промислового комплексу	Шестиденна війна (1967) та Війна судного дня (1973)	Створило нові робочі місця, забезпечило країну озброєнням

У період з 1948 по 1964 рік США надали Ізраїлю кредити та гранти на загальну суму понад 2,5 млрд дол. США. Ці ресурси дозволили відновити інфраструктуру країни, зокрема дороги, порти та електростанції.

Крім того, ресурсом стали компенсації Західної Німеччини на суму 112 млрд дол. США у сучасному еквіваленті, які становили до п'ятдесяти п'яти відсотків додаткових доходів бюджету з 1952 по 1965 рік.

У той самий час Ізраїль почав запроваджувати нову економічну політику з 1952 року. Вона включала значну лібералізацію економіки, зокрема зняття розподільчої системи та державного регулювання цін. Крім того, Ізраїль відмовився видавати гроші на покриття витрат.

Водночас країна завершила великі інфраструктурні проекти, включаючи будівництво Національного ізраїльського водопроводу, енергетичних заводів і портів. Агропромисловість і легка промисловість отримали значні інвестиції від держави.

Україна та Ізраїль дуже схожі тим, що вони мають дуже недружніх сусідів. Таким чином, висока частка витрат на військову сферу є неминучим результатом. Розвиток військово-промислового комплексу Ізраїлю значною мірою зумовлений двома війнами: Шестиденною війною в 1967 році та Війною судного дня в 1973 році. Військово-промислова промисловість стала головним робочим місцем, а експорт озброєння став значним джерелом бюджету країни.

З 1954 по 1964 рік ВВП Ізраїлю зріс на 10% (трохи менше, ніж економіка Японії), споживання на душу населення зросло на 221% і країна майже досягла нульового безробіття. Крім того, за цей період Ізраїль зміг залучити інвестиції та створити власну промисловість.

Відновлення кожної нації, навіть довоєнного, залежить від її економіки, географії та навіть культури.

Але лібералізація економіки, створення великої кількості робочих місць державою, орієнтація економіки на експорт і значне вливання

зовнішніх фінансових ресурсів – це кілька інструментів, які спільні для всіх країн, які відновилися після війни.

Але навіть маючи у своєму розпорядженні всі інструменти зростання економіки, важливо правильно їх використовувати. Завдяки цьому країна може досягти успіху чи поповнити список невдалих прикладів, таких як Афганістан чи Ірак.

3.2. Рекомендації для України щодо зменшення негативного впливу загроз фінансово-економічній безпеці в умовах воєнного стану

Умови воєнного стану накладають серйозні виклики на фінансово-економічну безпеку країни, вимагаючи належної уваги до розроблення та впровадження ефективних стратегій та рекомендацій для зменшення негативного впливу загроз у цьому секторі. Україна, перебуваючи в стані конфлікту, має не лише забезпечити стійкість свого економічного фундаменту, але й раціонально використовувати ресурси для забезпечення національної безпеки.

В умовах воєнного стану Україна стикається з широким спектром загроз фінансово-економічній безпеці.

«Maddison Project Database» Університету Гронінгема (Нідерланди) використовувалася для порівняння втрат від війни в Україні з втратами в інших країнах, постраждалих від війни. На відміну від локальних чи громадянських воєн, розглядалися історичні події, які мали ознаки широких міжнародних конфліктів. З цієї причини до вибірки було включено десять епізодів часів Другої світової війни, два епізоди югославських воєн, два епізоди війн у Перській затоці, один епізод арабо-ізраїльських воєн, два епізоди російсько-українських воєн і один епізод російсько-грузинської війни, усі вони були включені до цієї вибірки.

Дані щодо темпів падіння реального ВВП у перший рік військових дій у країнах зазначеної вибірки наведено в таблиці 3.5. Наявні дані показують,

що серед 18 країн вибірки Україна займає третє місце за темпами падіння реального ВВП в 2022 році на 29,2%. Тільки війни в Іраку в 1991 році, які призвели до падіння ВВП на 60,2%, і в Австрії в 1945 році, які призвели до падіння ВВП на 58,7%, були більш руйнівними на досліджуваному історичному проміжку.

Таблиця 3.5

Річний темп падіння реального ВВП у перший рік військових дій на географічній території у %

№ п/п	Країна та перший рік військових дій	Темп зміни реального ВВП у %
1	Ірак (1991)	-60,2
2	Австрія (1945)	-58,7
3	Україна (2022)	-29,2
4	Німеччина (1945)	-28,9
5	Боснія та Герцеговина (1992)	-28,8
6	Японія (1945)	-24,6
7	Хорватія (1991)	-22,0
8	Франція (1940)	-17,5
9	Ірак (2003)	-16,0
10	СРСР (1941)	-13,9
11	Нідерланди (1940)	-11,9
12	Італія (1943)	-9,4
13	Україна (2014)	-6,6
14	Фінляндія (1939)	-4,3
15	Грузія (2009)	-3,7

*Джерело [74]

Втрати реального ВВП під час першого року війни відрізняють нашу країну від інших епізодів війни. Так, лише в країнах, які зазнали капітуляції чи нищівної поразки у війні (Німеччина, Австрія, Японія, Ірак), або в країнах, де бойові дії велися на понад 50% території (Боснія і Герцеговина).

Дослідження показало, що втрати реального ВВП під час війни становили 40%. При цьому в перший рік війни реальний ВВП впав на 20%. У 2022 році реальний ВВП України знизився на 29,2%, а промисловість знизилася на 38%. Це свідчить про жорстокість і масові руйнування, яких зазнала Україна від російської агресії, а також про те, наскільки важко для

української економіки адаптуватися до воєнного стану через відсутність широкої державної підтримки.

Руйнування інфраструктури та виробничого капіталу було одним із механізмів, що визначав потенціал відновлення економічної діяльності після закінчення війни. За даними ЄБРР, запас фізичного капіталу в країнах, постраждалих від війни, був у середньому на 12% меншим, ніж до війни, через п'ять років після закінчення війни.

Тим не менш, забезпечення стійкого та тривалого миру є важливим компонентом успішного відновлення. За даними ЄБРР, також є інші фактори, які сприяють швидкості відновлення економіки після війни: коротка тривалість війни, динамічне економічне зростання напередодні війни та незначне падіння економіки під час війни.

Російське вторгнення в Україну в 2022 році розпочало одну з найбільш руйнівних і масштабних воєн у світі з часів Другої світової війни. Збитки та витрати на відновлення вже сягають рекордних позначок, а падіння реального ВВП і промислового виробництва було швидшим, ніж у більшості країн під час воєн другої половини ХХ – початку ХХІ століття. Однак у 2022–2023 роках Україна вдалася уникнути макрофінансової дестабілізації та диверсифікувати джерела фінансування видатків, що утримало економіку від подальшого падіння та позитивно вплинуло на повоєнне відновлення.

Той факт, що західний кордон України залишався відкритим, а війна не охопила сусідні країни, призвів до помірної інфляції в Україні в 2022 році. Імпорт задовольняв значну частину українського споживчого попиту. Імпорт компенсував частину зниження внутрішньої пропозиції; при падінні реального ВВП на 29,2% імпорт зменшився лише на 4%. Крім того, значна зовнішня допомога сприяла збереженню купівельної спроможності населення порівняно з імпортом. Зростання світових цін на енергоносії сприяло зниженню тарифів на енергію в Україні.

Оскільки розширення гривневої пропозиції було зупинено валютними інтервенціями НБУ за рахунок міжнародних резервів, монетарне

фінансування дефіциту бюджету на 8 відсотків ВВП у 2022 році мало значного впливу на прискорення темпів інфляції. Знову ж таки іноземні позики та гранти поповнювали офіційні резерви. За 2022 рік офіційні донори надали Україні понад 32 млрд доларів зовнішньої допомоги.

Джерелами фінансування державних витрат України у 2022 році були такі: 41% витрат були фінансовані податковими і неподатковими доходами бюджету, 35% – зовнішніми позиками та грантами, 13% – монетарним фінансуванням і 9% – зовнішніми позиками (рис. 3.3).

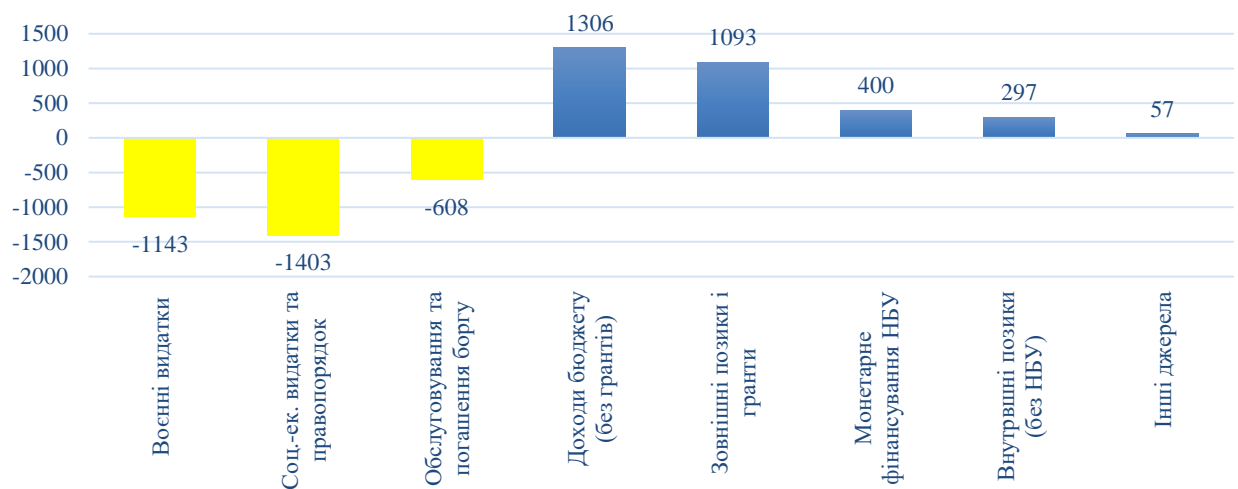

Рис. 3.3. Видатки зведеного бюджету України й джерела їх фінансування в 2022 році в млрд. грн.

*Складено автором за даними [67]

Таким чином, зовнішні кредитори та донори, а також українські платники податків, майже рівномірно розподілили витрати держави на військові операції та фінансування соціально-гуманітарної сфери. Крім того, Національний банк України зробив свій внесок, емітуючи частину дефіциту. Тим не менш, внутрішні кредитори уряду відігравали незначну роль, особливо щодо оцінки чистих державних позик.

Уряд України повинен вжити комплексних заходів щодо зменшення негативного впливу загроз фінансово-економічній безпеці в умовах воєнного стану. Ці заходи повинні бути спрямовані на підтримку макроекономічної стабільності, захист фінансової системи, забезпечення ліквідності та

платоспроможності підприємств, захист прав власності та інвестицій, а також пом'якшення негативного впливу зовнішніх і внутрішніх загроз.

Для того, щоб зменшити негативний вплив загроз фінансово-економічній безпеці України в умовах воєнного стану, необхідно вжити заходів, які можна розділити на два види: короткострокові та довгострокові. (рис. 3.4).

Рис. 3.4. Короткострокові та довгострокові заходи спрямовані на стабілізацію фінансової системи та економіки в умовах війни

*Складено автором за даними [67]

Короткострокові заходи спрямовані на стабілізацію фінансової системи та економіки в умовах війни, а довгострокові заходи спрямовані на відновлення економіки та подолання наслідків війни.

Реалізація цих рекомендацій вимагатиме значних зусиль з боку українського уряду та міжнародної спільноти. Однак їхнє впровадження

допоможе зменшити негативний вплив загроз фінансово-економічній безпеці України і сприятиме відновленню економіки країни після війни.

Відповідно, реалізація рекомендацій щодо зменшення негативного впливу загроз фінансово-економічній безпеці України в умовах воєнного стану має ряд особливостей.

По-перше, необхідно враховувати динаміку розвитку ситуації на фронті. Це може вимагати коригування заходів у залежності від поточної ситуації.

По-друге, важливо забезпечити ефективну взаємодію між органами державної влади, банківською системою, бізнесом та міжнародними партнерами. Це дозволить забезпечити належну реалізацію заходів та досягнення бажаних результатів.

По-третє, необхідно враховувати обмежені ресурси, які є в розпорядженні українського уряду. Це вимагатиме проведення заходів з максимальною ефективністю та мінімальними витратами.

Незважаючи на ці особливості, реалізація рекомендацій є можливою та необхідною для забезпечення фінансово-економічної безпеки України в умовах війни.

Сучасні умови конфлікту вимагають від України системного та комплексного підходу до управління фінансовою безпекою, адаптації стратегічних планів та розробки конкретних заходів для забезпечення стабільності економіки.

Доцільним є вдосконалення правового поля, що регулює фінансові питання в умовах конфлікту, сприяння інноваційному розвитку фінансового сектору та підтримка малих та середніх підприємств. Також, важливо вдосконалити механізми моніторингу та контролю за фінансовими операціями для попередження можливої корупції та недобросовісної діяльності в умовах стресового впливу.

Крім того, ефективна координація зусиль між різними галузями влади, фінансовими інституціями та громадськістю є ключовою для успішної

реалізації заходів з підтримки фінансової стійкості в умовах воєнного конфлікту.

Загалом, реалізація рекомендацій та стратегій, враховуючи специфіку сучасних геополітичних умов, сприятиме не лише зменшенню негативного впливу загроз на фінансово-економічну безпеку України, але і покращенню її загального становища в умовах нестабільності та конфлікту.

3.3. Сильні та слабкі сторони європейських методів моніторингу загроз економічній безпеці держави: корисний досвід для України

В сучасному світі, де глобалізація та економічна взаємозалежність є неспростовними реаліями, питання забезпечення економічної безпеки держави набуває особливого значення. Європейські країни, впроваджуючи свої власні методи моніторингу загроз економічній безпеці, надбали про сталість та стійкість своїх економік. У цьому контексті важливо розглянути як сильні, так і слабкі сторони європейських підходів до моніторингу загроз. Це може стати джерелом корисного досвіду для України, яка, переживаючи свою економічну динаміку, має можливість адаптувати та вдосконалювати свої практики на шляху до ефективного забезпечення власної економічної безпеки.

Економічна безпека держави є одним із найважливіших аспектів її національної безпеки. Вона передбачає захист національних економічних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз. Моніторинг загроз економічній безпеці є важливим елементом забезпечення цієї безпеки.

Європейські методи моніторингу загроз економічній безпеці держави відзначаються рядом сильних та слабких сторін, що представляють значний інтерес для України, яка шукає шляхи удосконалення своєї системи економічної безпеки. Один із найяскравіших позитивних аспектів європейського досвіду – це високий рівень прозорості та відкритості в

економічних процесах. Забезпечення доступу до інформації та регулярна публікація звітів дозволяють ефективніше виявляти та аналізувати ризики.

З іншого боку, слабкі сторони включають можливу бюрократизацію та складність процедур, що можуть гальмувати оперативність в управлінні кризовими ситуаціями. Також, ефективність може бути обмежена недостатньою співпрацею між різними секторами економіки та органами управління.

Застосування європейського досвіду для України передбачає не просто копіювання методів, але і адаптацію їх до унікальних умов та потреб країни. При цьому важливо врахувати, як сильні, так і слабкі сторони, забезпечуючи баланс між ефективністю та гнучкістю в управлінні економічною безпекою. Деякі конкретні приклади європейських методів моніторингу загроз економічній безпеці наведені на рисунку 3.5.

Схеми раннього виявлення загроз економічній безпеці

Ці схеми спрямовані на своєчасне виявлення потенційних загроз економічній безпеці. Вони використовують різні джерела інформації, такі як економічні показники, політичні процеси, природні явища тощо.

Методи оцінки впливу загроз економічній безпеці

Ці методи дозволяють оцінити можливий вплив загроз економічній безпеці на національну економіку. Вони використовують різні показники, такі як економічний зростання, рівень зайнятості, конкурентоспроможність тощо.

Методи реагування на загрози економічній безпеці

Ці методи спрямовані на запобігання або мінімізацію негативного впливу загроз економічній безпеці. Вони включають у себе такі заходи, як державна політика, міжнародна співпраця, економічні стимули тощо.

Рис. 3.5. Деякі європейські методи моніторингу загроз економічній безпеці

*Складено автором за даними

Європейські країни мають значний досвід у сфері моніторингу загроз економічній безпеці. Вони розробили ефективні методи та інструменти, які дозволяють своєчасно виявляти та оцінювати такі загрози.

Інтегрованість європейських методів моніторингу загроз економічній безпеці означає, що вони поєднують у собі інформацію з різних джерел. Ці джерела можуть бути як внутрішніми, так і зовнішніми. Внутрішні джерела інформації включають у себе уряд, бізнес, громадські організації тощо. Зовнішні джерела інформації включають у себе міжнародні організації, неурядові організації, засоби масової інформації тощо.

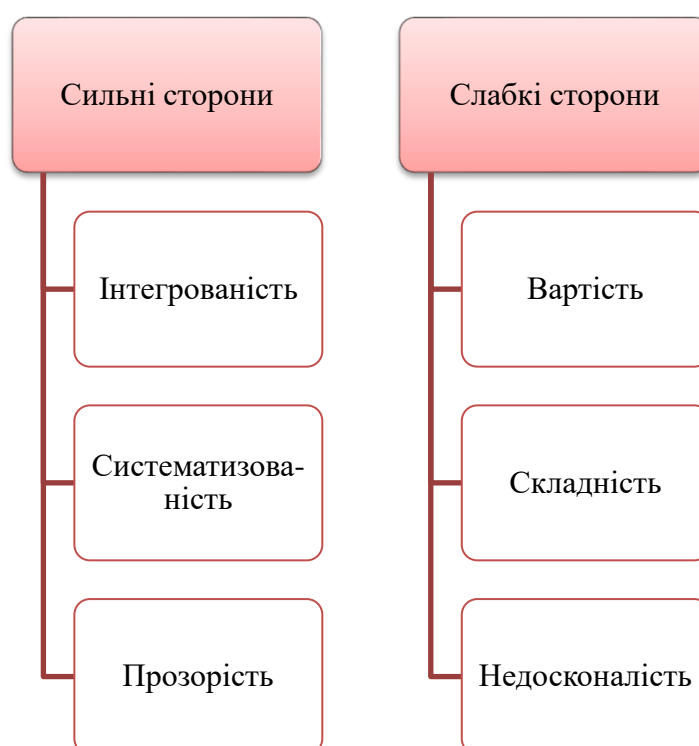

Рис. 3.6. Сильні та слабкі сторони європейських методів моніторингу загроз економічній безпеці держави

*Складено автором за даними

Інтеграція інформації з різних джерел дозволяє отримувати більш повну та об'єктивну картину загроз економічній безпеці. Це пов'язано з тим, що кожне джерело інформації має свої сильні та слабкі сторони. Наприклад, уряд може мати інформацію про державні програми та політику, бізнес може

мати інформацію про ринкові тенденції, а громадські організації можуть мати інформацію про соціальні та політичні процеси.

Систематизованість європейських методів моніторингу загроз економічній безпеці означає, що вони базуються на розроблених стандартах та процедурах. Ці стандарти та процедури забезпечують ефективність та надійність процесу моніторингу.

Стандарти та процедури моніторингу включають у себе елементи, що наведені на рис. 3.7.

Рис. 3.7. Елементи стандартів та процедур європейських методів моніторингу

*Складено автором за даними

Систематизованість європейських методів моніторингу дозволяє отримувати більш точні та достовірні результати моніторингу. Це пов'язано з тим, що стандарти та процедури забезпечують однаковий підхід до моніторингу загроз економічній безпеці в різних країнах.

Прозорість європейських методів моніторингу загроз економічній безпеці означає, що вони відкриті для громадськості. Це дозволяє залучати

широкі верстви населення до процесу забезпечення економічної безпеки держави.

Прозорість моніторингу сприяє підвищенню обізнаності громадян про загрози економічній безпеці. Це може призвести до посилення громадського контролю за діяльністю уряду та бізнесу у сфері економічної безпеки.

Вартість європейських методів моніторингу загроз економічній безпеці обумовлена необхідністю залучення великої кількості ресурсів, таких як людські ресурси, технічне обладнання тощо.

Вартість європейських методів моніторингу може бути значною перешкодою для їхнього впровадження в Україні. Це пов'язано з тим, що Україна є країною з обмеженими ресурсами.

Складність європейських методів моніторингу загроз економічній безпеці обумовлена необхідністю володіти певними знаннями та навичками.

Складність європейських методів моніторингу може бути перешкодою для їхнього впровадження в Україні. Це пов'язано з тим, що в Україні може бути недостатньо кваліфікованих кадрів для проведення моніторингу загроз економічній безпеці.

Недосконалість європейських методів моніторингу загроз економічній безпеці означає, що вони можуть не враховувати всі можливі загрози економічній безпеці.

Недосконалість європейських методів моніторингу може призвести до того, що деякі загрози економічній безпеці можуть бути не виявлені або недооцінені.

Для подолання проблем, пов'язаних із вартістю, складністю та недосконалістю європейських методів моніторингу загроз економічній безпеці, Україна може розробити власні адаптовані методи моніторингу. Ці методи повинні бути розроблені з урахуванням конкретних умов України та її потреб.

Розробка адаптованих методів моніторингу загроз економічній безпеці є важливим завданням для України. Вона дозволить забезпечити ефективне забезпечення економічної безпеки держави в умовах сучасних викликів.

Ефективний моніторинг загроз економічній безпеці є важливим елементом забезпечення сталості та стійкості держави. Європейські методи моніторингу виявляються ефективними та інтегрованими інструментами, які допомагають своєчасно виявляти та аналізувати загрози. Зокрема, їхня систематизованість та прозорість сприяють надійності та високій точності отриманих результатів.

Проте, важливо враховувати, що впровадження європейських методів може супроводжуватися високими витратами, складністю та неоднозначністю, а також необхідністю володіння спеціальними знаннями. У контексті обмежених ресурсів України, ці аспекти можуть стати важливими викликами.

Отже, розробка та впровадження адаптованих методів моніторингу загроз економічній безпеці є критично важливим завданням для України. Такий підхід дозволить врахувати особливості національного контексту та ефективно використовувати обмежені ресурси для забезпечення сталого економічного розвитку та економічної безпеки держави.

3.4. Запобігання загрозам фінансово-економічній безпеці: співпраця України та ЄС

Запобігання загрозам фінансово-економічній безпеці в сучасному світі стає надзвичайно важливим завданням для країн та їх міжнародних партнерів. У цьому контексті, співпраця між Україною та Європейським Союзом набуває стратегічного значення. Об'єднання зусиль обох сторін спрямоване на створення ефективних механізмів запобігання та вирішення

фінансових та економічних викликів, що можуть загрожувати стабільності та розвитку регіонів.

Фінансово-економічна безпека є важливим компонентом національної безпеки будь-якої держави. Вона включає в себе захист фінансової системи країни від зовнішніх і внутрішніх загроз, а також забезпечення стабільності та сталого розвитку економіки.

У 2022р. розпочався новий етап, Україна отримала статус кандидата на вступ до ЄС, який матеріалізував перспективи приєднання до євроспільноти, сприяв подальшим реформам, став стимулом для влади і громадян країни, позитивним сигналом для європейських і світових інвесторів.

Співпраця України та ЄС у сфері запобігання загрозам фінансово-економічній безпеці здійснюється в рамках різних форматів, зокрема (рис. 3.8):

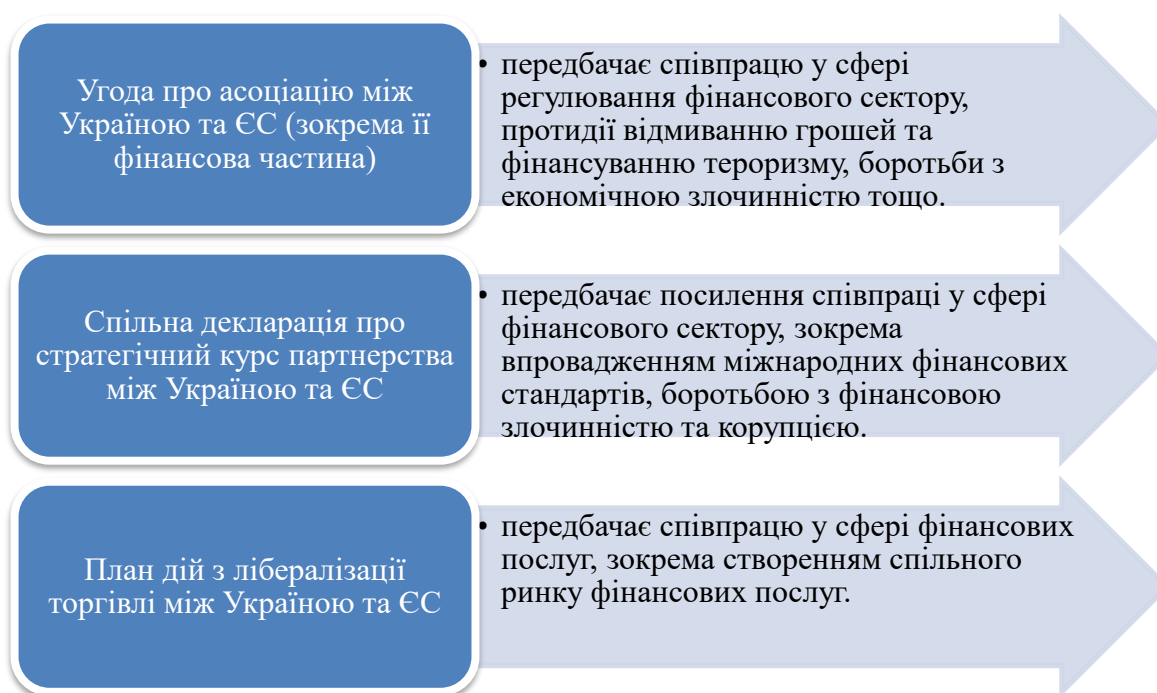

Рис. 3.8. Співпраця України та ЄС у сфері запобігання загрозам фінансово-економічній безпеці

*Складено автором за даними [80]

У рамках цієї співпраці Україна вже досягла певних успіхів. Зокрема, було проведено низку реформ у сфері фінансового сектору, зокрема щодо

впровадження міжнародних фінансових стандартів, боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму, а також створенням ефективної системи фінансового моніторингу.

Політико-дипломатична підтримка, військово-технічна, фінансово-економічна та гуманітарна допомога країн ЄС у період війни є критично важливими для протистояння російської агресії.

Загалом європейське співтовариство продемонструвало солідарність з Україною, непохитну підтримку її територіальної цілісності, незалежності та суверенітету.

Для України найважливішим питанням у сфері оборони є і, на жаль, залишатиметься в ближчому майбутньому постачання озброєння, боєприпасів і військової техніки для Збройних Сил України.

У березні 2021 року Рада ЄС заснувала Європейський фонд миру (EPF) обсягом 5,7 млрд євро для фінансування заходів безпеки та миру. Це перший випадок, коли Європейський Союз фінансує поставки вогнепальної зброї третій країні. За цей час Фонд надав Україні 3,1 млрд. євро.

Для України надзвичайно важливо військово-технічне співробітництво з країнами ЄС, особливо щодо надання зброї в умовах масштабних бойових дій на російсько-українському фронті. Загалом поставки здійснюються між двома сторонами. Наразі Європа надає Україні значну частину своєї власної зброї.

Іншим напрямком воєнної підтримки Європи є забезпечення професійної підготовки особового складу Збройних сил України. У жовтні 2022 року Рада ЄС прийняла рішення створити Місію Євросоюзу з надання військової допомоги Україні (EUMAM Ukraine). Ця місія забезпечуватиме спеціалізовану підготовку військовим силам, у тому числі Силам територіальної оборони.

Загалом Європейський Союз активізував і розширив свою фінансово-економічну та гуманітарну допомогу Україні з початку широкомасштабної

російської агресії. Європейський Союз організував низку гуманітарних поставок, грантів, позик і кредитів.

Як повідомило Мінреінтеграції з посиланням на дані Кільського інституту світової економіки, від початку повномасштабного вторгнення, тобто від 24 лютого 2022 року, Україна загалом отримала міжнародної допомоги на суму в майже 170 млрд євро.

Це загальна сума, яка містить як, власне, суто військову підтримку (40% від загального обсягу), так і фінансову допомогу, яка становить половину обсягу фінансування. Решта – близько 10% – це гуманітарна складова.

Згідно з даними Ukraine Support Tracker, донорами України стали 42 країни, а також європейські інституції, МВФ та Світовий банк.

Найбільшим донором, звісно, стали Сполучені Штати Америки – від цієї країни ми отримали 71 млрд євро, з яких 43 млрд становить військова допомога.

Країни, що входять до Євросоюзу, виділили майже 62 млрд євро, більша частина з яких – 36 млрд – пішла на потреби українського бюджету.

Ще 23 млрд Україна отримала від Великої Британії, Канади, Австралії, Нової Зеландії, Китаю, Японії, Норвегії, Південної Кореї, Швейцарії, Тайваню, Туреччини й Індії. Решту – близько 13 млрд євро – нам надали міжнародні фінансові організації.

Що ж стосується Сполучених Штатів, то, безумовно, їхній внесок є найбільшим – майже 77 млрд доларів, однак це лише 0,33% від внутрішнього валового продукту цієї країни. Друге місце посідає Німеччина – 19,58 млрд доларів, що становить 0,27% ВВП країни. Третє – за Великою Британією: Лондон надав нам допомоги на 11,67 млрд доларів – це 0,37% ВВП.

Зрозуміло, що кількість допомоги, надану Україні різними країнами ЄС, залежить від їх економічного потенціалу та можливостей. Незважаючи на це, необхідно також розглянути іншу сторону цієї допомоги. Деякі невеликі держави Європи значно випереджають найбільші країни ЄС, такі як

Німеччина, Франція та Італія, щодо частки власного ВВП, яку вони надають Україні (рис. 3.9).

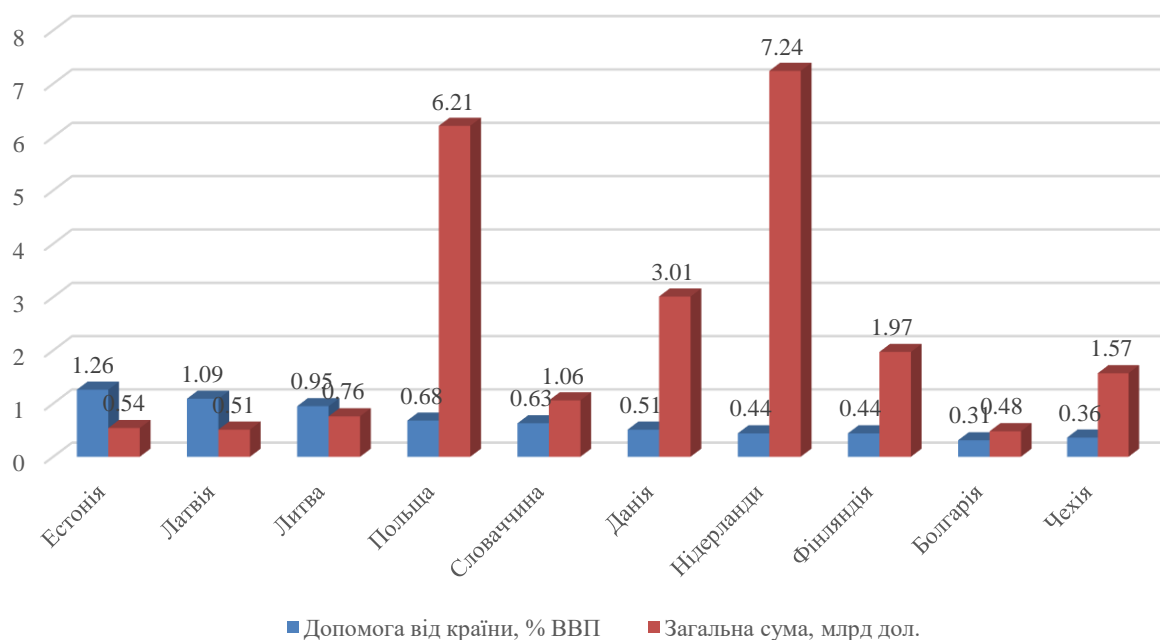

Рис. 3.9. Найбільші донори для України за часткою власного ВВП (%), яку вони надали за 2023 рік та їх загальна сума допомоги (млрд дол.)

*Складено автором за даними [80]

Європейський Союз також регулярно надає гуманітарну допомогу, щоб допомогти людям, постраждалим від російської агресії, отримати доступ до продуктів і послуг першої необхідності в Україні та країнах ЄС. Така допомога надається за допомогою різних програм і інструментів ЄС, включаючи доступ до води, їжі, медичних препаратів, освіти, малих і середніх підприємств, сільського господарства, енергобезпеку, кібербезпеку та відновлення дрібної інфраструктури. Європейський Союз поставив в Україну понад 77 000 тонн гуманітарної допомоги з лютого по грудень 2022 року.

Надання притулку та допомоги українським біженцям є важливою частиною гуманітарної допомоги ЄС. Як зазначалося раніше, Європейський Союз запустив механізм тимчасового захисту для біженців з України, яким дозволили перебувати в країнах-членах протягом одного року. Крім того, для

мільйонів громадян України, які тимчасово проживають у країнах ЄС, механізм забезпечує доступ до ринку праці, житла, соціального забезпечення, медичної допомоги та освіти. У квітні 2022 року оператори зв'язку ЄС та України підписали Спільну заяву щодо запровадження безкоштовного або доступного роумінгу та міжнародних дзвінків між ЄС та Україною. Вже 70 європейських операторів приєдналися до цієї угоди. Крім того, у вересні 2022 року було підписано Спільну заяву надавачів послуг з переказу коштів, яка передбачає зниження комісій за послуги з переказу коштів в Україну та обмеження обмінних курсів євро або гривні.

Попри війну, протягом 2022р. здійснювалася робота над повноцінним впровадженням «безвізів» ЄС у різних сферах, таких як енергетика, митна, цифрова та транспортна. З 1 жовтня 2022 року «митний безвіз» дав Україні нові бізнес-можливості та додаткові прибутки (рис. 3.10).

Рис. 3.10. Спрощення та можливості для українського бізнесу, передбачені в «митному безвізі»

*Складено автором за даними [83]

«Промисловий безвіз» – це те, що передбачає Угода про оцінку відповідності та прийняття промислової продукції (АСАА). В останні роки

було прийнято багато законів, один із яких є «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації актів законодавства Європейського Союзу у сфері технічного регулювання».

«Промисловий безвіз» – це спосіб вирішення технічних перешкод у торгівлі між Україною та ЄС. Він дозволяє українським виробникам маркувати свої товари знаком СЕ та вільно продавати свої товари на європейських ринках без додаткової сертифікації. Наразі сторони продовжують підготовку до підписання Угоди. Зокрема, спостерігається за результатами адаптації законодавства, включаючи закони про енергоефективність.

Співпраця України та ЄС є стратегічно важливою в контексті обміну інформацією, розвитку фінансових інструментів та побудови стійкої фінансової системи. Загальні зусилля у плануванні та реалізації заходів з протидії корупції, легалізації доходів від злочинності та інших фінансових злочинів сприяють підвищенню рівня фінансової безпеки обох сторін.

Ключовим елементом успішної співпраці є взаємне розуміння та дотримання встановлених стандартів, що сприяє не лише ефективному запобіганню загрозам, але й підвищує довіру між сторонами. Оптимальне використання ресурсів, обмін досвідом та активна взаємодія є важливими складовими успішної стратегії фінансово-економічної безпеки в рамках співпраці між Україною та Європейським Союзом.

Таким чином, для стабілізації внутрішньої ситуації необхідно поглиблювати економічне співробітництво з ЄС і поступово збільшувати присутність України на європейських ринках. Уже під час війни було зроблено багато важливих кроку, щоб посилити економічні зв'язки між Києвом і Брюсселем. Лібералізуючи торгівлю з Україною, Європейський Союз скасував квотні та тарифні обмеження. Секторальне співробітництво між Україною та ЄС стало можливим завдяки запровадженню безвізових режимів одночасно. Це сприятиме як продовженню інтеграції України до Європи, так і посиленню її боротьби з країною-агресором.

Висновки до розділу 3

Визначено, що міжнародний досвід наголошує на необхідності інтеграції різноманітних механізмів управління фінансовою та економічною сферами під час відновлення після збройних конфліктів. Приклади успішних стратегій та інструментів, використаних у світовій практиці, можуть слугувати цінними джерелами вдосконалення національних підходів. Важливо підкреслити значення комплексного та збалансованого підходу, що враховує економічні, соціальні та політичні аспекти, для досягнення повноцінного відновлення.

Досліджено, що у контексті воєнного стану, рекомендації для України мають включати системні заходи, спрямовані на забезпечення стабільності фінансово-економічної системи та підтримку важливих галузей. Важливою є також активна роль державних інститутів у запобіганні корупції та зловживанням в умовах кризи, що допомагає зберегти довіру інвесторів та сприяє ефективному відновленню.

Узагальнено, що розгляд сильних та слабких сторін європейських методів моніторингу загроз економічній безпеці держави надає можливість взяти на озброєння передовий досвід та навчитися використовувати оптимальні підходи до забезпечення сталості в умовах неспокою. Корисні елементи європейського досвіду можна інтегрувати в українську систему моніторингу, щоб вдосконалити реагування на економічні загрози та мінімізувати негативні наслідки. Співпраця із ЄС у сфері фінансово-економічної безпеки стає стратегічно важливою, сприяючи обміну досвідом, технологіями та ресурсами для подолання викликів та зміцнення стабільності.

Отже, усі аспекти розглянутих тем демонструють важливість співпраці, обміну досвідом та координованого підходу для забезпечення фінансово-економічної безпеки в умовах кризи та відновлення. Міжнародний досвід та спільні зусилля дозволяють країні ефективніше реагувати на виклики та будувати стійкі фінансові основи для майбутнього розвитку.

РОЗДІЛ 4

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

4.1. Аналіз формування та напрямів використання фондів відновлення економіки України після війни

Формування та ефективне використання фондів для відновлення економіки України після війни становлять критичний етап в історії країни. В умовах післяконфліктного періоду важливо визначити стратегічні напрями, які допоможуть не лише відбудувати матеріальні ресурси, але й забезпечити сталі економічне зростання та соціальний розвиток. Ця тема стає фокусом уваги, оскільки успішне впровадження програм відновлення може сприяти не лише економічному відновленню, але й підтримці соціального планування та підвищенню якості життя громадян.

Навіть при продовженні війни в Україні, у фінансовому світі активно обговорюються можливості відновлення країни. У червні 2023 року під час Ukraine Recovery Conference уряд України, бізнес-середовище та міжнародні партнери представили стратегічне бачення відбудови, приділяючи особливу увагу ролі приватного сектору.

Україна має безпрецедентні витрати на відновлення та реконструкцію – 411 млрд доларів.

Наразі наявні джерела фінансування в Україні, очевидно, не можуть задовольнити потребу в фінансуванні. Таким чином, пріоритети, які необхідні для України в довгостроковій перспективі, слід розставляти розумно та стратегічно.

У наступні десятиліття на український ринок праці потрібно залучити ще 4,5 мільйона людей, повідомляє Міністерство економіки. Без цього буде

надзвичайно складно забезпечити зростання національної економіки як мінімум на 7 % на рік.

Дослідження Центру економічного відновлення свідчить про те, що якщо половина з п'яти мільйонів українців, які зараз працюють за кордоном, не повернуться в Україну протягом десяти років, ВВП країни втратить 113 млрд доларів США.

Уряд також постійно закликає міжнародних партнерів, інвесторів, неурядові організації, бізнес та громадян надавати Україні фінансову підтримку, «що допоможе відновити стабільність української економіки та допомогти українцям під час війни з росією», оскільки без залучення зовнішніх джерел фінансування забезпечення фінансово-економічної безпеки України неможливе через катастрофічні фінансові втрати.

Україна вже отримала значну міжнародну допомогу для фінансування відбудови, у тому числі від країн-партнерів, міжнародних фінансових організацій та приватних донорів. У 2023 році Україна отримала близько 40 мільярдів доларів міжнародної допомоги. Очікується, що міжнародна допомога буде продовжуватися і надалі, і що вона стане основним джерелом фінансування відбудови України.

Україна також планує залучати кошти з внутрішніх джерел, таких як податки та державні позики. Уряд України вже підвищив податки та планує продовжувати це робити, щоб забезпечити фінансування відбудови. Крім того, Україна планує залучати державні позики для фінансування відбудови.

Благодійні внески від громадян України та інших країн також будуть важливим джерелом фінансування відбудови. Уряд України створив спеціальний веб-сайт для збору благодійних внесків.

Залучені кошти будуть використані відповідно до профілю фонду. Це включає підтримку української армії, надання гуманітарної допомоги тим, хто постраждав, відновлення інфраструктури та економіки, відновлення малого та середнього бізнесу та виконання міжнародних фінансових

зобов'язань України (рис. 4.1). Переказати фінансову допомогу можна на офіційні рахунки фондів відновлення у гривнях, доларах США та євро.

Рис. 4.1. Фонди відновлення економіки України в умовах війни

*Складено автором за даними [44]

Європейський Союз створив трастовий фонд солідарності для фінансування післявоєнної відбудови України. У той же час держави-члени були проінформовані про те, що їм доведеться нести більшу частину витрат.

Фонд має на меті надати Україні фінансову підтримку для відновлення країни після війни. Він буде фінансуватися за рахунок внесків держав-членів Європейського Союзу, а також за рахунок приватних донорів.

Фонд буде керуватися Європейською комісією, яка буде відповідати за розробку та реалізацію плану відбудови України. План відбудови буде розроблений спільно з Україною та буде включати в себе пріоритетні напрями та потреби країни.

Очікується, що фонд буде наповнений коштами в розмірі близько 100 мільярдів євро. Це буде основним джерелом фінансування відбудови України.

Кабінет Міністрів на засіданні 29 серпня 2023 року ухвалив постанову про перерозподіл субвенції в 1,7 млрд грн на реалізацію проєктів відновлення в регіонах. Про це повідомив Прем'єр-міністр Денис Шмигаль.

Це кошти Європейського інвестиційного банку, які будуть спрямовані на підконтрольні Україні території в бюджети міських, сільських і селищних громад, зазначив очільник Уряду. Окрім цього, Уряд виділив з Фонду ліквідації наслідків збройної агресії на швидке відновлення безпрецедентне фінансування – понад 43 млрд грн.

За словами Міністерства відновлення, кошти будуть спрямовані на сімдесят проєктів. З них двадцять шість проєктів зараз знаходяться на завершальному етапі. Під час конкурсу, який закінчився в червні 2023 року, ще 44 групи були обрані.

Нові проєкти розташовані в 19 областях. Серед них – 17 об'єктів освіти, 8 закладів охорони здоров'я, 10 ЦНАП, 3 об'єкти водопостачання та водовідведення, 2 житлових будівлі для внутрішньо переміщених осіб тощо.

7 травня 2022 року Кабінет Міністрів схвалив стратегічні напрями діяльності банків державного сектору на період воєнного стану та післявоєнного відновлення економіки. Напрями фінансового забезпечення фінансово-економічної безпеки України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення зображено на рис. 4.2.

Відновлення економіки України після війни є складним і тривалим процесом. Однак, за умови ефективного планування та реалізації, цей процес може мати позитивні результати.

1) Відновлення економіки України сприятиме створенню нових робочих місць, підвищенню рівня життя громадян та зміцненню економічної безпеки країни.

2) Відновлення інфраструктури, соціальних закладів та інших важливих об'єктів сприятиме покращенню якості життя населення України.

3) Відновлення економіки України відкриє нові можливості для бізнесу, зокрема для розвитку нових галузей та створення нових робочих місць.

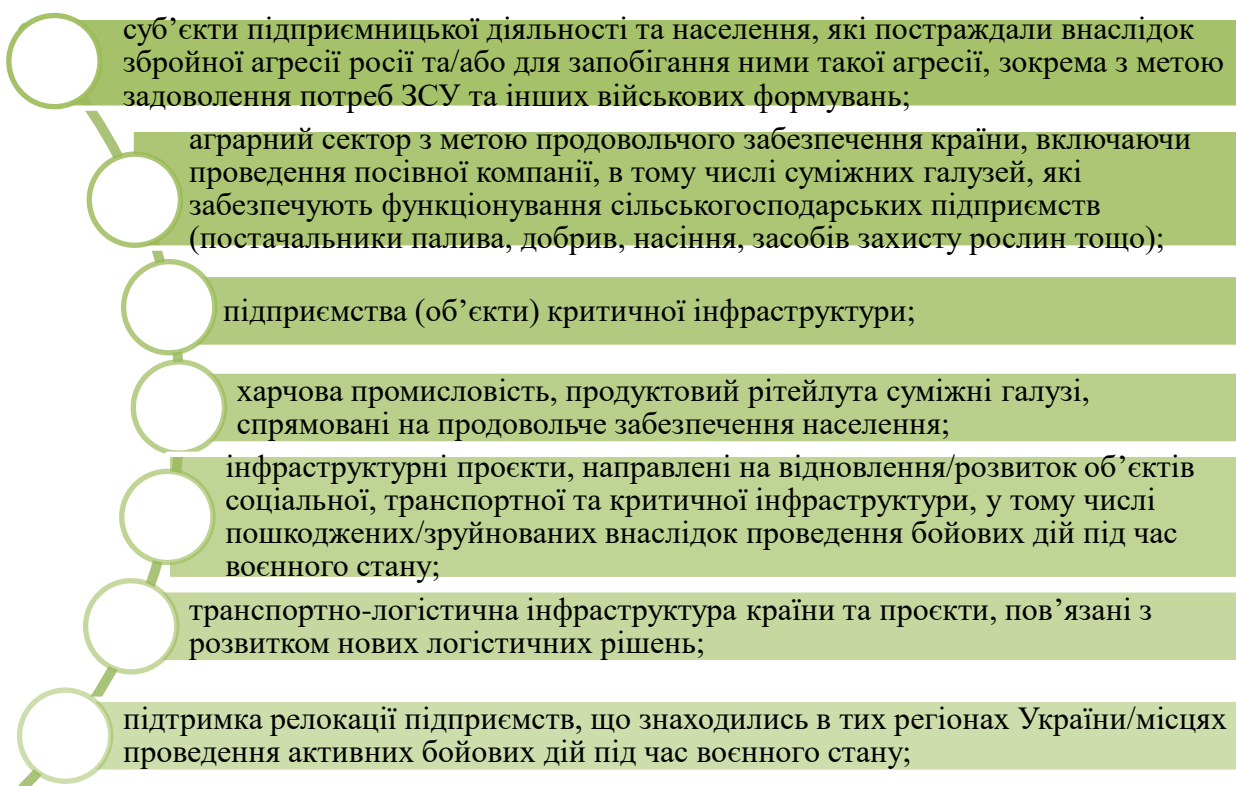

Рис. 4.2. Напрями фінансового забезпечення фінансово-економічної безпеки України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення

*Складено автором за даними [59]

Реалізація цих результатів буде сприяти перетворенню України на успішну та стійку країну, яка може протистояти зовнішнім загрозам і забезпечувати благополуччя своїх громадян.

Таким чином, формування та раціональне використання фондів для відновлення економіки України після війни визначають перспективи країни на шляху до сталого розвитку. Зрозуміло, що ефективні стратегії в цьому процесі вимагають комплексного підходу, врахування потреб громадян, стимулювання інновацій та врахування особливостей економічного відновлення після конфліктів. Важливо встановити прозорі механізми використання фондів, контролювати їхню ефективність та спрямовувати їх

на проекти, які максимально сприятимуть стабільності та розвитку економіки та суспільства. Цей процес може визначити подальшу траєкторію України, тож відповідальне та ретельне управління фінансовими ресурсами відновлення стає необхідністю для забезпечення позитивних зрушень та створення стійкого майбутнього.

Таким чином, одним із основних напрямків формування фондів відновлення є мобілізація внутрішніх та зовнішніх ресурсів. Залучення державних бюджетів, міжнародних кредитів, благодійних внесків та інвестицій сприяє створенню великого фінансового резерву для відновлення економіки. Важливо забезпечити прозоре та ефективне управління цими фондами, щоб уникнути корупції та забезпечити їхню максимальну ефективність.

Однак, окрім фінансових ресурсів, важливим є також раціональне використання цих коштів. Систематичний аналіз галузей, які потребують найбільшого відновлення, та визначення стратегічних пріоритетів допомагає забезпечити спрямованість фондів на ті сфери, де вони можуть мати найбільший соціальний та економічний вплив.

У контексті використання фондів відновлення, особлива увага повинна бути приділена інфраструктурним проектам, освітнім та науковим ініціативам, а також підтримці малих та середніх підприємств. Ці напрямки сприяють не лише відновленню економіки, але й створенню стійкої та інноваційної основи для подальшого розвитку.

Важливим фактором є також врахування соціальних та екологічних аспектів у використанні фондів відновлення. Прозоре та відкрите взаємодії з громадськістю, екологічні стандарти та соціальні програми допомагають збалансувати розвиток та забезпечити довгострокову сталість.

Отже, забезпечення ефективного використання ресурсів вимагає постійного моніторингу, оцінки результатів та готовності до коригування стратегій в разі зміни обставин. Спрямованість на розвиток інфраструктури, інновації та утримання високого рівня соціальної відповідальності грають

визначальну роль у створенні життєздатної та стійкої економічної системи в післявоєнний період.

4.2. Програми та механізми повоєнного відновлення фінансово-економічної безпеки України

В умовах постконфліктного періоду велика увага приділяється розробці та впровадженню програм та механізмів, спрямованих на повоєнне відновлення фінансово-економічної безпеки України. Це стає важливим кроком у забезпеченні стабільності та розвитку країни після періоду воєнних конфліктів. Засоби фінансової безпеки не тільки відіграють ключову роль у стабілізації економічної ситуації, але і сприяють розвитку інфраструктури, підтримці соціальних програм, та відновленню діяльності підприємств. У цьому контексті важливо розглянути актуальні програми та механізми, спрямовані на відновлення фінансово-економічної стабільності України та впровадження ефективних стратегій для досягнення цієї мети.

Вочевидь, в найближчим часі найважливішими завданнями будуть відновлення зруйнованої інфраструктури та реорганізація рекордного державного боргу.

У цій ситуації уряд повинен звернути увагу на міжнародний досвід «зеленого» відновлення, яке стає все більш популярним у всьому світі. Його суть полягає в тому, щоб зменшити частину боргу в обмін на зобов'язання використати вивільнені гроші на створення проектів, які стосуються зміни клімату або захисту довкілля.

Реструктуризувати частину боргу держави та направити ці кошти на відновлення дозволяють механізми *debt-for-climate swaps* та *debt-for-nature swaps*.

З огляду на повномасштабне вторгнення Росії, головним завданням уряду в найближчому майбутньому буде відновлення зруйнованих міст і селищ, а також промислової та цивільної інфраструктури.

У деяких випадках такі дії можуть і повинні бути поєднані з заходами захисту довкілля та розвитку, але, швидше за все, їм буде відведена другорядна роль.

Таким чином, боргові свопи мають розглядатися Україною в ширшому контексті та використовуватися як допоміжний інструмент управління державним боргом, оскільки захист довкілля не буде таким пріоритетним, як у довоєнний період.

З іншого боку, саме ця прогалина може бути заповнена свопами, тоді як інші потреби будуть фінансуватися державним бюджетом, а також за допомогою грошей інших держав і міжнародних організацій.

Крім того, слід пам'ятати, що державний борг України зростатиме кожного наступного року через збільшення кредитування на відбудову, а свопи є чудовим засобом зменшення боргу.

Уряд, незважаючи на можливість зростання державного боргу внаслідок надання позик для відбудови, також вживає заходів для фінансової підтримки бізнесу. Затверджено низку програм, спрямованих на забезпечення фінансової стабільності та розвитку підприємств, шляхом надання кредитів через банки. Ці заходи сприяють стимулюванню економічного зростання та підтримці підприємств, що може сприяти зменшенню негативних наслідків обсягу державного боргу. При цьому, використання свопів може виявитися корисним інструментом для оптимізації обсягів боргу та зниження фінансових витрат (рис. 4.3). Ці програми вже почали приносити свої плоди. За даними НБУ, у 2022 році обсяг кредитування бізнесу в Україні збільшився на 22%. Також, у 2022 році в Україні було створено близько 300 тисяч нових робочих місць.

Однак, для повного відновлення бізнесу в Україні необхідно продовжувати реалізацію цих програм та впроваджувати нові заходи підтримки.

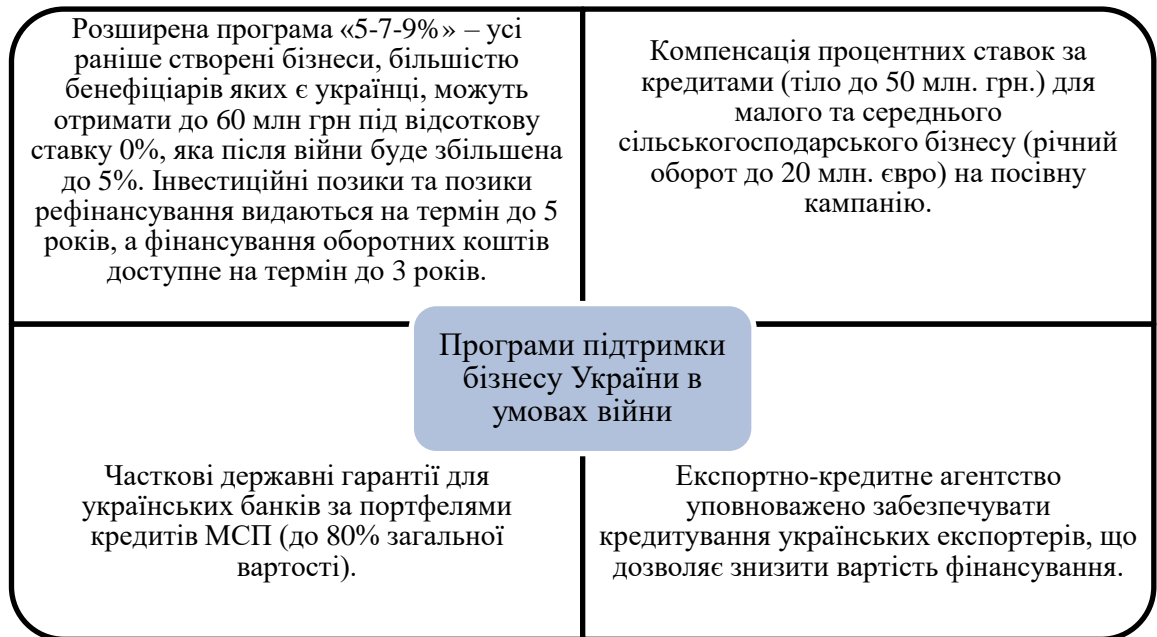

Рис. 4.3. Програми, спрямовані на фінансову підтримку бізнесу в Україні в умовах війни

*Складено автором за даними [46]

Кабінет Міністрів України ухвалив постанову, якою вносяться зміни до Порядку надання компенсації роботодавцям за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб. Згідно з розпорядженням Уряду, програма підтримки роботодавців продовжить діяти у 2023 році. За кожного працевлаштованого з числа внутрішньо переміщених осіб держава виплачує роботодавцю компенсацію у розмірі мінімальної заробітної плати (6 700 грн) впродовж 2 місяців.

Міністерства також створили або ініціювали декілька платформ спрямованих на підтримку бізнесу в умовах війни. Ці платформи забезпечують доступ бізнесу до інформації, консультацій та інших ресурсів, які необхідні для його діяльності.

ЄРобота – офіційний веб-сайт програми, на якому можна ознайомитися з умовами участі для кожного грантового конкурсу та подати заявку на отримання державного гранту. Кожен, хто має бажання, навички та план, отримає можливість розпочати власну справу або розширити свою компанію за допомогою цих коштів.

Для допомоги в релокації бізнесу Мінекономіки, Міністерства цифрової трансформації України та національного проекту з розвитку підприємництва та експорту Дія.Бізнес запустили платформу цифрової взаємодії ДП «Прозорро.Продажі» .

Інструмент від ініціативи UA Anti-crisis допоможе зібрати інформацію про ресурси, побудувати стратегію та зробити конкретні кроки для запуску бізнесу з метою скорішого відновлення економіки України. Ініціатива UA Anti-crisis створена учасниками освітніх програм розроблених та впроваджених Інститутом Маркетингу (Естонія) у партнерстві з Офісом з розвитку підприємництва та експорту.

Офіс з розвитку підприємництва та експорту запустив оперативну платформу з актуальною інформацією для українських експортерів, які готові постачати свою продукцію за кордон в умовах війни.

47 підприємців у переробній галузі отримують гранти на 211 млн грн від держави для розвитку своїх бізнесів.

Фінансова підтримка держави була надана 485 підприємствам на загальну суму 2,8 млрд грн з початку грантової програми. Це призвело до створення понад 6 тисяч нових робочих місць для українців і сплати податків до бюджету на суму понад 400 млн грн.

Підприємці можуть отримати грант до 8 млн грн на розвиток свого бізнесу за грантовою програмою для переробних підприємств «Новий рівень». Отримувач гранту повинен створити щонайменше 25 нових робочих місць.

Проект Світового банку PEACE відіграє важливу роль у підтримці ключових програм Уряду України. Ця ініціатива представляє собою важливий крок у напрямку відновлення та розвитку економіки країни. Шляхом спільних зусиль між Світовим банком та українським урядом, PEACE спрямовує фінансові ресурси на виконання стратегічних програм, які сприяють стійкому економічному зростанню та соціальному розвитку. Підтримка ключових галузей та ініціатив уряду в рамках цього проекту

сприяє вирішенню важливих завдань та впровадженню реформ, спрямованих на покращення якості життя громадян та зміцнення економічної стабільності країни.

Уряд України отримує допомогу від проекту PEACE для підтримки основних державних послуг і управлінських функцій по всій країні. Бюджет має підтримувати виконання урядових функцій і надання державою основних послуг. В іншому випадку відбудова та відновлення економіки будуть значно дорожчими, і ймовірність того, що все більше людей опиняться за межею бідності, зростає.

Станом на 12 січня 2024 року Світовий банк виділив Україні коштів на суму 6,8 мільярда дол. США в рамках проекту PEACE (Ukraine Emergency Recovery and Development Programme) (таблиця 4.1). Ці кошти спрямовані на підтримку економіки України, відновлення інфраструктури та надання гуманітарної допомоги.

Таблиця 4.1

Обсяги наданої допомоги в рамках проекту Світового банку PEACE станом на 12 січня 2024 року

Категорія	Призначення	Сума\обсяг
Грошова допомога	За підтримку економіки	\$1,5 млрд
	На відновлення інфраструктури	\$2,5 млрд
	На гуманітарну допомогу	\$2,8 млрд
Гуманітарна допомога	Продовольча допомога	1,5 млн тонн
	Медична допомога	100 млн доз вакцин, 1,5 млн тестів на COVID-19, 500 тис. комплектів для першої допомоги
	Житлове забезпечення	100 тис. сімей отримали грошову допомогу на будівництво або ремонт житла
Відновлення інфраструктури	Ремонт доріг	10 тис. км
	Ремонт мостів	200 мостів
	Ремонт залізниць	1 тис. км
	Ремонт аеропортів	5 аеропортів

Серед бенефіціарів проекту PEACE є 10 мільйонів пенсіонерів, 500 тисяч працівників освіти, 145 тисяч державних службовців, 56 тисяч

працівників служби з надзвичайних ситуацій і понад три мільйони отримувачів соціальної допомоги та ВПО.

Крім надання пенсіонерам і внутрішньо переміщеним особам виплат, проект PEACE допоміг підтримувати відкриті школи та зберегти медичну допомогу. Станом на грудень 2022 року Міністерство освіти і науки України повідомило, що 12 817 шкіл працювали відповідно до минулого року. Школи, які також працювали дистанційно, також проводили індивідуальні заняття та використовували змішаний підхід до навчання. Крім того, у 2022 році працювало 2431 постачальник медичних послуг.

Загалом проект PEACE допоміг забезпечити майже повну компенсацію заробітної плати державним службовцям, викладачам університетів і працівникам шкіл.

Проект PEACE є важливою частиною міжнародної допомоги, яка дозволяє Україні задовольнити свої фінансові потреби. Світовий банк продовжує збирати гроші в рамках проекту PEACE, щоб допомогти уряду України здійснювати основні соціальні видатки та зменшити негативний вплив на рівень життя громадян України. Підтримуючи купівельну спроможність родин, щоб задовольнити свої основні потреби, проект також допомагає відновити та повернути особисті доходи та можливості українців.

Світовий банк планує виділити Україні ще 94 мільярди доларів США в рамках проекту PEACE. Ці кошти будуть спрямовані на підтримку економіки України, відновлення інфраструктури, проведення реформ та створення нових робочих місць.

Фінансові потреби України є значними, і вони залишаться такими в найближче майбутнє, навіть якщо банк надасть значне фінансування та міжнародні партнери з розвитку продовжать підтримувати Україну.

Отже, програми та механізми повоєнного відновлення фінансово-економічної безпеки України є ключовим елементом в процесі виходу з постконфліктної ситуації. Застосування ефективних стратегій та систематичне впровадження програм допомагають не лише відновити

економічну стійкість, але й сприяють створенню умов для розвитку та реформування країни. Важливим є ретельний моніторинг та оцінка результатів цих програм, що дозволяє адаптувати стратегії до змінюючихся умов і гарантує максимальну ефективність використання ресурсів. Надійна фінансово-економічна база стає важливим елементом у забезпеченні стабільності та стійкого розвитку України після війни, сприяючи покращенню якості життя громадян та утвердженню країни на міжнародному економічному ринку.

4.3. Особливості забезпечення фінансово-економічної безпеки в умовах повоєнного відновлення

В умовах повоєнного відновлення, забезпечення фінансово-економічної безпеки стає особливо важливим завданням для держави. Після завершення конфлікту, країна стикається із завданням відновлення руйнівного впливу війни на економіку та фінансовий сектор. Особливості цього періоду вимагають уважного планування та ефективного управління для забезпечення стійкості та відновлення економічного розвитку.

Умови повоєнного відновлення створюють складний фінансовий та економічний контекст для країни, що зазнала воєнного конфлікту. В цей період виправлення зруйнованої інфраструктури, відновлення виробництва та соціальна реабілітація населення стають пріоритетами, які вимагають системного та виваженого підходу. Особливості забезпечення фінансово-економічної безпеки у цих умовах передбачають впровадження комплексу стратегій, спрямованих на стимулювання економічного зростання, реформування фінансової системи, та забезпечення соціальної підтримки населенню.

Повномасштабна війна в Україні вимагає перегляду методів державного регулювання економіки та розробки нових ефективних стратегій управління державою.

Падіння виробництва, зростання безробітних, послаблення стійкості державних фінансів і загрози валютній стабільності є основними викликами, з якими зараз стикається економіка України.

Фінансово-економічна безпека є одним із найважливіших аспектів національної безпеки України. У умовах повоєнного відновлення вона набуває особливої актуальності, оскільки потреба в значних фінансових ресурсах для відбудови країни потребує забезпечення їх надійної охорони від зовнішніх та внутрішніх загроз.

Унаслідок російської агресії Україна зазнала значних збитків, що потребують значних фінансових ресурсів для їх відшкодування. За оцінками Міжнародного валютного фонду, загальні збитки України від війни можуть становити від 600 до 800 мільярдів доларів США. Забезпечення надійної охорони цих ресурсів є критично важливим для успішного повоєнного відновлення.

Зростає ризик глобальної економічної рецесії, що може негативно позначитися на експортних надходженнях України. Крім того, існує ризик запровадження нових санкцій проти Росії, що також може негативно вплинути на українську економіку.

Війна призвела до значних руйнувань інфраструктури, що негативно позначилося на економічній активності. Крім того, зростає соціальна напруга, що може призвести до соціальних заворушень. Забезпечення стабільності внутрішнього економічного середовища є важливим для створення сприятливих умов для відновлення економіки.

Особливості забезпечення фінансово-економічної безпеки в умовах повоєнного відновлення полягають у наступному (рис. 4.4):

План відновлення України має бути зосереджений на повному доступі до ринків G7 та ЄС із скасуванням усіх квот та імпорتنих тарифів.

Рис. 4.4. Особливості забезпечення фінансово-економічної безпеки в умовах повоєнного відновлення

*Складено автором за даними [78]

Для забезпечення безпеки Україні потрібна зброя власного виробництва, для чого є стартові майданчики у вигляді підприємств ВПК. Україна має побудувати потужний військово-промисловий комплекс, у якому ІТ відіграватимуть важливу роль, оскільки Україна буде залежати від військових технологій.

Для цього Україна має збільшити свої енергетичні потужності шляхом будівництва нових атомних електростанцій та збільшення чистої енергії. Також необхідна енергонезалежність – національне виробництво протягом 3-5 років. Необхідно також зменшити споживання енергії за рахунок термомодернізації. Що стосується палива, Україні необхідно нарощувати потужності, щоб повністю задовольняти власні потреби. Нарешті, локалізація не менше 60% в процесі реконструкції – будівельні матеріали, цемент, метал.

Щоб все це сталося, українським компаніям потрібні дві речі: перше – це співпраця з європейцями та американцями в передачі технологій; друге – доступ до фінансових ресурсів.

Для відновлення країни президент України Володимир Зеленський запустив глобальну ініціативу United24. Це платформа для збору пожертвувань з усього світу. Мета проєкту – допомога Україні та прозорість витрат. Кожен охочий може зробити свій внесок лише в один клік з будь-якої країни, а потім відстежити, як і на що ці гроші були витрачені.

План відновлення та розвитку для кожної області готують унікальний. Він базуватиметься на потребах населених пунктів, які там розташовані. А втілення проєктів відбуватиметься в 4 етапи і перший із них вже розпочався (рис. 4.5).

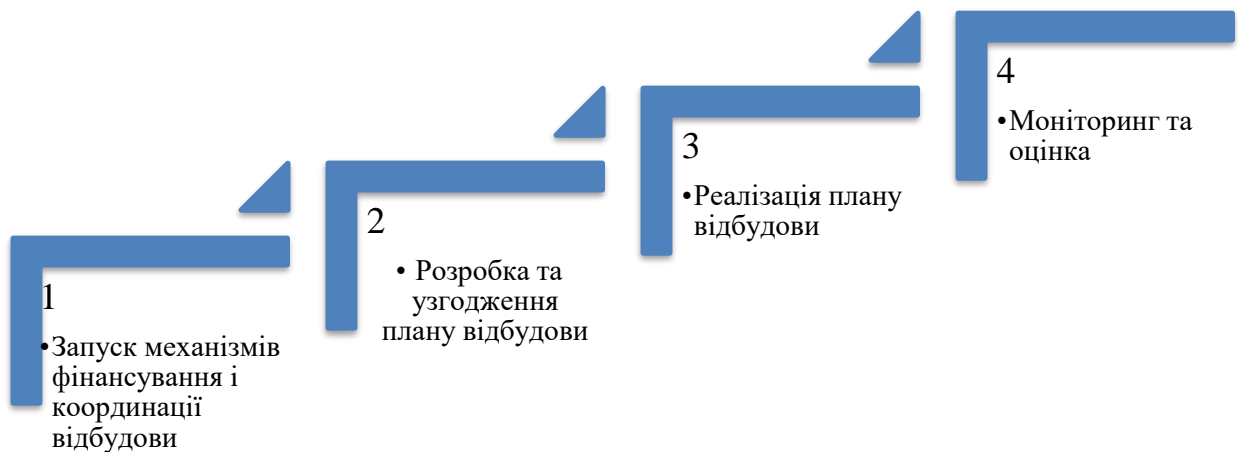

Рис. 4.5. Етапи плану відновлення України «U–24»

*Складено автором за даними [74]

Перший етап розпочався у вересні 2022 року та триватиме до кінця 2023 року. На цьому етапі буде створено мульти-донорську координаційну платформу, яка об'єднає міжнародних донорів та партнерів для спільного планування та реалізації проєктів відбудови. Також було розроблено Цільовий фонд Світового банку – PEACE, який надасть Україні фінансування на відновлення критичної інфраструктури. Крім того, та було розроблено Фонд відновлення разом з Black Rock, який надасть Україні довгострокове фінансування на відновлення економіки.

Другий етап розпочнеться у 2024 році та триватиме до кінця 2025 року. На цьому етапі буде розроблено детальний план відбудови України, який включатиме конкретні проєкти та їхню вартість. План відбудови буде розроблений за участю українських та міжнародних експертів та буде узгоджений з міжнародними донорами.

Третій етап розпочнеться у 2026 році та триватиме до кінця 2030 року. На цьому етапі буде реалізовано проєкти відбудови, передбачені планом. Реалізація проєктів відбудови буде здійснюватися за участю українських та міжнародних компаній та організацій.

Четвертий етап розпочнеться у 2031 році та триватиме до кінця 2035 року. На цьому етапі буде здійснюватися моніторинг та оцінка реалізації плану відбудови. Моніторинг та оцінка буде здійснюватися за участю українських та міжнародних експертів.

Загальна вартість плану відбудови України оцінюється у 750 мільярдів доларів США. Ці кошти будуть надані міжнародними донорами та партнерами, а також Україною.

План відновлення України United24 є амбітним проєктом, який має на меті повернути Україні її колишній економічний потенціал та рівень життя.

Фінансове забезпечення плану відновлення України «U-24» передбачає створення чотирьох фондів повоєнної відбудови економіки, кошти з яких направляються за окремими напрямками: бізнес, інфраструктура тощо. Кошти для наповнення зазначених фондів – це підтримка фінансових організацій та міжнародних партнерів, благодійні внески, кредити та гранти міжнародних організацій, кошти структурних фондів ЄС, боргове фінансування та ін. (рис. 4.6).

Європейський банк реконструкції та розвитку є одним із найбільших інвесторів в Україну. На 1 травня 2023 року Банк України виділив загальне фінансування на суму 18,1 млрд євро на 532 проєкти.

Рис. 4.6. Основні джерела фінансового забезпечення фінансово-економічної безпеки України в умовах війни

*Складено автором за даними [44]

Сценарій показує, що за п'ятирічний період відновлення держави необхідні додаткові інвестиції в розмірі приблизно 50 млрд дол. США на рік, щоб досягти успіху. Для досягнення цього необхідно залучити іноземний капітал, зокрема приватний.

Для відновлення економіки України протягом п'яти років необхідно щорічне зростання на 14 відсотків. З приблизно 150 млрд дол. США у 2022 році загальний ВВП зросте до 225 млрд дол. США за постійними цінами. Відповідно до дослідження ЄБРР, високе співвідношення інвестицій до ВВП є основною спільною рисою періодів стійкого надзвичайно високого економічного зростання.

До 24 лютого 2022 року всі інвестиції в Україну фінансувалися внутрішніми заощадженнями. У 2010–2021 роках приплив капіталу становив лише 3 % ВВП щорічно. Після збройного конфлікту прямі іноземні інвестиції зазвичай значно зменшуються, і потрібно багато часу, щоб відновитися до довоєнного рівня. Іноземне фінансування сприяло багатом інвестиційним

бумам у 2000-х роках, особливо в Центральній та Південно-Східній Європі, коли внутрішні заощадження були низькими.

ЄБРР стверджує, що багато підприємств України, які працювали під час війни, продовжували працювати, але з обмеженими можливостями. На сході та південному сході країни багато компаній концентрують свою діяльність. Виробникам доводиться справлятися з постійними перебоями в електропостачанні, руйнуванням інфраструктури та основних фондів, проблемами з логістикою, браком кадрів тощо. Завдяки чітким графікам зовнішнього фінансування та довгостроковій програмі Міжнародного валютного фонду, підписаній у березні 2023 року, макроекономічну стабільність вдалося зберегти.

Аналітики Світового банку переглянули, що Україна потребує більшої кількості грошей для відновлення та подолання наслідків повномасштабної війни. Відновлення та відбудова України потребуватиме щонайменше 411 млрд дол.

Крім того, Організація Об'єднаних Націй (ООН) оцінила загальну суму, необхідну для відновлення, у 411 млрд дол. Доповідь Організації Об'єднаних Націй «Світова економічна ситуація та перспективи на середину 2023 року» свідчить про це. ООН прогнозує, що економіка України зазнає стагнації у 2023 році, незважаючи на фінансову допомогу міжнародних організацій.

Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) зобов'язався інвестувати 3 млрд євро в Україну в 2022–2023 рр. для підтримки реального сектору економіки, а також для забезпечення роботи електрики та курсування потягів у воєнний час. ЄБРР також готовий відіграти основну роль у відбудові, коли дозволять обставини. Протягом 2022 року ЄБРР інвестував 1,7 млрд євро в економіку України. У 2022 році банк також зібрав 1,4 млрд євро допомоги, зокрема у вигляді нефінансових гарантій, щоб допомогти Україні та іншим країнам, які вже зазнали і зазнаватимуть найбільших наслідків війни 2022–2023 років.

У контексті відновлення після воєнного конфлікту, особливу важливість отримує аналіз міжнародної фінансової динаміки та взаємодії країни на міжнародному ринку. Розглядаючи засоби забезпечення фінансово-економічної безпеки в умовах повоєнного відновлення, необхідно звернутися до ролі та управління міжнародними резервами. У випадку України, зокрема, аналіз стану та ефективного використання міжнародних резервів стає стратегічно важливим аспектом в зусиллях забезпечення сталої фінансової стійкості та розвитку після періоду війни.

Міжнародні резерви України станом на 1 січня 2024 року за попередніми даними становили 40 507,9 млн дол. США. У грудні 2023 року вони зросли на 4,4% порівняно з листопадом завдяки валютним надходженням від міжнародних партнерів, що перевищили чистий продаж валюти Національним банком та боргові виплати країни в іноземній валюті.

На валютні рахунки уряду в Національному банку надійшло 5 546,4 млн дол. США (рис. 4.7).

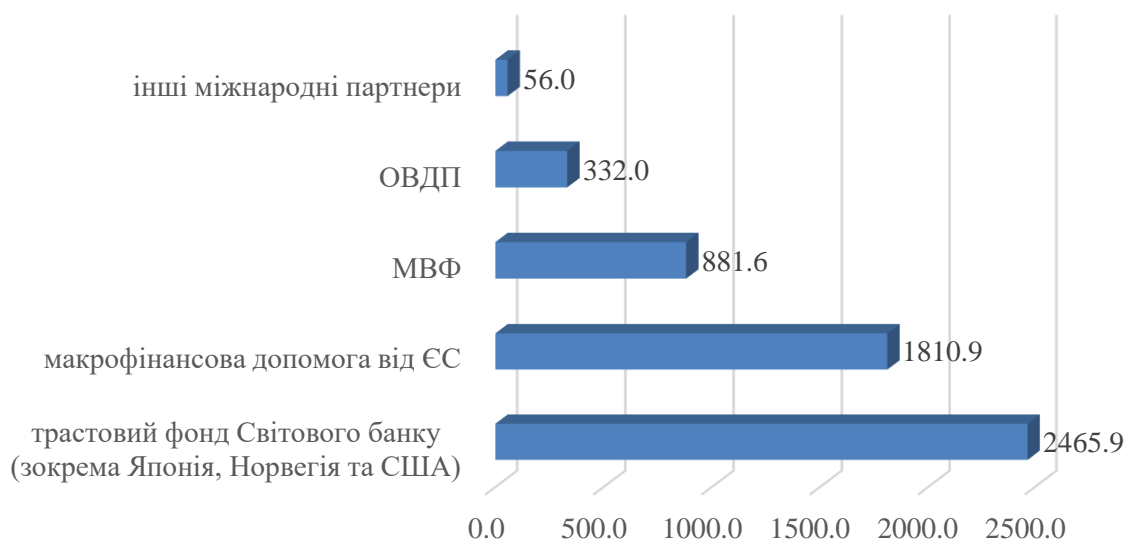

Рис. 4.7. Структура надходжень на валютні рахунки уряду в Національному банку за 2023 рік, млн дол. США

*Складено автором за даними [79]

Найбільший внесок у збільшення міжнародних резервів зробив трастовий фонд Світового банку, представлений Японією, Норвегією та США, з сумою 2465,9 млн дол. США. Також великий внесок отримано від макрофінансової допомоги від ЄС (1810,9 млн дол. США) та МВФ (881,6 млн дол. США).

За обслуговування та погашення державного боргу в іноземній валюті виплачено 708,2 млн дол. США (рис. 4.8).

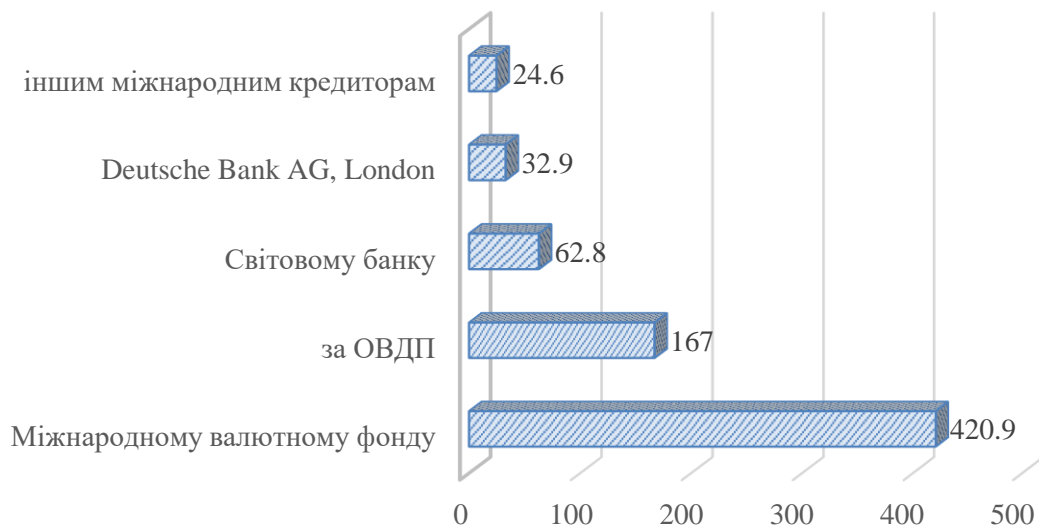

Рис. 4.8. Структура витрат на обслуговування та погашення державного боргу за 2023 рік, млн дол. США

*Складено автором за даними [79]

У грудні 2023 року для обслуговування та погашення державного боргу в іноземній валюті Україною було виплачено 708,2 млн дол. США. З цієї суми значна частина спрямована на Міжнародний валютний фонд (420,9 млн дол. США) та Світовий банк (62,8 млн дол. США), а також іншим міжнародним кредиторам.

Загалом, Україна зберігає стабільні міжнародні резерви, які грають важливу роль у забезпеченні фінансової стійкості та виконанні зобов'язань перед міжнародними кредиторами. Також важливим є внесок різних

міжнародних партнерів у підтримку фінансової стійкості України через надходження коштів та макрофінансову допомогу.

В умовах повоєнного відновлення особливості забезпечення фінансово-економічної безпеки стають надзвичайно важливими для сталого розвитку країни. Новий етап після війни вимагає комплексного та добре спроектованого підходу до фінансового управління з метою відновлення економіки та забезпечення стабільності.

Однією з ключових складових фінансово-економічної безпеки в цих умовах є ефективне використання фінансових ресурсів для відновлення пошкоджених галузей та інфраструктури. Необхідно враховувати особливості витрат та раціонально використовувати міжнародну допомогу та кредитні ресурси для забезпечення економічної стійкості.

4.4. Нормативно-правове регулювання фінансово-економічної безпеки України в умовах воєнного стану

В умовах воєнного стану фінансово-економічна безпека стає надзвичайно актуальною проблемою для будь-якої держави, включаючи Україну. Нормативно-правове регулювання грає важливу роль у забезпеченні стійкості економічної системи та ефективного управління ресурсами в умовах надзвичайних ситуацій. Здатність країни ефективно реагувати на економічні виклики у таких умовах визначається не лише наявністю відповідної нормативно-правової бази, але й її адекватністю, гнучкістю та здатністю до швидкого адаптування до змін у стратегічних умовах. У даному контексті, вивчення та аналіз цього аспекту стає ключовим для розуміння можливих шляхів оптимізації фінансово-економічної безпеки України в умовах воєнного стану.

Основна мета фінансово-економічної безпеки держави полягає в тому, щоб ефективно використати державні ресурси для попередження загроз і

гарантування розвитку і стабільного функціонування всієї фінансово-економічної системи держави в майбутньому.

Фінансово-економічна безпека є важливою складовою національної безпеки держави. Вона забезпечує стабільність політичної системи, соціальний добробут населення та економічне зростання країни.

Кабінет Міністрів України та Верховна Рада України від початку повномасштабного російського вторгнення вживають заходи для адаптації економіки до умов воєнного стану. Таким чином, було впроваджено низку законів та постанов, які були спрямовані на підтримку фінансово-економічної ситуації в країні.

Нормативно-правове регулювання фінансово-економічної безпеки України в умовах воєнного стану здійснюється на основі Конституції України, Закону України «Про національну безпеку України», Закону України «Про правовий режим воєнного стану» та інших нормативно-правових актів.

Конституція України визначає, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є обов'язком держави.

Закон України «Про національну безпеку України» визначає, що фінансова безпека України є складовою національної безпеки і полягає у забезпеченні стабільності фінансової системи України, захисті фінансових інтересів держави, її громадян та юридичних осіб від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» надає Кабінету Міністрів України повноваження приймати рішення, необхідні для забезпечення фінансової безпеки України в умовах воєнного стану.

Основними нормативно-правовими актами, які регулюють фінансово-економічну безпеку України в умовах воєнного стану, є такі, що наведені на рисунку 4.9.

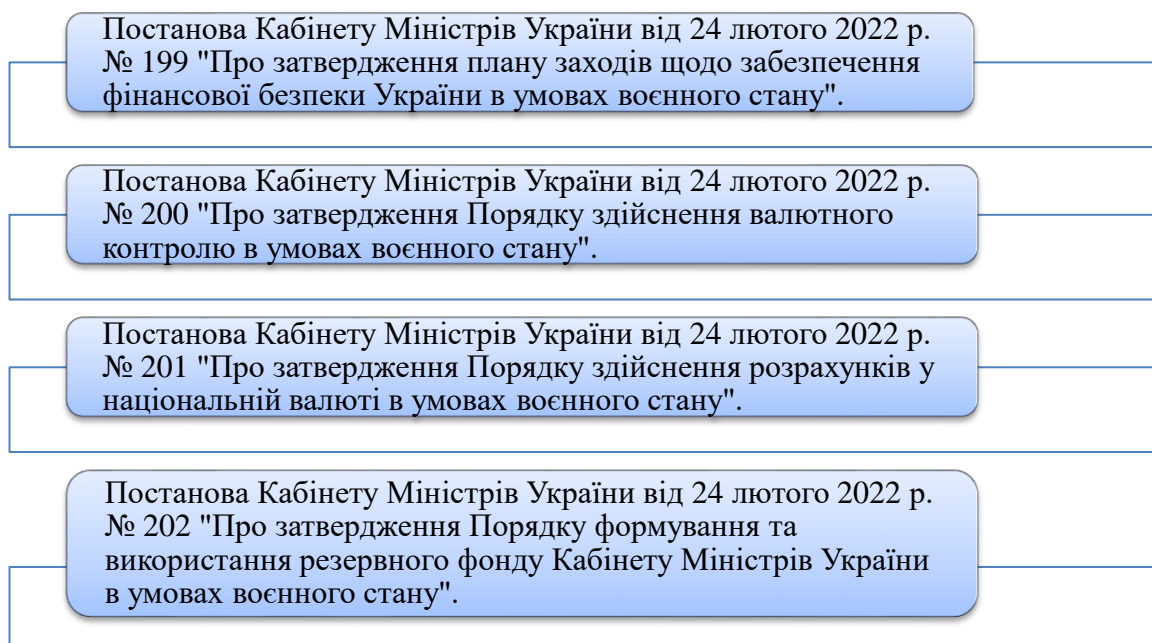

Рис. 4.9. Основні нормативно-правові акти, які регулюють фінансово-економічну безпеку України в умовах воєнного стану

*Складено автором за даними [30], [31], [32], [33]

Ці нормативно-правові акти передбачають заходи щодо забезпечення фінансово-економічної безпеки України в умовах воєнного стану (рис. 4.10)

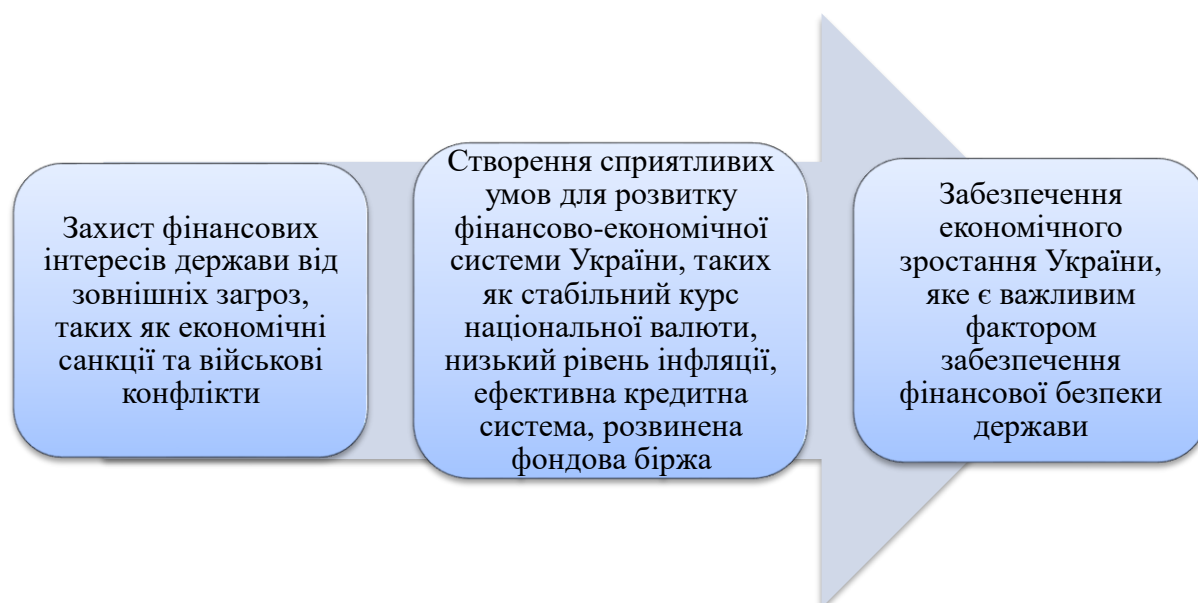

Рис. 4.10. Заходи щодо забезпечення фінансово-економічної безпеки України в умовах воєнного стану

*Складено автором за даними [30], [31], [32], [33]

Регулятор банківського сектору та небанківського фінансового ринку Національний Банк України розробив і впровадив низку заходів з метою регулювання діяльності фінансових установ в умовах війни. Була прийнята постанова №18 від 24 лютого 2022 року «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» згідно з якою основні заходи відображені на рисунку 4.11.

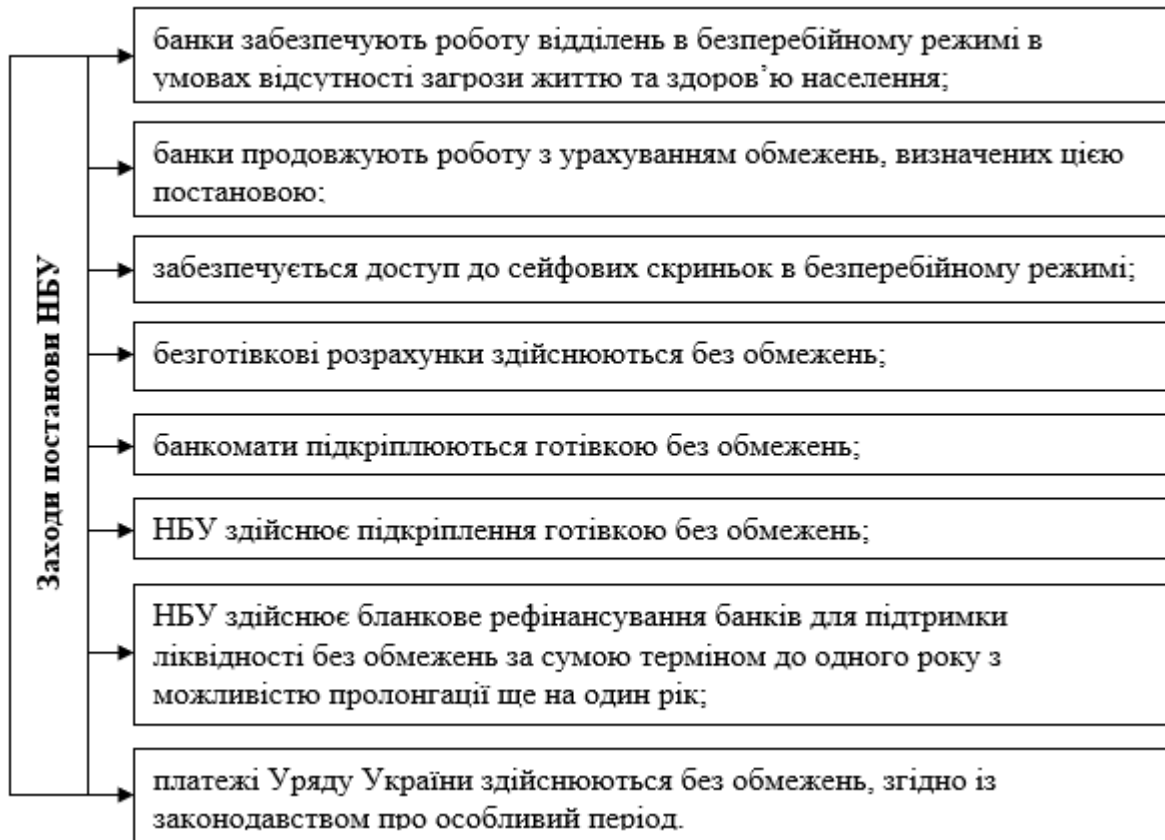

Рис. 4.11. Заходи, що передбачає постанова НБУ №18 від 24 лютого 2022 року «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану»

*Складено автором за даними [46]

Необхідно вжити відповідних заходів, щоб переконатися, що фінансова система України є надійною та стійкою, а також щоб військові сили України та важлива інфраструктура нормально функціонували.

У березні 2022 року Міністерство фінансів розпочало аукціони з продажу військових облігацій після початку повномасштабної війни Росії проти України 24 лютого 2022 року.

Військові облігації – це інвестиційний інструмент підтримки державного бюджету, доступний для громадян, бізнесу та іноземних інвесторів[33].

Державний бюджет України фінансується облігаціями для задоволення соціальних і оборонних потреб держави під час воєнного стану.

Постановою Кабміну від 25.02.2022 № 156 Про випуск облігацій внутрішньої державної позики «Військові облігації» вирішено здійснити державні внутрішні запозичення в обсязі до 400 млрд. гривень шляхом поетапного випуску облігацій внутрішньої державної позики "Військові облігації". Кошти від випуску облігацій зараховуються до державного бюджету.

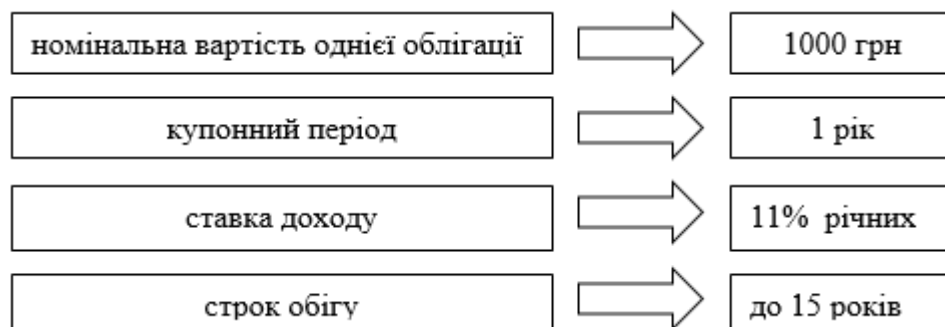

Рис. 4.12. Основні умови випуску військових облігацій України, зазначені Постановою Кабміну від 25.02.2022 № 156 Про випуск облігацій внутрішньої державної позики «Військові облігації»

*Складено автором за даними [46]

Військові облігації можна купити у банків-первинних дилерів та ліцензованих брокерів. Номінальна вартість однієї облігації – 1000 грн/ 1000 дол. США/ 1000 євро. Відповідно ставка доходу в грн. – 11% річних, в дол. США – 3,7% річних та в євро – 2,5% на 8 місяців.

На щовівторкових аукціонах або на вторинному ринку будь-який громадянин України чи іноземець може придбати військові облигації України безпосередньо через уповноважені банки – первинні дилери чи брокерів. Крім того, завдяки додатку «Дія» тепер можна придбати військові облигації за кілька кліків.

Орієнтовний перелік банків-первинних дилерів та ліцензованих брокерів, де можна купити військові облигації наведений в таблиці 4.2.

Завдяки військовим облигаціям у 2023 році було залучено до державного бюджету 264,577 млрд грн.[40].

Таблиця 4.2

Орієнтовний перелік банків-первинних дилерів та ліцензованих брокерів, де можна купити військові облигації

Банки первинні-дилери Мінфіну	Ліцензовані брокери
<i>Сума інвестицій від 1000 грн</i>	<i>Сума інвестицій від 1000 грн</i>
УкрГазБанк 	ICU
Укрексімбанк 	Універ Капітал
Банк Південний 	Дрегон Капітал
ПУМБ 	БТС Брокер
Sense Bank 	Кінто KINTO
<i>Сума інвестицій від 10 000 гривень</i>	Monobank
Ощадбанк 	Credit Agricole
ОТП банк 	Банк Кредит Дніпро
Райффайзен Банк 	Green Candle
<i>Сума інвестицій від 50 000 гривень</i>	Eavex Capital
Кредобанк 	Western Investment Group
<i>Сума інвестицій від 100 000 гривень</i>	<i>Сума інвестицій від 300 000 гривень</i>
Приватбанк 	Таскомбанк

*Складено автором за даними [41]

Отже, в умовах воєнного стану фінансово-економічна безпека України є однією з найважливіших складових національної безпеки. Вона забезпечує ефективне функціонування економіки, фінансування оборонної сфери та соціальної підтримки населення.

Нормативно-правове регулювання фінансово-економічної безпеки України в умовах воєнного стану є ефективним інструментом для забезпечення національної безпеки. Воно дозволяє уряду вживати необхідних заходів для захисту економіки країни та забезпечення соціальної підтримки населення.

Однак, існують певні недоліки в нормативно-правовому регулюванні фінансово-економічної безпеки України в умовах воєнного стану. Зокрема, деякі нормативно-правові акти є застарілими та потребують удосконалення. Крім того, виникає необхідність у розробці нових нормативно-правових актів, які враховуватимуть особливості сьогодення.

Важливо також забезпечити ефективне виконання нормативно-правових актів, які регулюють фінансово-економічну безпеку України в умовах воєнного стану. Це вимагає посилення контролю за їх виконанням та відповідальності за їх порушення.

Дослідження нормативно-правового регулювання фінансово-економічної безпеки України в умовах воєнного стану виявляється важливим етапом аналізу системи управління країною в умовах надзвичайних ситуацій. Розглядаючи проблематику з такого ракурсу, можна зазначити, що ефективне нормативно-правове регулювання виступає ключовим фактором у забезпеченні стійкості та функціонування фінансово-економічної системи в умовах воєнного конфлікту.

Зазначаючи сильні та слабкі сторони існуючого правового механізму, можна визначити напрямки для його подальшого вдосконалення та адаптації до конкретних умов. Важливим є також узгоджений та координований підхід до розробки та впровадження нормативно-правових актів, які мають регулювати фінансово-економічну діяльність в умовах кризи. Забезпечення

гнучкості та швидкого реагування на зміни у стратегічних умовах є ключовим елементом успішного нормативно-правового регулювання у період воєнного стану.

Висновки до розділу 4

Визначено, що аналіз формування та напрямів використання фондів відновлення економіки України після війни показує, що в Україні створено низку фондів, які спрямовані на відновлення економіки після війни. Ці фонди фінансуються за рахунок міжнародної допомоги, а також за рахунок внутрішніх джерел.

Виявлено, що створення та ефективне впровадження спеціалізованих програм та механізмів грає ключову роль у забезпеченні розвитку економіки в умовах післявоєнного періоду. Запровадження таких інструментів має сприяти стабілізації фінансового сектору та активізації економічної діяльності.

Досліджено, що нормативно-правове регулювання фінансово-економічної безпеки України в умовах воєнного стану вимагає постійного вдосконалення та адаптації до нових умов. Забезпечення ефективного правового механізму, який враховує специфіку воєнного конфлікту, є важливим елементом стабільності та безпеки. Потрібно балансувати між обмеженнями, необхідними для забезпечення безпеки, та збереженням ключових принципів економічного розвитку.

Важливо зазначити, що підвищення рівня фінансово-економічної безпеки України є комплексним завданням, яке вимагає від уряду та суспільства координованих дій. Для досягнення цієї мети необхідно залучити всі наявні ресурси, включаючи міжнародну допомогу.

Особливу увагу необхідно приділити захисту фінансової системи України від зовнішніх загроз. Для цього необхідно зміцнити національну

фінансову систему, а також співпрацювати з міжнародними партнерами у сфері фінансової безпеки.

Також, необхідно стимулювати економічне зростання та підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств. Для цього необхідно створити сприятливі умови для розвитку бізнесу, а також підтримувати інноваційну діяльність.

Узагальнено, що реалізація названих напрямів сприятиме підвищенню фінансово-економічної безпеки України в умовах воєнного стану та її успішному відновленню після війни.

ВИСНОВКИ

За результатами написання дипломної роботи можна зробити висновок, що головним завданням держави в умовах воєнного стану є збереження та зміцнення фінансово-економічної безпеки. Оскільки загрози, пов'язані із збройною агресією, мають серйозний вплив на економіку, соціальну сферу та стан фінансової системи країни. Ефективна політика у сфері державних фінансів повинна забезпечувати точну та правдиву оцінку її фінансової спроможності, яка, у свою чергу, має відображати інформацію про ймовірність фінансування її розвитку та ефективність управління процесом.

У роботі було визначено і детально розглянуто сутність та класифікацію загроз фінансово-економічній безпеці держави. Зокрема, було досліджено різні види загроз, які можуть виникати в умовах воєнного стану, такі як збройна агресія, масштабні руйнування інфраструктури, падіння виробництва, інфляція та зростання безробіття. Особлива увага була приділена дослідженню впливу цих факторів на стан фінансово-економічної безпеки держави.

Під час глобальних перетворень, які характеризуються зростаючим впливом екзогенних викликів і загроз, було продемонстровано, що для підтримки достатнього рівня фінансово-економічної безпеки України під час війни та відновлення економічного зростання після війни необхідно впроваджувати проактивний підхід до забезпечення фінансово-економічної безпеки держави, спрямований на реалізацію превентивних заходів, спрямованих на запобігання негативним наслідкам потенційних загроз.

Таким чином, фінансово-економічна безпека держави є важливою складовою її національної безпеки. Вона забезпечує стабільність фінансової системи, економічний розвиток та соціальний добробут населення.

Також були проаналізовані особливості формування загроз фінансово-економічній безпеці на різних рівнях. Виділено та охарактеризовано

негативні чинники безпеки, які можуть виникати в умовах воєнного стану і суттєво впливати на економічну стійкість країни.

На основі методичних підходів до виявлення та оцінювання загроз фінансово-економічній безпеці держав були розглянуті важливі елементи, які визначають ступінь уразливості держави та її здатність продовжувати розвиватися в умовах воєнного стану.

Встановлено, що в ситуаціях конфлікту та війни необхідно вдосконалити методи оцінювання фінансово-економічної безпеки, щоб вони краще відповідали особливостям ситуації та враховували специфічні загрози, що виникають у таких ситуаціях. Аналіз рівня фінансово-економічної безпеки України в умовах воєнного стану свідчить про великий внутрішній потенціал для стійкості; однак ймовірні ризики вимагають покращення стратегій і заходів управління фінансовим сектором.

Досліджено, що оцінювання впливу загроз на показники економічного розвитку та фінансово-економічної безпеки України підкреслює важливість комплексного підходу до аналізу, оскільки економічні, соціальні та політичні фактори тісно пов'язані. За результатами розрахунків можна зробити висновок, що загальна оцінка ризику безпечного розвитку показує високий рівень, що свідчить про те, що стратегії повинні постійно моніторитися та адаптуватися до змінних умов.

Загалом загрози мають значний вплив на розвиток економіки та фінансово-економічну безпеку України. Цей ризик призвів до зниження обсягу виробництва, зростання інфляції, зниження рівня інвестицій і зростання безробіття.

У третьому розділі було досліджено міжнародний досвід мінімізації загроз фінансово-економічній безпеці держави. За результатами аналізу інших країн були визначені певні підходи та стратегії, які можуть бути використані для забезпечення стійкості фінансово-економічної системи України в умовах воєнного конфлікту.

У ході роботи було розглянуто аналіз механізмів фінансово-економічного відновлення країн після збройних конфліктів. Проаналізовано рекомендації для України зі зменшення негативного впливу загроз та співпраці з ЄС у відновленні економічної стійкості.

Вивчення міжнародних практик і механізмів фінансово-економічного відновлення, рекомендацій щодо управління фінансовою безпекою в умовах воєнного стану, особливостей повоєнного відновлення та співпраці з Європейським Союзом вказує на те, що інновації та кращі практики повинні бути включені. Забезпечення фінансово-економічної стабільності вимагає спільних зусиль на національному та міжнародному рівні. Досягнення стійкої економічної стійкості та забезпечення безпеки як для однієї держави, так і для міжнародної спільноти в цілому можливо лише за умови ефективної співпраці та взаєморозуміння.

На основі отриманих результатів були розроблені конкретні рекомендації щодо підвищення рівня фінансово-економічної безпеки України в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення. Ці рекомендації мають на меті забезпечити сталість економіки та соціальну захищеність населення в умовах кризи.

Згідно з аналізом проведеним у четвертому розділі виявлено, що задля формування та використання фондів для відновлення економіки України у післявоєнний період, було створено багато фондів. Міжнародна допомога та внутрішні джерела забезпечують фінансування цих фондів.

Розглядаючи переваги та недоліки європейських методів моніторингу загроз економічній безпеці держави, ми можемо взяти на себе передовий досвід і навчитися використовувати найкращі методи забезпечення сталості в умовах нестабільності. Щоб покращити реагування на економічні загрози та зменшити їхні негативні наслідки, можна впровадити корисні елементи європейського досвіду в українську систему моніторингу.

Дослідження показали, що законодавство, яке регулює безпеку фінансових і економічних ресурсів України під час воєнного стану, потребує

постійного вдосконалення та адаптації до нових обставин. Стабільність і безпеку залежать від ефективного правового механізму, який враховує особливості воєнного конфлікту. Збереження основних принципів економічного розвитку та обмеження, необхідні для забезпечення безпеки, повинні бути врівноважені.

Ослаблення макроекономічної рівноваги та зростання соціальної напруженості були значними наслідками початку війни в Україні. Необхідно було негайно вжити заходів для подолання фінансово-економічної кризи, яка має значний вплив на всю економіку країни.

Однак держава виконує свої обов'язки чітко та систематично, попри війну. Наразі головним завданням для України є задоволення її нагальних потреб у різних сферах, включаючи військові, гуманітарні, соціальні та фінансово-економічні. Не менш важливою є підготовка до відновлення країни після війни. Дослідження міжнародного досвіду, розробка планів-проектів відновлення та допомога в координації міжнародної допомоги є частиною роботи партнерів і спеціалістів у цій галузі.

Таким чином, у роботі було проведено комплексне дослідження фінансово-економічної безпеки України в умовах воєнного стану, визначено загрози та їх вплив, розглянуто міжнародний досвід та розроблено конкретні рекомендації для забезпечення стабільності та розвитку країни в умовах негативних впливів.

У цілому, дипломна робота є важливим внеском у вивчення проблем фінансово-економічної безпеки України в умовах воєнного стану та може слугувати основою для подальших наукових досліджень та прийняття рішень на рівні державної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): монографія. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. 759 с.
2. Варналій З. В. Фінансова та економічна безпека України: теоретико-методологічні засади та напрями забезпечення: монографія. Київ: КНЕУ, 2017. 392 с.
3. Варналій З. С. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: монографія. К.: Знання України, 2005. 498с.
4. Вінічук М.В., Наконечна Н.В. Економічна безпека держави: соціально-економічний вимір: навчальний посібник. Львів: Ліга-Прес, 2017. 322 с.
5. Вініченко О. М. Система динамічного контролю соціально-економічного розвитку промислового підприємства : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.04. Дніпро, 2017. 424 с.
6. Давидюк О. В. Фінансова та економічна безпека України: теоретико-методологічні засади та напрями забезпечення: монографія. Київ: КНЕУ, 2021. 456 с.
7. Зверяков М. І., Коваленко В. В., Сергєєва О. С. Управління фінансовою стійкістю банків: підручник. Київ: «Центр учбової літератури» 2016. 520 с.
8. Губський Б.В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан та стратегія забезпечення: К. : ДП «Укранархбудінформ» 2001. 122 с.
9. Єрмошенко М. І. Фінансова та економічна безпека України: теоретико-методологічні засади та напрями забезпечення: монографія. Київ: КНЕУ, 2020. 440 с.
10. Користин О. В. Фінансова та економічна безпека України: теоретико-методологічні засади та напрями забезпечення: монографія. Київ: КНЕУ, 2018. 408 с.

11. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України: за редакцією академіка НАН України С. І. Пиріжкова: К. : НІПМБ, 2003. 42 с.
12. Новікова О. С. Фінансова та економічна безпека України: теоретико-методологічні засади та напрями забезпечення: монографія. Київ: КНТЕУ, 2016. 368 с.
13. Оніщенко С. В., Пугач О. А. Загрози економічній безпеці України: сутність, оцінювання та механізм упередження : монографія. Полтава: ПолтНТУ, 2015. 337 с.
14. Захаров О.І. Організація та управління економічною безпекою суб'єктів господарської діяльності: навч. Посібник. К.: КНТ, 2013. 257 с.
15. Наконечна Н.В. Тенденції індикаторів фінансової безпеки держави. збірник науково-технічних праць. Львів: РВВ НЛТУ України, 2011. Вип. 21. 9 – 380с. С. 295-300.
16. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. С. 33-34.
17. Реверчук Н.Й., Малик Я.Й., Кульчицький І.І.. Економічна безпека в Україні: держави, фірми, особи: навч. посіб. Львів: ЛФ МАУП, 2011. 192 с.
18. Шевчук П. В. Фінансова та економічна безпека України: теоретико-методологічні засади та напрями забезпечення: монографія. Київ: КНЕУ, 2019. 424 с.
19. Шлемко В. Т. Економічна безпека України: сутність та шляхи забезпечення: монографія. К.: НІСД, 2014. 144 с.
20. Новікова О. Ф., Сидорчук О. Г., Панькова О. В. Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні: експертні оцінки: монографія. Львівський регіональний інститут державного управління НАДУ; НАН України, Інститут економіки промисловості: К. ; Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2018. 184 с.
21. Бондарук Т.Г. Механізм управління та обслуговування державного боргу. *Фінанси України*. 2007. № 4. С. 94–102.

22. Бегма В.М. Стратегічне управління експортом продукції військового призначення та подвійного використання в контексті економічної безпеки держави: автореф. дис. д-ра екон. наук: 21.04.01. Рада національної безпеки і оборони України. Національний ін-т проблем міжнародної безпеки. К., 2004. 31 с.
23. Мехеда Н.В. Безпека банківської діяльності: навчальний посібник. Одеса: «Атлант», 2010. 352 с.
24. Коваленко В. В. Грошово-кредитна політика та її вплив на подолання структурних дисбалансів економіки України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. № 12. С. 445-449.
25. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с.
26. Про основи національної безпеки України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15>. (дата звернення 15.12.2023).
27. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2022 № 2259-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>. (дата звернення 16.12.2023)
28. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України від 29.10.2013 № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13>. (дата звернення 20.12.2023)
29. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» від 14.09.2020 № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>. (дата звернення 20.12.2023)
30. Про національну безпеку України: Закон України від 24.11.2021 № 1702-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>. (дата звернення 25.12.2023)
31. Лібанова Е. Ринок праці та соціальний захист: навч. посібн. із соц. Політики. К.: «Основи», 2004. 491 с.

32. Вінічук М. В. Роль соціальних індикаторів у визначенні рівня економічної безпеки держави. Перспективи розвитку економіки України: теорія, методологія, практика: XVII Міжнародна науково-практична конференція. Луцьк: Смарагд, 2012. 322 с. С. 40-41.
33. Користін О.Є. Економічна безпека: навч. посіб. / О.Є. Користін, О.І. Барановський, Л.В. Герасименко та ін.; за ред. О.М. Джужі. К.: Алерта; КНТ; Центр учбової літератури, 2010. 368 с.
34. Вінічук М. В. Роль стабілізаційної політики держави у зміцненні соціальної безпеки на посттрансформаційному етапі розвитку економіки. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна: збірник наукових праць. Львів: ЛьвДУВС, 2013. Вип. 2. 360 с. С. 18–28.
35. Вінічук М. В. Систематизація та оцінка загроз і ризиків в соціальній сфері на макрорівні: Кримський економічний вісник. Херсон: Гельветика, 2012. 350 с. С. 80–86.
36. Вінічук М. В. Соціальні аспекти регулювання економічної безпеки України. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна: збірник наукових праць. Львів: ЛьвДУВС, 2015. Вип. 1. 268 с. С. 12–28.
37. Вінічук М. В. Теоретичні аспекти соціально-економічного розвитку у період трансформацій. Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України: збірник науково-технічних праць. Львів: РВВ НЛТУ України, 2013. Вип. 23.14. 400 с. С. 126–135.
38. Іляш О. І. Засади державного регулювання у сфері соціально-економічної безпеки України: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук. Львів, 2013. 542 с.
39. Мартинюк В. П. Оцінка стану національної економіки на основі інтегрального показника економічної безпеки держави. *Економіка, менеджмент, підприємництво*. 2013. № 25 (I). С. 179-188.

40. Лисяк Л. В., Подлужна Я. Ю. Сучасний стан та основні проблеми фінансової безпеки України. *Ефективна економіка*. 2015. № 12.
41. Михайлюк В.В. Еволюція поняття фінансова безпека держави в глобальних умовах розвитку. Електронне фахове видання «Ефективна економіка». 2014. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3359>. (дата звернення 30.12.2023).
42. Фінансові баланси в економіці України. URL: <http://econoblog.com.ua/page/3/>. (дата звернення 25.12.2023).
43. Фінансово-економічний словник. URL: <http://www.economist.com/>. (дата звернення 17.12.2023).
44. Вікіпедія – вільна енциклопедія. URL: <http://uk.wikipedia.org>. (дата звернення 17.12.2023).
45. Офіційна веб-сторінка Державної служби зайнятості. URL: <http://www.dcz.gov.ua>. (дата звернення 15.12.2023).
46. Офіційна веб-сторінка Міністерства фінансів України. URL: <http://www.minfin.gov.ua/>. (дата звернення 26.12.2023).
47. Офіційна веб-сторінка Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>. (дата звернення 29.12.2023).
48. Офіційна веб-сторінка Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/supervision/about>. (дата звернення 30.12.2023).
49. Офіційна веб-сторінка Світового банку. URL: <http://www.worldbank.org>. (дата звернення 27.12.2023).
50. Офіційна веб-сторінка міжнародної організації Transparency International URL: <http://www.transparency.org>. (дата звернення 23.12.2023).
51. Офіційна веб-сторінка Міністерства економіки та економічного розвитку і торгівлі. URL: <http://www.me.gov.ua>. (дата звернення 29.12.2023).
52. Офіційна веб-сторінка Державного комітету фінансового моніторингу. URL: www.sdfm.gov.ua. (дата звернення 22.12.2023).

53. Центр економічної стратегії. URL: <https://ces.org.ua/category/research-list/>.
(дата звернення 26.12.2023).
54. Офіційна веб-сторінка Ради національної безпеки і оборони України.
URL: <https://www.rnbo.gov.ua/>. (дата звернення 24.12.2023).
55. Офіційна веб-сторінка Департаменту фінансів Міністерства оборони України. URL: <https://www.mil.gov.ua/ministry/struktura-aparatu-ministerstva/departament-finansiv.html>. (дата звернення 28.12.2023).
56. Офіційна веб-сторінка Міністерства оборони України. URL: <https://www.mil.gov.ua>. (дата звернення 29.12.2023).
57. Кочемировська О.О., Пищуліна О.М. Основні напрями оптимізації системи соціального захисту в Україні : аналітична доповідь. Київ : НІСД 2012. 88 с.
58. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19> (дата звернення: 20.12.2023).
59. Насібова О.В. Фінансові детермінанти інноваційного розвитку соціальних послуг. Регіональні особливості розвитку невиробничої сфери економіки України : матеріали Міжнар. наук. Інтернет-конф., м. Харків, 21–22 листопада 2019 р. Харків : ХТЕІ КНТЕУ, 2019. С. 24–26. URL : <http://conf.htei.org.ua/wp-content/uploads/2019/11/Nasibova.pdf> (дата звернення: 24.12.2023).
60. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України №64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.
(дата звернення 15.12.2023).
61. Про невідкладні заходи щодо фінансового забезпечення функціонування держави в умовах воєнного стану: Указ Президента України №67/2022.
URL: <https://www.president.gov.ua/documents/672022-41401>. (дата звернення 16.12.2023).
62. Про фінансове забезпечення заходів правового режиму воєнного стану: Закон України від 04.03.2022 № 104/2022. URL:

- <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/104/2022#Text>. (дата звернення 20.12.2023).
63. Про невідкладні заходи щодо об'єднання зусиль для підтримки України: Указ Президента України від 17.05.2022 №344/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2022#Text>. (дата звернення 21.12.2023).
64. Комеліна О.В., Онищенко С.В., Пугач О.А. Економічна безпека держави: оцінювання та стратегічні орієнтири забезпечення: монографія. Полтава: ПНТУ, 2013. 202 с.
65. Економічна енциклопедія: в 3 т. Київ : НАНУ; ІДіП; Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. Т. 3. 528 с.
66. Варналій З. С., Онищенко С. В., Маслій О. А. Загрози економічній безпеці України в умовах глобалізації та міжнародної конкуренції. Безпека та конкурентні стратегії розвитку України в глобальній економіці : монографія / за заг. ред. А. І. Мокія. Запоріжжя-Львів : ФОП Мокшанов В.В., 2019. С.198 –251.
67. Про випуск облігацій внутрішньої державної позики «Військові облігації»: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.05.2022 № 572. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-2022-%D0%BF#Text>. (дата звернення 23.12.2023).
68. Бондаренко О.М. Оцінка економічної безпеки: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.07.14. К.: Фенікс, 2014. 19 с.
69. Бондаренко О.О. Фінансово-економічна безпека підприємства. URL: <http://www.economy.nyaka.com.ua/3580>. (дата звернення 19.12.2023).
70. Герасимчук З.В. Економічна безпека регіону: діагностика та механізм забезпечення: монографія. Луцьк: Надстир'я, 2014. 244 с.
71. Губарик О.М. Система економічної безпеки підприємства. Забезпечення сталого розвитку аграрного сектору економіки: проблеми, пріоритети, перспективи : матеріали XI Міжнародної науково-практичної інтернет-

- конференції 29-30 жовтня 2020 р. : В 2 т. Том 1. Дніпро : Видавничо-поліграфічний центр «Гарант СВ», 2020. С. 84-85.
72. Захаров О.І. Організація та управління економічною безпекою суб'єктів господарської діяльності: навч. посібник. К.: КНТ, 2013. 257 с.
73. Міронов В.С. Фінансова безпека як складова економічної безпеки. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1256>. (дата звернення 17.12.2023).
74. Марченко О. М., Пушак Я. Я., Ревак І. О. Фінансова безпека держави: навч. посібник. Львів, 2020. 356 с.
75. Чернеп О.Г. Управління фінансово-економічною безпекою підприємств в Україні. К.:Знання, 2012. 430 с.
76. Ятюшева Л.С. Економічна безпека держави: підручник. К.: Кондор, 2012. 302 с.
77. Барановський О.І. Фінансова безпека: монографія. К.:Фенікс, 2012. 338 с.
78. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення : монографія. Львів : Арал, 2015. 386 с.
79. Воротін В.Є., Куйбіда В.С., Лібанова Е.М. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети. К. : НІСД, 2013. 820 с.
80. Нагорічна О., Слободян В. Основні форми міжнародного співробітництва України у митній справі. Приазовський економічний вісник. 2020. № 3(20). С. 34– 42. URL: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2020-3-6> (дата звернення: 21.12.2023).
81. Кравчук Н. Я., Колісник О. Я., Мелих О. Ю. Фінансова безпека : навч.-метод. посібник. Тернопіль : Вектор, 2010. 277 с. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/jspui/bitstream/316497/584/1/book.pdf>. (дата звернення 28.12.2023).
82. Білоус Н. В., Сікорська О. В. Фінансова та економічна безпека України в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення: теоретико-методологічні аспекти. Економіка та держава. 2023. № 5. С. 82-89.

83. Галушко О. А. Фінансова та економічна безпека України в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення: сучасні виклики та загрози. *Економіка та право*. 2023. № 6. С. 120-126.
84. Губанов О. В. Фінансова та економічна безпека України в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення: шляхи забезпечення. *Економічний часопис Хмельниччини*. 2023. № 3. С. 102-107.
85. Зінченко О. В. Фінансова та економічна безпека України в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення: проблеми та перспективи. *Економіка та управління*. 2023. № 2. С. 77-82.
86. Кривошея О. В. Фінансова та економічна безпека України в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення: міжнародний досвід. *Економіка та регіон*. 2023. № 1. С. 102-107.
87. Коробцова Д.В. Правове забезпечення фінансової безпеки держави в умовах воєнного стану. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2022. № 2. С. 141–146. URL : <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/261779/258188> (дата звернення: 24.12.2023).
88. Аксьонова Т. С. Актуальні загрози та ризики фінансовій безпеці України та роль держави у її забезпеченні. *Інвестиції : практика та досвід*. 2021. № 17. С. 130–138. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/17_2021/23.pdf (дата звернення: 24.12.2023).
89. Актуальні виклики та загрози економічній безпеці України в умовах воєнного стану. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi/aktualni-vyklyky-ta-zahrozyekonomichniy-bezpetsi-ukrayiny-v> (дата звернення 25.12.2023).
90. Клочко А.М. Особливості державного регулювання фінансової безпеки держави в умовах воєнного стану. Збірник тез доповідей Міжнародної науковопрактичної конференції (м. Вінниця, 27 березня 2023 р.). URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6451e190-bfad-4028-98e3-03a9393a023f/content> (дата звернення 25.12.2023).

ДОДАТКИ

Додаток А1

Наукові підходи трактування сутності «економічна безпека держави»

Автор/ джерело	Сутність поняття «економічна безпека держави»
Методика розрахунку рівня економічної безпеки України	Економічна безпека – стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання.
О. Користін	Економічна безпека – це система забезпечення стійкості національної економіки, що зберігає свою цілісність і здатність до саморозвитку, незважаючи на несприятливі зовнішні і внутрішні загрози.
З. Варналій	Економічна безпека держави – охоплює захищеність всієї системи економічних відносин, які визначають прогресивний розвиток економічного потенціалу країни і забезпечують підвищення рівня добробуту всіх членів суспільства, його окремих соціальних груп, а також формують основи обороноздатності країни, захищеність від небезпек та загроз, джерелом яких є внутрішні та зовнішні протиріччя.
М. Єрмошенко	Економічна безпека держави – це такий стан економічного механізму країни, який характеризується збалансованістю і стійкістю до негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, його здатністю забезпечувати на основі реалізації національних економічних інтересів сталий і ефективний розвиток вітчизняної економіки і соціальної сфери.
Г. Пастернак- Таранушенко	Економічна безпека – це стан держави, що забезпечує можливість створення і розвитку умов для плідного життя її населення, перспективного розвитку її економіки в майбутньому та зростання добробуту її мешканців

*Джерело: [5, 9, 12, 21, 28]

Додаток А2

Наукові підходи до трактування поняття «фінансова безпека держави»

Автор/ джерело	Сутність поняття «фінансова безпека держави»
Методика розрахунку рівня економічної безпеки України	Фінансова безпека - це стан фінансової системи країни, за якого створюються необхідні фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни, забезпечується її стійкість до фінансових шоків та дисбалансів, створюються умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни.
М. Єрмошенко	Фінансова безпека - це стан фінансово-кредитної сфери держави, який характеризується збалансованістю й якістю системної сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних чинників (загроз), здатністю цієї сфери забезпечувати захист національних фінансових інтересів, достатні обсяги фінансових ресурсів для усіх суб'єктів господарювання і населення, а в цілому – ефективне функціонування національної економічної системи і соціальний розвиток.
Л. Лисяк	Фінансова безпека є складною багаторівневою системою, яка складається з ряду підсистем, кожна з котрих має власну структуру і логіку розвитку. Кожна із груп містить відповідні значення індикаторів щодо розрахунку рівня економічної безпеки України та окреслені граничними значеннями та ваговими коефіцієнтами.
В. Михайлюк	Фінансова безпека - це ступінь захищеності фінансових інтересів; рівень забезпеченості суб'єктів усіх рівнів управління фінансовими ресурсами; стан складових фінансового ринку; якості фінансових інструментів і послуг; стан фінансових потоків в економіці, що дозволяє вважати її одним з найважливіших системоутворюючих елементів економічної безпеки держави.
В. Койло	Фінансова безпека - це стан фінансової системи, що показує ступінь захищеності фінансовими ресурсами держави, достатніми для задоволення потреб і виконання існуючих зобов'язань інтересів суб'єктів на усіх рівнях фінансових відносин від внутрішніх та зовнішніх загроз, що являються основною перешкодою ефективному використанню її грошових ресурсів, а також забезпечує фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни та її стійкість до фінансових шоків.

*Джерело: [5, 2, 3, 6, 7]

Додаток Б

Перелік індикаторів фінансової безпеки за її складовими

Банківська безпека

- Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України, відсотків
- Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, відсотків
- Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, відсотків
- Співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів, разів
- Рентабельність активів, відсотків
- Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, відсотків
- Частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, відсотків

Безпека небанківського фінансового ринку

- Рівень проникнення страхування (страхові премії до ВВП), відсотків
- Рівень капіталізації лістингових компаній, відсотків ВВП
- Рівень волатильності індексу Першої фондової торговельної системи, кількість критичних відхилень (-10 відсотків)
- Частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя), відсотків

Боргова безпека

- Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, відсотків
- Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, відсотків
- Середньозважена дохідність облігацій внутрішньої державної позики на первинному ринку, відсотків
- Індекс ЕМВІ (Emerging Markets Bond Index) + Україна
- Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу, відсотків

Бюджетна безпека

- Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, відсотків
- Дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління, відсотків до ВВП
- Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, відсотків
- Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, відсотків

Валютна безпека

- Індекс зміни офіційного курсу національної грошової одиниці до долара США, середній за період
- Різниця між форвардним і офіційним курсом гривні, гривень
- Валові міжнародні резерви України, місяців імпорту
- Частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів, відсотків
- Сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти, млрд. доларів США
- Рівень доларизації грошової маси, відсотків

Грошово-кредитна безпека

- Питома вага готівки поза банками в загальному обсязі грошової маси (M0/M3), відсотків
- Різниця між процентними ставками за кредитами, наданими депозитними корпораціями у звітному періоді, та процентними ставками за депозитами, залученими депозитними установами (крім Національного банку), відсоткових пунктів
- Рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами, наданими депозитними корпораціями (крім Національного банку) в національній валюті, відносно індексу споживчих цін, відсоткових пунктів
- Частка споживчих кредитів, наданих домогосподарствам, у загальній структурі кредитів, наданих резидентам
- Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів (скорегований на курсову різницю), відсотків
- Загальний обсяг вивезення фінансових ресурсів за межі країни, млрд. доларів США

Додаток В

Шкала визначення кредитного рейтингу найбільших відомих рейтингових агентств, з якими співпрацює Україна

MOODY'S		S&P Global		FitchRatings		Опис рейтингу
Long-Term	Short-Term	Long-Term	Short-Term	Long-Term	Short-Term	
Aaa		AAA		AAA		Вищий
Aa1		AA+		AA+		Високий
Aa2	P-1	AA	A-1+	AA	F1+	
Aa3		AA-		AA-		
A1		A+		A+		Вище середнього
A2		A	A1	A	F1	
A3		A-		A-		
Baa1	P-2	BBB+	A2	BBB+	F2	Нижче середнього
Baa2		BBB		BBB		
Baa3	P-3	BBB-	A-3	BBB-	F-3	
Ba1		BB+		BB+		Спекулятивний
Ba2		BB		BB		
Ba3		BB-		BB-		
B1		B+	B	B+	B	Високо спекулятивний
B2		B		B		
B3		B-		B-		
Caa1	Not Prime	CCC+		CCC+		Клас істотного ризику
Caa2		CCC		CCC		Екстремально спекулятивний
Caa3		CCC-	C	CCC-	C	Клас дефолту з малою вірогідністю зростання
Ca		CC		CC		
C		C		C		
/		D	/	D	/	Дефолт
/						